

Nuorten poliittinen ohjaus

– strategista johtamista, kentän kasvavaa yhteistyötä vai laistuvaa osallistumista?

Kari Paakkunainen
Leena Suurpää
(toim.)

Nuorten poliittinen ohjaus

– strategista johtamista, kentän kasvavaa yhteistyötä vai laistuvaa osallistumista?

Kari Paakkunainen & Leena Suurpää

Taitto: Tanja Konttinen

© Nuorisotutkimusseura ja tekijät

Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 43.
ISBN 978-952-5464-91-7 (PDF).

Unigrafia. Helsinki 2011.

Nuorisotutkimusverkosto
Asemapäällikönkatu 1
00520 Helsinki
puh. 020 755 2653
fax. 020 755 2627
sähköposti: nuorisotutkimusseura.fi/catalog

SISÄLLYS

Lapsi- ja nuorisopolitiikan ohjelmavääntö Suomessa <i>Kari Paakkunainen & Leena Suurpää</i>	7
OHJELMAYHTEISKUNTA	13
Hallinnollispoliittinen raporttitulva ja lapsuuden politiikka <i>Marjatta Bardy</i>	15
Koordinoidaan vaan verkostoja <i>Mirja Määttä</i>	18
Kuka päättää kuka nuorisoa ohjaa? <i>Kati Rantala</i>	20
Helsingin kaupungin strategiaohjelma 2009–2012 nuorisotoimen ohjausdiskurssin taustalla – kriittinen diskurssianalyysi <i>Vesa Jaakola</i>	23
OHJAUS	27
Kiinnostus nuorten poliittiseen ohjaukseen kasvaa <i>Georg Henrik Wrede</i>	29
Lapsi- ja nuorisopolitiikkaa: yhdessä mutta erikseen <i>Jukka Tahvanainen & Markus Söderlund</i>	32
Kuka ottaa johdon? <i>Tuomas Kurttila</i>	35
”Mistä rahaa elämiseen?” Nuoret toimeentulotuen ja pikalainojen välisessä jännitteessä <i>Sari Mäki & Minna Autio</i>	38
”Toivotahan niin, että jatkos tullaan tekemään sitten parempiakin lakeja” – eli pieni pätkä suomalaista nuorisopolitiikkaa <i>Elina Palola</i>	42
Nuorisopolitiikkaa <i>Sirpa Paatero</i>	46
Lapset, nuoret ja perheet – yhteistyöstä palveluiden monialaiseen johtamiseen? <i>Maria Kaisa Aula</i>	48

Nuorten elämänpolitiikan ja koulutuspolitiikan jännite <i>Merja Kylmäkoski & Reijo Viitanen</i>	53
Nuorisotyön suhde ohjausvirtoihin – onko mitään opittu? <i>Petri Cederlöf</i>	57
Perheen toiminnallinen paikka psyykkisesti oireilevan lapsen ja nuoren perhekuntoutuksessa <i>Ritva Linnakangas, Pirjo Lehtoranta, Ullamaija Seppälä & Asko Suikkanen</i>	60
TOINEN OSALLISTUMINEN	63
Nuorten ja tulevien sukupolvien vaikutusmahdollisuuksien edistäminen <i>Leo Stranius</i>	65
Vauraan pohjoisen nuorisopolitiikka on globaalisti köyhä <i>Sofia Laine</i>	68
Eikö sana kuulu! <i>Inka Hetemäki</i>	71
Onko tavoitteena vain epäpoliittinen osallisuus? <i>Tomi Kiilakoski & Anu Gretschel</i>	74
Internet: kollektiivinen kapina vai suut suppuun? <i>Antti Veilahti</i>	77
Osallistumattomuus ja aktivismi nuorten poliittisina toimintamuotoina <i>Anu-Hanna Anttila</i>	80
Osallistumisen tarinoita lastensuojelusta <i>Tarja Heino</i>	83
Lasten ja nuorten osallistuminen heitä koskevaan kansainväliseen päätöksentekoon Euroopassa <i>Tiina-Maria Levamo</i>	87
Nuoret, rauha ja turvallisuus ulkopolitiikan keskiöön <i>Johan Ekman</i>	91

NUORISOTYÖ	95
Vaatimusten tasa-arvo ja alueiden erilaisuus – Poliittikaohjelman juhlavuus ja reuna-alueen arki <i>Seppo Körkkö</i>	97
Kuntien nuorisopoliittinen ohjaus – siis mikä? <i>Jorma Mertanen</i>	100
Hiilen ja tuhkan rajamailla <i>Pirjo Mattila</i>	104
Nuorten ohjauksesta nuorisopoliittikan ohjaukseen – kertomus toimijasta, josta tuli nuorisopoliitikko <i>Liisa Sahi</i>	107
Osallisuus kirkon nuorisotyössä – oppimisia ja jatkopohdintoja <i>Jarmo Kokkonen & Pekka Tukeva</i>	110
Nuorisopoliittikka koulutuksen nuorisotyön ja nuorisotutkimuksen kolmiossa <i>Helena Helve</i>	113
Nuorisotyön paikka nuorisopoliittisessa tietämisessä <i>Katja Komonen</i>	117
Kirjoittajat	120

LAPSI- JA NUORISOPOLITIIKAN OHJELMAVÄÄNTÖ SUOMESSA

Kari Paakkunainen & Leena Suurpää

Olemme koulussa, armeijassa, liikeyrityksissä ja julkishallinnossa oppineet ajattelemaan, että umpimähkäiseltäkin tuntuvaa toimintaa edeltää aina strateginen ajattelu. Myös nuorisotoiminnassa, -politiikassa ja -verkostoissa suunnitellaan asioita kokonaisuuksista käsin sekä taktikoidaan strategioiden parissa lopputuloksen hyväksi. Hyvinvointivaltiollisen nuorisopolitiikan aikoihin, 1970-luvulta 1990-luvun alkupuolelle, nuorisopolitiikka oli parlamentaarisen (vasta)politiikan yksi muoto. Silloin kamppailtiin nuorisopolitiikan suunnittelusta ja komiteasisältöjen momenteista sekä tukeuduttiin aika lailla annettuun tietoon. 1990-luvun uuden hallintapolitiikan käänne (kriittisten äänen mukaan liberaali käänne, *New Public Management*) väljensi parlamentaarisen politiikkasuhteen ja väittelykumppanuudet yhteiseksi koordinaatioksi, eräänlaiseksi nuorisosektorin strategiseksi konserniksi. Termi tuli liike-elämästä ja ajan tulosvastuullisesta lamasta selviämisestä. Totisimmat ohjelmakujat alkoivat tuotteistaa nuorisopalveluitaan. Valtaosa valtion laajasti tukemasta nuorisotoimijuudesta oli jo tottunut kulutusyhteiskuntaan ja opetteli tulosvastuun ja laman toisiinsa kytkevän kielipelin sopivine pelisääntöineen.

Sektoripolitiikkaohjelmat alkoivat saada yhä vahvemman jalansijan. Myös nuorisokentän sektori-politiikka sai uudenlaista painoarvoa: jo parikymmentä vuotta on puhuttu nuorten elinolo-politiikasta ja kaikkien hallintosektoreiden yhteisvastuusta. Nuorisopolitiikan omintakeisuus onkin siinä, että se rajoja koettelevana työkenttänä sekaantuu vaatimuksin ja yhteistyöaloittein muiden toimialojen areenoille. Arvioivan silmän alle on asettunut se, miten nuorisopolitiikan kamppailuissa onnistutaan ylläpitämään sisällöt siten, ettei supistuta pelkkään verkostomaiseen policy-ulottuvuuteen.

Nuorisopolitiikan yhteisvastuun vuosien aikana ohjelmaraamit ovat laajentuneet vapaa-aika-, koulutus-, sosiaali- ja työvoimapolitiikan solmukohdista lapsi- ja perhepolitiikan raameihin. Verkostoyhteiskunta tarkoittaa samalla uudenlaista hallintoa ja hallintaa, jotka parhaimmillaan avautuvat yhteiskuntaan, toimivat yhdessä kumppaneiden kanssa ja tätä kautta säilyttävät tulosvastuussa tuulisen paikkansa.

Ohjelmayhteiskunnassa strategiset painot, synergiat ja luovuudet sekä törmäävät että kohtaavat. Puhutaan paljon myös ohjelmien, projektien ja niiden kansalais-sopimusten vaaroista, illusorisuudesta. Strategioiden maailmassa vaaditaan uudenlaista johtamista. Jokainen voi kuvitella, minkälaista kokemusta, asiantuntijuutta ja oman kentän ydinosuamista johtaminen tällaisessa verkostoasetelmassa tarvitsee. Minna Tiilin väitöskirja¹ (2008) osoittaa, että ministereiden strateginen johtaminen on jäänyt varsin vaatimattomaksi ohjelmayhteiskunnan mutkikkaissa rakenteissa. Poliitiikka ei ole vain johdonmukaista johtamista, vaan myös herkkä ja epävarma toimintakenttä. Finanssikriisin varjo, hallitusohjelman sisältöalue tai ministerin kiinnostuksen kohde voi viedä mukanaan.

Lapsia ja nuoria koskevan poliittisen ohjauksen voimistuminen kytkeytyy laajempaan yhteiskunnalliseen trendiin, jossa poliittista ohjausta pyritään toteuttamaan yhä intensiivisemmin juuri tietoon perustuen. Tieto on politiikan ase, jolta odotetaan ajantasaisuutta, kattavuutta, perusteellisuutta, ennakoivuutta, luotettavuutta ja herkkyyttä. Tieto – pätevä tietäminen – oikeuttaa uudella tavalla nuorisopoliittista kulttuuria ja sen painoarvoa. Samalla se oikeuttaa poliittisten toimijoiden iden-

¹ <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/21833/minister.pdf?sequence=2>.

titeettejä sekä lapsia ja nuoria koskevaa valtiollista ohjausta. Tieto on yhä vahvemmin hyödykkeen kaltainen poliittinen resurssi. Tutkijoiden lisäksi myös poliitikot sekä julkinen, yksityinen ja kolmas sektori ovat sisällyttäneet tiedonmuodostuksen osaksi omaa toimintaansa. Lasten ja nuorten arjen tutkimisessa tarvitaan osaamista ja rohkeutta, jossa kerätty tieto on moniäänistä, mutta myös sellaista, että se uskalletaan artikuloida eri toimijoille ja yleisöille. Uuden hallintakulttuurin periaatteita kritisoidaan usein, mutta se on samalla osaltaan antanut asiantuntijoille omanlaisen mahdollisuutensa kääntyä yhteiskunnan, sen kumppaneiden ja verkosto-oppimisen suuntaan.

Kysymys strategisten ohjelmien poliittisesta merkityksestä on siis monimielisen hankala. Näin on etenkin silloin kun ohjelmissa ovat kaikki tavalla tai toisella mukana – lapsina, nuorina, kasvattajina, eläkettä odottavina, suomalaisina, kilpailukykyisinä tai putoamisen vaarassa olevina. Ehkä juuri tuon kaikenkattavuuden vuoksi poliittisten ohjelmien tehtäväksi kiteytyy varsin harvoin radikaalien vaihtoehtojen esittäminen. Ne eivät liioin pura poliittisia jännitteitä ohjelmien (tai niiden kirjoittajien) välillä. Ohjelmalojaalisuus on väljää, ja ohjelmatakin kääntäminen mahdollista.

Olipa ohjelmayhteiskunnan arvio mikä tahansa, Suomessa lasten ja nuorten poliittinen ohjaus on ennennäkemättömässä suosiossa. Tästä huolimatta – vai tästä syystä? – viime aikoina on Suomessa käyty sangen kiivastakin keskustelua lapsi- ja nuorisopoliittisen ohjelmakoordinaation hahmosta sekä etsitty uusia suuntia ja vaihtoehtoja (mm. Lapsi- nuoriso- ja perhepoliittinen koordinaatio 2010²; Lapsi- ja nuorisopolitiikan koordinaation vahvistaminen 2010³). Kyse on paitsi elämänkaaripolitiikan määrittelyn ja toteuttamisen mutkista myös erilaisista tulkinnoista siitä, mitä hyvinvoinnilla ja sen poliittisella ohjauksella tänä päivänä tarkoitetaan silloin, kun se asetetaan lapsuuden, nuoruuden ja sukupolvisopimusten kentälle. Moniarvoistuvassa ja lukuisin tavoin ylijarjaisessa arjessa hyvinvoinnin yksituumainen normitus on yhä mahdottomampaa, ajatellaanpa hyvinvointia arjen kokemuksena tai poliittisen ohjauksen kysymyksenä.

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kommentoijatyytit

Muistiossa puntaroidaan lasten ja nuorten poliittisen ohjauksen kiperää teemaa. Kirjoituskutsu lähetettiin laajasti nuorisokentälle. Nelisenkymmentä kirjoittajaa tarttui kutsuun. Kirjoittajiksi innostuivat tutkijoiden ohella nuorisopolitiikan ytimessä olevat päätöksentekijät ja nuorisotyön ammattilaiset. Järjestöväki ja muut kansalaistoimijat mobilisoituivat julkista sektoria heikommin. Onko poliittisen ohjauksen kysymys tälle joukolle etäinen, vaikea tai kyllästyttävä? Vai onko ohjelmakenttä huonosti avautuva – vain asialle vihkiytyneiden tai osallisten – osaamisen ja toiminnan kenttä?

Kirjoittajia rohkaistiin pureskelemaan poliittisen ohjauksen aihepiirejä avoimesti ja kantaa ottaen – ohjelmayhteiskunnan demokratian kysymyksistä nuorisotyön ja nuorten arkeen sekä lasten ja nuorten omaan politiikkaan. Tuloksena on kronikka, joka luo monisärmäisen kuvan lasten ja nuorten poliittisesta ohjauksesta. Samalla muistio kertoo siitä, miten kirjoittajat itse asemoituvat ohjelmayhteiskunnan kentille, miten he nuorisopoliittisen nykytilan kokevat ja arvottavat, sekä mistä kaikesta he puhuvat, kun aiheena on poliittinen ohjaus.

Muistion tekstit puhuttelevat lapsi- ja nuorisopoliittisen ohjauksen teemaa neljästä näkökulmasta. Ensiksi ohjelmayhteiskunta joutuu tarkastelun kohteeksi – niin periaatteena kuin käytäntönä. Toiseksi tartutaan lasten ja nuorten poliittisen ohjauksen ydinteemaan. Kolmanneksi arvioidaan, mitä tekemistä poliittisella ohjauksella on nuorten oman politiikan ja osallistumisen kannalta. Neljänneksi käännetään katse nuorisotyöhön, jonka suhdetta ohjauksikysymykseen aprikoidaan.

2 [Http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2010/11/lapsi_ja_nuorisopolitiikan_koordinaatio.html?lang=fi](http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2010/11/lapsi_ja_nuorisopolitiikan_koordinaatio.html?lang=fi).

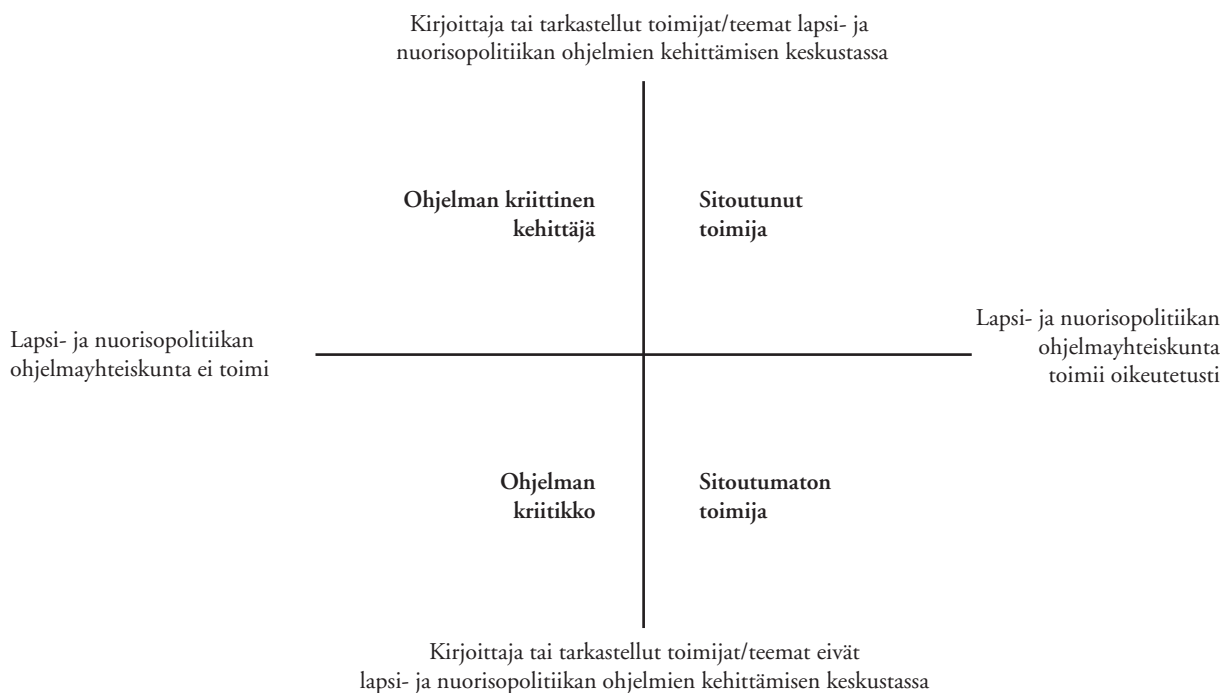
3 [Http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2010/nuoriso.html?lang=fi](http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2010/nuoriso.html?lang=fi).

Muistion eri äänet voidaan kiteyttää myös toisin – tietynlaisiksi lapsi- ja nuorisopolitiikan ja sen ohjelmien kommentoijatyypeiksi (ks. kuvio). Äänet ja asemat ovat tällä pelikentällä erityiset ja monet. Voidaan puhua ohjelmapolitiikoinnin eri tyyleistä. Kirjoitukset kiistävät toisiaan varsin rajusti ja voivat toisinaan olla sisäisesti jännitteisiä. Osa kirjoittajista ottaa ”poliittisesti” viisaan etäisyyden jutuissaan, eivätkä puhu konkreettisesti ohjelmapoliittisista solmukohdista tai ristiriidoista.

Ohjelmayhteiskuntaa voidaan siis tulkita omana argumentoinnin ja visioinnin maailmanaan, jolla on suhteensa poliittiseen järjestelmään. Olemme jäsentäneet kirjoitusten asemia ja näkökulmia kahdella ulottuvuudella. Ensinnäkin, kirjoittaja tai hänen tarkastelemaansa toimijat ja teemat asemoituvat lapsi- ja nuorisopolitiikan ja sen ohjelmien kehittäjiksi tai ottavat valtapolitiikasta etäisyyttä ja hakevat vaihtoehtoisia agendoja, argumentteja ja tekoja. Toiseksi, lapsi- ja nuorisopolitiikan ohjelmayhteiskunta näyttäytyy joko oikeutettuna tai tämä oikeutus puuttuu. Näin saamme neljä kommentoijatyyppiä.

Miten kirjoittajat ottavat toimitilansa suhteessa lapsi- ja nuorisopolitiikan ohjelmiin?

KUVIO 1. Lapsi- ja nuorisopolitiikan ohjelmien kommentoijatyyppit.

Sitoutunut ohjelmatoimija asemoituu oikeutetun ohjelmaelämän sisään joko itse, käsittelemänsä teeman tai kumppaneiden kautta. *Sitoutumaton ohjelmatoimija* ei jäsennä omaa tai kumppaneiden paikkaa vakiintuneeksi tai määrittelee käsittelemänsä kentän marginaaliseksi, mikä ei sinänsä murra ohjelmayhteiskunnan oikeutusta. *Ohjelman kriittinen kehittäjä* asettuu kehittämään lapsi- ja nuorisopolitiikan kenttiä etäisyyden päästä kiistäen nykyisten rakenteiden, käytäntöjen tai ohjelmien toimivuuden. *Ohjelmakriitikko* kyseenalaistaa ohjelmayhteiskunnan perustoja, kääntää joskus ohjelmat pääläelleen eikä asetu kehittämiskeskustelun pyöreään pöytään.

Asetamme edellä kiteyttämämme neljä näkökulmaa ja kommentoijatyyppiä vuoropuheluun ja katsonne, millaisen kuvan lasten ja nuorten poliittinen ohjauksesta tämä tulkintakehikko tuottaa.

Ohjelmayhteiskunta

Ohjelmayhteiskunnan analysoijien äänet ovat tiukat ja kriittiset. Kirjoitukset virittyvät erityisesti kuvion ohjelmakriitikon suuntaan. Muistion tämän osion kirjoituksista voi lukea paitsi verkostojen mahdollisuuksista myös verkosto-ohjauksen sudenkuopista. Myös sisältöjen linjakas kehittäminen voi kangerrella: verkostoammattilaisten yhteistyö ei välttämättä vaadi sisällöllisiä vääntöjä, poliittisia linjauksia tai tavoitteiden priorisointia. Viitaten omiin tutkimuksiinsa ja Valtiontalouden tarkastusviraston arvioon kirjoittajat kuvaavat, etteivät ohjelmat ole aina onnistuneet kokoamaan yhteen rinnakkaisia valmistelu- ja ohjaustoimia, linjaukset eivät välttämättä kannalta sitoutuneisuuden puutteen takia, ja ohjelmista puuttuu helposti strateginen ydin. (Määttä; Rantala.) Viranhaltijoita lähellä olevat valtiolliset asiat saattavat korostua arjen kustannuksella. Kunnissa ei osata välttämättä myöskään tunnistaa valtiovallan perusviestejä – etenkin silloin kun hallinnollispoliittinen raporttitulva on erityisen voimakas. Ohjelmayhteiskunnassa tiedosta voi tulla itseisarvoinen, oikeuttava hyödyke. (Bardy.)

Kirjoituksista kiteytyy esiin niin sanotun verkostoelitismin ongelma, jossa verkostojen jäsenyys ehdot ja valtapositiot voivat olla muodollisesti avoimet, mutta ennakoimattomasti jaetut. Konsernilähtöiset strategiat saattavat antaa vain niukat toimijuudet kansalaisille. Ne voivat etäännyä työn sisällöistä ja työn tekijöistä; ihmishuhde- ja eettisen johtamisen vaihtoehtoja ei ole syytä unohtaa. (Jaakola.) Kirjoituksissa peräänkuulutetaan, että erilaisten hankkeiden ja säädösuunnitelmien esivalmistelun tulisi olla aiempaa avoimempaa – myös nuorten suuntaan – siten, ettei nuori sukupolvi jää vain jälkikäteiskuultavan rooliin. Kirjoittajat muistuttavat poliittisen ohjauksen olevan myös, tai nimenomaan, kanssakäymistä.

Ohjaus

Lasten ja nuorten poliittista ohjausta käsittelevät kirjoitukset muodostavat muistion sisäisesti jännitteisimmän osion. Yhtäältä kirjoittajat asemoituvat tukemaan vahvaa lapsi- ja nuorisopoliittista ohjausta – ovat sitoutuneita ohjelmatoimijoita. Toisaalta he vaativat ohjaukulttuuriin ja -agendoihin radikaalejakin muutoksia sijoittuen kuvion kriittisen kommentoijan asemaan. Kirjoitukset kertovat elävästä kiistasta koskien poliittisen ohjauksen oikeutusta, arvoa ja sisältöjä. Mitä kaikkea lapsi- ja nuorisopoliitikassa ohjataan, tai pitäisi ohjata: lasta ja nuorta instituutioiden sisällä vai myös niiden ulkopuolella? Yksilöitä vai ryhmiä? Sukupolvia ja niiden sopimuksia? Perhettä? Aikuistumista? Toimeentuloa ja yhteiskunnan kuluttamista? Eläkkeitä?

Kovin kädenvääntö käydään perheen poliittisesta paikasta lapsi- ja nuorisopoliitikassa. Sosiaalipoliittisesti orientoitunutta lapsi-, nuoriso- ja perheohjauksen kokonaisajattelua vastassa ovat ne äänet, joissa vaaditaan sekä nuorison että nuorisopoliittikan itsenäisyyttä ja itseisarvon tunnustamista. Siinä missä ensimmäinen muistuttaa perheen vastuusta sekä korostaa poliittisen ohjauksen kokonaisvaltaisuutta ja varhaisen ohjauksen merkityksiä (Aula; Kurttila), jälkimmäisessä nuorisopoliittiselle agendalle nostetaan perheen ohi koulutus- ja työllisyyspolitiikan kysymykset. (Tahvanainen & Söderlund; Paatero.) Nuorisopoliittikan ydintä eivät voi vallata vain valtio, kunnat tai perhe. Kirjoitukset kertovat myös yhteisöjen ohjauksen erityisestä vaatimuksesta ja vaativuudesta. Perheiden, nuorten ryhmien ja nuorisotyön ammattiryhmien ohjauksessa niiden toiminnalliset mahdollisuudet saattavat jäädä pahasti jalkoihin. (Linnakangas ym.; Cederlöf.)

Lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikan koordinaatioon voidaan löytää myös välittäviä näkökulmia. Hyvinvointivaltiosta käytävän keskustelun taustalla on kestävyysvaje, erityisesti väestörakenteen mutta myös ympäristön näkökulmasta. Sukupolvipoliittikkaan viritetään uudenlaisia merkityksiä korostaen, että vastakkainasettelun ajan on pakko olla jo ohi. Sukupolvipoliittinen ohjaus häm-

mentää nuorten poliittisen ohjauksen asialistaa. Yhtäältä kysymys vaikkapa eläkeiän nostamisesta tai työelämän pidentämisestä on paljon laajempi asia kuin vain nuorisoon keskittyvä. Ja toisaalta nuorisopolitiikalla on selvä yhteys koulutus- ja työvoimapolitiikkaan, mutta sillä on myös paljon muita tärkeitä tehtäviä. Koulutuspolitiikka on myös sukupolvikysymys. Sukupolvien ohipuhuminen näyttää olevan erityisen vahvasti läsnä elämän- ja koulutuspolitiikan sukupolvisesti eriytyvissä arvoissa. (Kylmäkoski & Viitanen.)

Poliittisen ohjauksen kestävyys sukupolvipolitiikan kentällä joutuu myös toisenlaisen arvioinnin kohteeksi. Kirjoittajat tulkitsevat toimentulotukikeskustelujen kertovan ohjauksen oikeudenmukaisuuden vajeesta. Poliittista ohjausta saattaa leimata sattumanvaraisuus – tehdään päätöksiä, joiden kannalla kukaan ei tunnu olevan tai yksimielisyyttä asiasta ei tunnu löytyvän. (Palola; Mäki & Autio.) Näissä kirjoituksissa osoitetaan sukupolvipolitiikan raadolliset puolet.

Toinen osallistuminen

Tämän osion kirjoitukset venyttävät nuorten poliittisen ohjauksen horisontteja. Kirjoitusten kommentoiva ääni on erityisesti kriittisen kehittäjän – tosin siten, että väliin irtisanoudutaan ohjelmayhteiskunnan kehyksistä. Ohjaus kääntyy kysymykseksi osallistumisen kentistä, muodoista ja oikeutuksista. Tekstit osoittavat poliittisen ohjauksen mielekkyyden olevan myös sukupolvisen lukutavan ja vallanjaon kysymys. Mikä on nuorten tila poliittisen ohjauksen nykykulttuurissa? Osaatanko nuorten politiikkaa lukea? Nykydemokratia ja sen poliittinen ohjaus voivat myös mykistää tai tukahduttaa, jos rakenteet ja kansallisvaltion kehykset alkavat puristaa liikaa. Kritiikki ei koske vain ohjelmayhteiskunnan kehyksiä ja käytäntöjä. Kirjoituksista voi lukea, että hiljainen arvovallankumous on jo käynnissä.

Kirjoitukset purkavat nuorisopolitiittisen ohjauksen kysymystä nuorten näkökulmista osoittaen ylirajaisen poliittisen ohjauksen tarpeen. Ylirajaisuus on kuitenkin jotain muuta kuin keskusteluista tuttu sektoreidenvälisyys. Ylirajaisuus virittää poliittisen ohjauksen aikajänteen vahvasti tulevaisuuteen. Kirjoituksissa tuodaan vaihtoehtoinen visio Suomessakin jalansijaa saavalle sukupolvivaikutusten analyysille ja nuorisolain kuulemisveloitteelle. Tarvitaan THVA – tulevaisuuden ja hiljaisten äänien vaikutusarvio, eli äänioikeus myös tuleville sukupolville ja ympäristölle, ennen kuin on liian myöhäistä. (Stranius.) Ylirajaisuus merkitsee myös uudenlaista verkkopolitiikkaa. Virtuaaliset tilat ovat toisen osallistumisen potentiaalisesti merkittävä areena. Verkko ei kuitenkaan itsestään selvästi avaa nuorten kollektiivisen poliittisen toimijuuden mahdollisuuksia. Verkko saattaa jäädä nuoria yksilöllistäväksi poliittiseksi mahdollisuudeksi. (Veilahti.) Osallistumispedagogiset ja rakennelähtöiset ohjausmallit voivat myös etäännyttää nuoria poliittisen kulttuurin piiristä. Kyse on demokratian ja kansalaisuuden isoista kysymyksistä: osallistavassa demokratiassa lähtökohtana on arki ja lähiympäristö, edustuksellisessa katsannossa vaalit ja äänestyskoppa. (Kiilakoski & Gretsches; Heino.) Vastademokratian käsitteen kautta avataan vaihtoehtoista, nykymentoa nuorisokulttuurisempaa lukutapaa nuorten osallistumisen kysymyksiin. (Anttila.)

Ylirajainen näkökulma murtaa kansallisvaltion kokoisen poliittisen ohjauksen aidat, mitä puolet suomalaisnuorista viimeisen *Nuorisobarometrin* mukaan peräänkuuluttaa. Kirjoitukset osoittavat, miten Euroopan poliittisessa ohjauksessa avautuvat osallistumisen mallit ja mahdollisuudet voivat niin ikään olla ahtaat. (Levamo; Laine.) Eurokeskeisessä ohjausteknokratiassa on siis haasteensa. Asiantuntija- ja kokouskansalaisen ohella tarvitaan muunkinlaista poliittisen osallistumisen kulttuuria, arkipolitiikojia. (Laine.) Kun katseen virittää riittävän kauas, voi länsimaiden osallisuusrakenteiden ulkopuolelta oppia paljonkin. (Hetemäki; Ekman.)

Nuorisotyö

Nuorisotyön näkökulmista lähtevät kirjoitukset ovat ääneltään säröisiä. Yhtäältä ohjelmayhteiskunnan kehittäminen on myös nuorisotyön missio. Nuorisotyön oikeutus voi saada uutta tuulta juuri verkostoasetelmissa, sektoripolitiikan vastuiden ylityksissä. Hallinta-ajattelu vaatii nuorisotoimijoilta valppautta ja punnittuja arviointeja. Nuorisotyön ammattilaisten arkiasiantuntemus on ohjelmayhteiskunnan potentiaalisia valtteja ja nuorisotyön uudenlaisen politisoitumisen pääoma. Arkitietämisen politiikka siis vallatkoon tietoteollisuuden. (Komonen.)

Toisaalta, poliittisen ohjauksen nykyvaatimukseen ei ole halua tai resursseja sitoutua. Alueiden tasa-arvo voi jäädä valtionkokoisessa poliittisessa ohjauksessa retoriseksi. (Körkkö.) Kaiken kaikkiaan kirjoitukset osoittavat, ettei poliittisen ohjauksen vahvistuva vaatimus ole vain kivuton prosessi. Nuorisotyön kenttä laajenee, kouluttautumisen paineet kovenevat ja kansainvälistyvät sekä ammatillinen identiteetti luo nahkaansa. (Mattila; Helve.) Ristiriitaista tai ei, valtion poliittisen ohjauksen vahvistuessa nuorisotyön arkea vaanii epäpolitisoituminen. Nuorisotyön kentän riskinä on muuttua yhdeksi suureksi kehittämisprojektiksi, mistä nuorisotyön vaikuttavuuden osoittimia koskevat keskustelut kertovat. (Mertanen; Kokkonen & Tukeva.) Kun kilpailua käydään monien palveluntarjoajien kanssa ja kohdentamisen paineet ovat kovat, voivat nopeat, helpot ja yksilötasolla varmistetut tulokset ajaa hitaan vaikuttavuuden ja ryhmätyön kehittämisen ohi. Kriittinen kysymys on, keitä nuoret tässä katsannossa ovat: yksilöasiakkaita, ryhmän jäseniä vai kansalaisia? (Sahi.) Jääkö nuorisotyöntekijän rooliksi toimia yksilövalmentajana vai voiko poliittista ohjausta kääntää nuorisotyön kentällä myös toisin?

Nuorisopolitiikan ohjelmateema inspiroi kirjoittajia. Tuloksena on rikas ja poliittisesti kiintoisa, moni- ja erimielinen kokoelma. Kirjoittajat ovat taitavia ohjelmakirjoittajia – ohjelmien muokkaajia ja riisujia. Muistion teeman kiistanalaisuudesta kertoo se, että kirjoittajilla on useita kirjoittaja-asemia ja tyylejä. Heidät voisi sijoittaa moneen nelikenttämme tyyppikategoriaan. Mutta näinhän nyky maailma makaa: sitoudumme moniin rooleihin ja aseisiin arkipäivän töissämme. Emme enää naulaa itseämme yhteen tai kahteen ohjelmaan. Jos sen teemme, ohjelmapeli voi olla sattumankauppaa (hasardia) – siinä joko voittaa asemia tai menettää niitä.

Nuorisopolitiikan vastuiden laajentaminen muiden hallintojen ja poliitikkojen kentille on vaativa laji. Toinen puheenvuorojen kirjon osoittama asia on ajassamme korostuvat asiantuntijayhteiskunnan rajat. Ohjelmajohtaminen ei voi yksin korvata poliittista demokratiaa, ihmisten arkisia osallistumisen kokemuksia ja tunnetta. Asiantuntijuus onkin parhaillaan monenlaisen kansanvaltaisen ja populistisen arvostelun kohteena, Suomessa ja Euroopassa.

Kirjoittajille kiitos rivakasta sitoutumisesta!

OHJELMAYHTEISKUNTA

HALLINNOLLISPOLIITTINEN RAPORTTITULVA JA LAPSUUDEN POLITIIKKA

Marjatta Bardy

Kirjoituskutsu herätti päässäni vuolaan virran assosiaatioita ja muistikuvia. Paketoin niitä tähän väljästi lapsuuden politiikan (politics) kehykseen. Lapsuuden politiikka tarkoittaa niitä toimia, joilla säädellään alaikäisyyttä, lasten paikkoja ja asemia yhteiskunnassa. Kun yhteiskunta muuttuu, muuttuu myös lapsuuden politiikka. Se on merkinnyt poliittisia taisteluita.

1.

Vielä 1900-luvun alussa käytiin väittelyä siitä, pitääkö lapset panna kouluun. Oppivelvollisuuden vastustajat pitivät lasten työvoimaa välttämättömänä maa- ja metsätaloudessa. Teollistuminen oli käänteentekevä yhteiskunnallinen murros. Se merkitsi yhdessä kansallisvaltion hengen kanssa lasten panemista kouluun. Taannoin luin vuosikymmenten takaisia paikallislehtiä, joissa kuvattiin innostuneesti vasaranpauketta kyläkoulujen rakentamisessa. Se toi eloa yhteisöön.

Sodat vaikuttivat myös lasten elämään muun muassa isättömyytenä, orpoutena ja köyhyytenä. Näitä pulmia ratkaistiin sijoittamalla lapsia maataloihin kasvateiksi tai huutolaisiksi. 1930-luvun sosiaalihuollon uudistuksiin kuului ensimmäisen lastensuojelulain (1936) säätäminen. Sellaista oli valmisteltu jo aivan vuosisadan alussa, jolloin ylipäättään luonnosteltiin tulevaa aika lavealla paletilla, vaikka luonnostelijoiden porukka oli pieni. Suomeen levisivät muun muassa Ellen Keyn ajatukset ”lapsen vuosisadasta”.

Lähemmäksi tätä päivää tulee peruskoulua koskeva taistelu 1970-luvulla. Se jakoi poliitikkoja ja aikuiskansalaisia aluksi kärkeviin erimielisyyksiin. Mietintöjä, lausuntoja ja selvityksiä tarvittiin. Sitten peruskoulu tuli koskemaan koko lapsiväestöä, ja nykyisin suomalaislasten koulusuorittuvuus kuuluu kansallisiin ylpeyksiin (vielä).

2.

Vuodelta 1981 käsiini osui seuraava teksti¹: ”Lyhyen ajan sisällä on lasten, nuorten ja lapsiperheiden asemaa maassamme selvitetty poikkeuksellisen runsaasti. Parlamentaarisen nuorisokomitean (1980:6 ja 1980:61), Kansainvälisen lapsen vuoden 1979 Suomen komitean (1980:23), Päivähoidon kasvatustavoitekomitean (1980:31) ja Lasten kulttuuritoimikunnan (1979:32) mietinnöt sisältävät myös laajoja kehittämissuunnitelmia.” Sen lisäksi tuodaan esiin, että myös Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa on

¹ Teksti on osana nuorena ylitarkastajana sosiaalihuollossa kirjoittamastani vastauksesta STM:n lausuntopyyntöön ”Mitä isot edellä” -kampanjasta. Tuolloin mediassa käytiin kuria ja kontrollia korostavaa keskustelua nuorten häiritsevistä käyttäytymisistä. Huomatkaa, että 1980-luvulla elettiin vielä parlamentaarisen komiteatyöskentelyn aikaa. Klaus Mäkelä on muistuttanut siitä, että komitealaitos merkitsi aika perusteellista poliittista valmistelua, ja se on kadonnut komitealaitoksen myötä.

ilmestynyt vastaavia mietintöjä ja selvityksiä.

Edelleen kerrotaan, että pohjoismaisena yhteistyönä on arvioitu kansainvälisen lapsen vuoden vietosta saatuja kokemuksia (NU A 1980). Silloin näytti siltä, että jatkossa tullaan kiinnittämään huomiota aikaisempaa enemmän lasten mahdollisuuksiin vaikuttaa omaan ympäristöönsä ja osallistua aikuisten toimintoihin. Taustalla nähtiin lasten ja aikuisten maailmojen eriytyminen ja siitä seuraava kontaktien puute. Huomio kohdistettiin myös lasten tarpeisiin saada kontakteja työelämäänsä ja lasten mahdollisuuksiin ottaa ja saada itse vastuuta.

Lapsiin kohdistuva voimakas kaupallinen paine puhutti, samoin lasten tulevaisuutta koskeva levottomuus sekä lasten pahoinpitely. Näiden teemojen todetaan jääneen lasten hoidon järjestämisen ja lapsiperheiden taloudellisen tuen muotoja koskevan keskustelun varjoon. Lasten ja nuorten yhteiskunnallisen ja oikeudellisen aseman vahvistaminen arvioitiin keskeiseksi seikaksi 1980-luvun toimissa. Lasten ja nuorten aseman kartoittamisen arvioitiin kypsyttäneen uudenlaista ajattelua yhteiskuntapolitiikan kehittämiseksi. Se tiivistyi tavoitteeksi kehittää yhteiskunnallista päätöksentekoa, joka kykenee ottamaan huomioon lasten edut ja erityistarpeet kaikessa toiminnassa.

1980-luku oli hyvinvointivaltiokauden viimeistelyä. Muun muassa lapsilainsäädännön modernisointi saatettiin päätökseen. Innostavia tulevaisuuden näköaloja avasi muun muassa ilmaisten musiikkiopistojen nousu ympäri maata. 1970-luvulla käynnistynyt tuloerojen tasoittuminen jatkui. Hiljalleen käsitys alaluokan häviämisestä laajeni.

Sitten tuli lama ja leikkaukset. Ne alkoivat näkyä tilastoissakin 1990-luvun puolivälissä, kun muun muassa lapsiköyhyys kääntyi kasvuun. Lastensuojelun piirissä olevien lasten määrä on kääntynyt nousuun, huostaan otettujen määrä on kasvanut muutaman prosentin vuosivauhtia. Ja näin huolet sekä huolipuhe yleistyivät jälleen.

3.

Lapsuuteen, nuoruuteen ja vanhemmuuteen liittyvä nykyinen hallinnollispoliittinen ohjelmatyö taisi käynnistyä lastensuojelun kehittämisohjelmalla (2004–2007). Sen rinnalla lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma (2007–2011) kurotti kattavasti 0–29-vuotiaiden elinoloihin ja niiden kehittämiseen. Näiden lisäksi on valmistunut useita muita, kuten kirjoituskutsussa mainitaan. Olisi tarpeen saada niistä huolellisia analyyssejä useammista näkökulmista, jotta aukeaisi millaista lapsuuden ja nuoruuden politiikkaa (politics) on hahmottumassa.

Raporttien määrä ja tiuha tahti herättävät uteliaisuutta. Mahdollisia tulkintoja on monta. Julkisten menojen vähentäminen on hallituksen työssä yksi keskeinen tavoite. Niinpä selvityksillä haetaan uusia ratkaisuja lapsi- ja nuorisoväestön piirissä tapahtuneeseen polarisoitumiskehitykseen olemassa olevasta resurssipohjasta, uusia menoja karttaen. Aikamme pulmiin voikin löytyä uusia ratkaisuja, jos onnistutaan tavoittamaan monien yksittäisten ongelmien yhteiset juuret – ja voittamaan pitkälle käyneen erikoistumisen aiheuttamia pirstaloitumisen pulmia. Tätä tavoitellaan käsittäakseni muun muassa Kaste-ohjelmassa.

Sen sijaan köyhyyttä, alaluokkaistumista ja eriarvoisuuden kasvun seurauksia ei voi korjata muutoin kuin tasa-arvoisuutta lisäämällä.

On ilmeistä, että nyt eletään murroskautta, jota koettelee ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen kestävämyys. Samaan aikaan lienee ilmeistä, että näköalat tulevaan ovat aika hämärät. Vaikuttaa jopa siltä, että poliittinen tahto(minen) on jotenkin halvaantunut tai pyörii jo monesti sanotussa, eikä ulotu totutun yli. Raporttitulvalla varmaan yhtäältä haetaan tulevaa yhteiskuntaa. Olisiko siitä merkkejä näissä raporteissa?

Aikuiset opiskelevat yhteiskuntaa paneutumalla lasten ja nuorten oloihin. Hallinnollispoliittiset raportit voivat parhaimmillaan koota ja kiteyttää laajan määrän tietoa ja näkemystä, joista poliitikot

ja muutkin voivat hyötyä. Selvitykset voivat välittää tietoa toisten todellisuuksista.² Ne voivat osoittaa korjaamista vaativia seikkoja ja kehittämisen suuntia. Ne voivat olla myös yrityksiä hallita toisia.

Lapset, nuoret ja perheet ovat kielellisesti usein kohteita tai kuluttajia, joille tuotetaan ”palvelutuotteita”. Kansalaisten osallistuminen, ikään katsomatta, lienee tulevaisuudessakin keskeinen teema. Osallistuminen on kanssakäymistä. Ammattilaisten ja nuorten suhteista voi syntyä vaikutelma ”sukupolvet vaivihkaa vierekkäin”, jolloin kanssakäyminen voi jäädä laimeahkoksi. Lapsuuden ja nuoruuden yhteiskunnalliseen tilaan ja asemaan vaikuttavat monet tekijät välillisesti ja ei-tarκοitetusti, kuten vaikkapa vaihtuvuus ja pätkätyöläisyys palveluissa.

2 Hiljattain ruotsalainen kirjailija Kerstin Ekman totesi, että ennen ihmiset kouluttivat johtajansa. Tunnettiin puolin ja toisin. (FST:n haastattelussa).

KOORDINOIDAAN VAAN VERKOSTOJA

Mirja Määttä

Väheneekö kaikkalainen lasten ja nuorten eriarvoisuus, osattomuus, yksinäisyys – muutamia kiperiä yhteiskunnallisia ja henkilökohtaisesti raskaita ongelmia mainitakseni – ammattilaisten välisen yhteistyön, hiotumman koordinaation ja yhteisen strategiatyön avulla? Näitähän on tarjottu lääkkeiksi kutakuinkin tässä järjestyksessä lasten ja nuorten asioiden hallinnoimiseksi termejä hieman varioiden.

Ongelmallista näissä ammattilaisten yhteistyötä koskevissa keinoissa on se, että ne eivät välttämättä vaadi sisällöllisiä vääntöjä, hyvinvointipoliittisia linjauksia, tavoitteiden priorisointia. Tutkimusteni (esim. Määttä 2010; Määttä & Komonen 2011) perusteella valtakunnallisissa ja kunnallisissa suunnitteluprosesseissa yleinen pettymyksen aihe on se, ettei tavoitteiden ja toimenpiteiden osalta useinkaan päästä tavoitteiden tärkeysjärjestykseen ja niiden pohjalta tehtyihin päätöksiin. Suunnitelmissa toistetaan vain ammattilaisten yhteistyön ja toimintojen koordinaation merkitystä lasten ja nuorten tukemiseksi. Kirjataan säntillisesti eri toimijoiden ja hallinnonalojen erillisiä tavoitteita. Mikäli ohjelmatyössä tarvittavasta neuvottelusta edetään yhteisten painotusten valintaan ja selkeisiin linjauksiin, saatetaan aiheuttaa yhteentörmäyksiä ja valtataisteluja, jotka koskevat toimijoiden omia reviierejä, poliittisia ja ammatillisia orientaatioita sekä resurssien jakoa. Siksi linjauksia välitetään ja keskitytään neutraaliin verkostojen koordinointiin.

Kirjoitin Nuorisotutkimuksen verkkokanava Kommenttin Viikon väitteessä¹ maaliskuussa 2010: ”Välillä tulee mieleen, ovatko nykymuotoiset valtiolliset ja kunnalliset lasten ja nuorten hyvinvointipoliitiikan koordinaatio- ja suunnitteluvälineet vain keinoja peittää keinottomuutta ja tekemättömyyttä. Eli sellaisia hallinnollispoliittisia keinoja, joilla osoitetaan hereillä oloa ja huolenaiheita, muttei kuitenkaan olla valmiita oikeasti satsaamaan tai toisaalta uudelleen suuntaamaan nykyistä toimintaa. Harva näissä talkoissa ehdottaa itseään työttömäksi ja säästyviä varoja johonkin hyödyllisempään käyttöön.”

Tämä ajatuskuvio ei ole jättänyt minua rauhaan. Ehdotan paljastavaa ajatusleikkiä: omat ongelmanmäärittelyt ja ratkaisumallit tulevat itse kullekin tutummiksi, jos omaan työhön kuluvat resurssit jaetaan avokätisesti johonkin muuhun, lapsia ja nuoria koskevaan tehtävään yhteiskunnassa. Ja pyrkimyksenä olisi lasten ja nuorten elinolojen maksimaalinen parantaminen. Tutkijat eivät saa jakaa resursseja tutkimukseen, hallinnoitsijat hallintoon, ei ainakaan omalle alalleen. Esimerkiksi minä en voi jakaa resursseja tutkimukseen, joka koskee lapsi- ja nuorisopolitiikan suunnittelua tai monialaista yhteistyötä. Mihin sinä kohdentaisit resursseja – millaiseen työhön, toimintaan, tiloihin – parantaaksesi lasten ja nuorten elinoloja, mahdollisuuksia ja hyvinvointia? Minkä sinä uskot parhaiten parhaan tilannetta? Mitä nimenomaista tilannetta?

Itse en suuntaisi resursseja ammatillisen koordinaation edistämiseen. Mieltisin tarkkaan, millaista käytännön työtä kannattaisi tukea tai ehkä jotain hallinnollispoliittista agitointia. Ajatusleikkiä voi jatkaa mieltimällä myös, millaisen arvon antaa omalle työlleen, millaista aukkoa se täyttää tässä koordinoitavien hankkeiden ja missioiden maailmassa. Tällaiseen resursseja jakavaan toimintaan voi hyvinkin joutua vakavasti otettavassa hyvinvointipoliittisessa ohjelmatyössä, eikä se ole helppoa. Onko mitenkään mahdollista tarkastella lasten ja nuorten elinoloja ja tarpeita irrallaan oman toimialan, hallinnonalan ja työn resursseista? Pitäisikö olla? Uusia, luovia ratkaisuja saattaisi kuitenkin syntyä.

Olemme kaikenlaisessa vaikuttamistyössä ja suunnittelussa mukana kuitenkin ”oma lehmä ojas- sa”, ja meiltä odotetaan myös lojaalisuutta ”omalle pesälle”, jos sellainen löytyy. Voi olla, että tässä

1 [Http://www.kommentti.fi/viikon-vaite/yhteinen-suunnittelu-voi-jaada-naennaiseksi-huolipaperiksi](http://www.kommentti.fi/viikon-vaite/yhteinen-suunnittelu-voi-jaada-naennaiseksi-huolipaperiksi).

monimutkaisessa maailmassa osallisuus erilaisiin verkostoihin ja niihin liittyvien sitoumusten laatu ja määrä ovat osin sattumanvaraisia, yllättäviäkin. Niitä ei pidä ottaa annettuina eikä pysyvinä. Ei omalla kohdalla eikä toistenkaan.

Olen tutkinut lasten ja nuorten hyvinvointiohjelmien muotoiluprosesseja kansallisella ja kunnallisella tasolla. Varsinaisten kärkien ja linjausten puutteen lisäksi itse ohjelmien toimeenpano eli käytännön toteuttaminen herättää epäilyksiä. Epäonnistuneista ohjelmaprosesseista on saattanut kertyä vuosikymmenten kokemus niin valtiolla kuin kunnissakin: hienot sanat ovat kuivuneet papereille. Nykytilanteessa esimerkiksi hallituksen lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman toimeenpano koskee erityisesti ministeriöitä ja valtion hallintoa, ei niinkään kuntia ja järjestöjä. Julkinen sektori näyttää jakaantuneen kahdeksi tai useammaksi kilpailevaksi ja toisiaan nokittelevaksi tahoksi (ks. Temmes 2008). Jakaantumista pyritään kuitenkin paikkailemaan taitavalla verkostoitumisella ja kuulevilla korvilla. Saattaa olla, että monet kunnat kokevat omat kehittämiskuvionsa toimivammiksi ja yhteistyön jouhevammaksi kuin ministeriöiden vastaavan. Usein syystäkin.

Verkostohallinnassa laaja eri tahojen osallistuminen tuo mukanaan kaivattua moninäkökulmaisuu-
ta, jopa kansalaisnäkökulmaa, ”demokraattisuutta”, mutta vaatii poliittishallinnolliselta järjestelmältä aikaa ja vaivaa. Lopputuloksena saattaa kuitenkin olla keskenään ristiriitaisten yhteiskunnallisten ja poliittisten tavoitteiden kimara, joka syö verkostojen ja ohjelmatyön toiminnan tehokkuutta. (Ks. Eriksson 2010.) Dilemmaa kerrakseen.

Uudistettu lasten ja nuorten hyvinvointiin liittyvä ohjelmatyö sisältää monia lupauksia. Siinä seurataan lasten ja nuorten kasvu- ja elinoloja ja hyvinvoinnin tilaa sekä kehitetään lasten ja nuorten palvelujärjestelmää. Kansalaisia/kuntalaisia kuullaan ja informoidaan. Konkreettiset, paperille kirjatut suunnitelmat tekevät kehittämistyön näkyväksi heille ja ohjaaville/rahoittaville tahoille. Lasten ja nuorten asiat pääsevät framille ja budjetteihin. Paikalliset ratkaisut ja räätälöinnit mahdollistuvat. Yhteisellä suunnittelulla sitoutetaan eri toimijoita yhteisiin linjauksiin ja vahvistetaan valtion poliittista ohjausta. (Määttä 2010.) Nämä ohjelmatyön tavoitteet sopivat sanastoltaan julkisen sektorin hallinta- ja ohjausjärjestelmän muutokseen, jossa tavoitellaan yksityissektorin tapaan strategisuutta, kilpailukykyä ja innovaatioita (Heiskala 2006) sekä palvelujen laatua ja asiakaskeskeisyyttä (Haverinen 2003).

Strateginen suunnittelu johtaa ehkä tehokkaampaan hallintaan managerialistisesta näkökulmasta: hyvinvointityötä ohjataan vahvemmin ja vallitseviin tiedontuotantotapoihin perustuen. Tuleeko suunnitelmista itsessään tavoite, joka täytetään ilman, että suunnitelmilla olisi mitään vaikutusta lasten ja nuorten elämään? Olen havainnut (Määttä 2010), että ohjelmatyössä painottuvat viranhaltijoita lähellä olevat asiat: lasten ja nuorten palvelujen koordinointi sekä monialaisen yhteistyön kehittäminen sen sijaan että ne suuntautuisivat lasten ja nuorten elinolojen parantamiseen ja heidän osallisuutensa lisäämiseen. Kehä kiertää ja verkostoja koordinoidaan. Millä tavalla päästäisiin ytimiin?

Lähteet

- Eriksson, Kai (2010) Verkostollisen hallinnoinnin jännitteet. *Hallinnon tutkimus* 29 (3), 181–194.
- Haverinen, Riitta (2003) Laatudokumentit ja suomalainen sosiaalipalvelujen modernisaatio. *Yhteiskuntapolitiikka* 68 (4), 325–336.
- Heiskala, Risto (2006) Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros. Teoksessa Risto Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.) *Uusi jako – miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus, 14–41.
- Määttä, Mirja (2010) Lasten ja nuorten hyvinvointiin liittyvä suunnittelu kunnissa. *Janus* 18 (3), 243–259.
- Määttä, Mirja & Komonen, Pauli (2011) *Lapsi- ja nuorisopolitiikan neuvotteleva ohjaus valtionhallinnossa – Kehittämisohjelman (2007–2011) valmistelu lausunnon antaneiden tahojen näkökulmasta*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisu 42. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisu/lanuke.pdf>.
- Temmes, Markku (2008) Suomen hallintopolitiikan pitkät aallot ja käännekohtat. *Hallinnon tutkimus* 27 (3), 69–79.

KUKA PÄÄTTÄÄ KUKA NUORISOA OHJAA?

Kati Rantala

Olen silmäillyt kirjoittajakutsussa mainittuja ohjelmapoliittisia papereita. En ole erityinen nuorisokysymysten asiantuntija, ainakaan enää, mutta teen tutkimusta ohjelmapoliittikka yleisesti puntaroiden. En siis ota kantaa nuorisopolitiikan sisällöllisiin kysymyksiin kuin yleisellä tasolla: näkökulmani on enemmän ohjelmapoliitikassa ja sitä reunustavissa teemoissa.

Politiikkaohjelmat perustuvat pitkälti tarpeeseen vähentää sektorikohtaista siilomaisuutta asioissa, jotka edellyttävät monen hallinnonalan yhteisiä toimia ja ponnistuksia. Nuorisoon liittyvät kysymykset ovat usein juuri tällaisia; kuinka edistää lapsiperheiden ja koululaisten hyvinvointia, kuinka edistää nuorten kansalaistaitoja ja mahdollisuuksia päättää itseään koskevia asioista, kuinka vähentää nuoriin kohdistuvaa ja heidän itsensä toisilleen tekemää väkivaltaa ja kiusaamista, ja niin edelleen.

Valtiontalouden tarkastusvirasto on arvioinut politiikkaohjelmia ohjauskeinona ja antanut niille varsin kylmää kyytiä. Eri tahot tulkitsevat tavoitteita ja keinoja eri tavoin. Ohjelmat eivät ole onnistuneet kokoamaan yhteen rinnakkaisia valmistelu- ja ohjaustoimia, linjaukset eivät välttämättä kannalta sitoutuneisuuden puutteen takia, ja ohjelmista puuttuu helposti strateginen ydin. Kunnissa ei osata välttämättä myöskään tunnistaa valtiovallan perusviestejä. Tilannetta ei helpota se, että ohjelmien resursointi on niukkaa. Ohjelmat perustuvat pitkälti informaatio-ohjaukselle, minkä riittämättömyydestä on muutoinkin ollut havaintoja ja yleistä keskustelua.

Kärjistäen voisi ilmaista, että jos ei ole pakko jotain tehdä, niin miksi vaivautua, kun pakollistakin tekemistä on yllin kyllin. Ja yhden osa-alueen edistäminen riippuu aina siitä, kuinka ne siellä ja tuolla toimivat. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelman toteutumisesta voidaan esimerkiksi lukea, että lapsipolitiikan seurantarjestelmän kehitys on pitkälti riippuvainen THL:n painopisteistä ja yhteistyöstä Tilastokeskuksen kanssa. Samoin seurantaraportista voidaan löytää paljon konditionaaleja ja hanke-ehdotuksia tai kuvauksia meneillään olevista hankkeista. Ne toimet, joihin ei ole saatu hanketta, on jotain mihin tulisi panostaa. Ajankäyttötutkimuksen rahoitus tulisi varmistaa, yhteistyötä Kuntaliiton kanssa tulisi vahvistaa, kontakteja muihin Pohjoismaihin tulisi kehittää. Yhteiskunnallisten päätösten arviointia lapsivaikutusten näkökulmasta tulisi edistää perustamalla sille tutkimus- ja kehittämishanke, jota THL:n tulisi vetää.

Ohjelmapoliittiset tekstit kertovat, että projektiyhteiskunnassa kehittäminen tapahtuu ennen kaikkea määräaikaisten hankkeiden ja ohjelmiin vedoten – toivoen että jotain jäisi käteen. Mutta kuten Valtiontalouden tarkastusvirastokin on virallisesti todennut, vähän on jäänyt käteen ainakin poikkihallinnollisen kehittämisen alueella, koska kokonaisuus on sekava.

Säädösvalmisteluun osallistuminen

Ohjelmapoliittikan toimimattomuus on siis havaittu valtion tasolla, samoin se, että hallinnonaloja ylittäviä rakenteita tulisi vahvistaa. Yksi avaus on puhe valtion konserniohjauksesta, joka tehostaisi hallitusohjelman toteutusta ja keskittyisi erityisesti sen priorisoimiin horisontaalisiin policy-teemoihin.¹

¹ Kirjoituksen analyysi valtion konserniohjauksesta perustuu Sitran joulukuussa 2010 julkaisemaan raporttiin ”Kaikki

Yhden keskustelussa paljon esillä olleen ajatuksen mukaan keskeisenä ohjausyksikkönä toimisi valtioneuvoston kanslia yhdessä mahdollisesti valtiovarainministeriön kanssa. Ohjaus perustuisi erityisesti hallitusohjelmassa priorisoituihin tavoitteisiin ja julkiseen talouteen tai poliittis-strategisiin kysymyksiin. Tästä herää kysymys: mitkä nuorisopoliittiset kysymykset jäisivät tämän ohjauksen ulkopuolelle, ja olisiko se hyvä vai huono asia? Toiminnan tavoitteena on esimerkiksi varmistaa säädösvalmistelun laatua, mutta millä asiantuntemuksella se tapahtuisi liittyen juuri nuorisopoliittisiin kysymyksiin?

Säädösvalmistelu ei ole merkityksetön asia – ei etenkään nyt kun normiohjauksen tarpeeseen on jälleen herätty. Tavoitteiden toteutumiseksi on monia karikkoja, mutta vähintäänkin olisi syytä ennakoarvioinnilla varmistaa, ettei laista aiheudu ikäviä ja kohtuuttomia haittavaikutuksia. Tämä tuli esille, kun tutkin taannoin perheen sisäisen lähestymiskiellon toimivuutta ja havaitsin, että huonosti ja kapeasti valmisteltu laki osaltaan vaikutti kuolemantapauksiin kohderyhmissä. Ei tunnettu tai haluttu tunnistaa ilmeisiä riskejä. Toisin sanoen todellista maailmaa ja siinä toimivaa logiikkaa niin kohderyhmien kuin toimeenpanevien viranomaistahojen näkökulmasta ei otettu riittävästi huomioon.

Lainvalmistelun laatuun panostamiseen liittyy sekä uusien keskusteluavausten että vanhojen mukaan saamisen ristiriita. Yhtäältä halutaan panostaa hallitusohjelman strategiaan painopistealueisiin ja toisaalta sidosryhmiä halutaan osallistaa päätöksentekoon – vaikkapa siis nuorisopoliittisia toimijoita. Hallitusohjelmakirjaukset ovat kuitenkin usein kohtalaisen tarkkoja, eli tärkeät päätökset on jo tehty siinä vaiheessa kun ohjelma tulee julki. Sen jälkeen keskeisin ohjaus siirtyy ikään kuin ylemmälle tasolle. Toki ajan hermolla olevat nuorisopoliittiset toimijat ovat juuri nyt varmaankin aktiivisia, kun hallitusohjelmaluonnoksia ja tavoite-ehdotuksia eri tahoilla jo muotoillaan – jotta lobbaus on helpompaa suljetuissa hallitusohjelmaneuvotteluissa. Mutta kuka pääsee sinne mukaan, ja minkälaisen mutkien kautta oma tavoite on saatu agendalle keskusteluun? Miten tämä yhdistyy näkemykseen, että on tarpeen osallistaa nuoria, jotta he voivat olla mukana valmistelemaan heitä koskevia asioita?

Ratkaisuna viestintä?

Valtiokonsernimallissa yksi tavoite on kehittää viestintää, jotta kansalaisilla olisi mahdollisuus osallistua asioiden suunnitteluun ja päätöksentekoon; viestinnän tulisi myös perustua todennettuun tietoon. Sen tulisi olla aktiivista paitsi hallituksen ”valmiiksi” priorisoimissa policy-hankkeissa myös ylipäänsä kansalaisia laaja-alaisesti koskevissa uudistuksissa. Tämä on toteutuessaan tietenkin erinomainen asia. Lisäksi nuoriso kuulune kumpaankin kategoriaan eri tavoin. Tarvitaan kuitenkin kahta asiaa. Yksi on valtiosoinen viestintä myös siitä, minkälaisin mekanismin poliittinen päätöksenteko tosiasiallisesti tapahtuu, jotta kansalaisilla ja eri asteen nuorisopoliittisilla toimijoilla ja nuorilla itselläänkin olisi tosiasialliset edellytykset vaikuttaa oikeaan aikaan oikealla tavalla ja suhteessa oikeisiin tahoihin. Halutaanko lisäksi vaikuttaa ainoastaan sisältökysymyksiin vai myös siihen, minkälaisin ylätasoin ohjausrakentein politiikkaa ohjataan?

Toiseksi kentällä tarvitaan halua ottaa itse asioista selvää ja opetella vaikuttamisen menetelmiä. Tulevassa lainvalmistelun laatua koskevassa tutkimuksessani käy ilmi, että avoimuutta ja perusteluja edellytetään enenevästi paitsi lakien viranomaisvalmistelijoilta myös sidosryhmiltä. Kovin poliittisesti ohjatuissa hankkeissa voi olla melko sama mitä yrittää sanoa, mutta niissä, joissa on neuvottelun varaa, kannattaa aidosti harjoitella argumentoinnin jaloa taitoa – ja maltillisesti. Liian yksipuolinen räksytys voi viedä nurkkaan häpeämään ihan jo siksi, että kiire on aina kova eikä loputtomiin vään-töihin hankalien ryhmien kanssa ole välttämättä aikaa.

yhden ja yksi kaikkien puolesta. Valtion konsernijohdon vaativa mutta mahdollinen tehtävä”. Helsinki: Sitran selvityksiä 21.

Esivalmistelun tärkeys

Se, mistä voisi räksyttää kuuluvastikin, on erilaisten hankkeiden ja säädösuunnitelmien esivalmistelun saattaminen aiempaa avoimemmaksi. Kuten edellä on tullut esille, siinä vaiheessa kun perustetaan työryhmä jotain valmistelemaan vaikka hallitusohjelmakirjauksiin perustuen, keskeiset linjaukset saattavat olla jo vahvasti lukkoon lyödyt. Toisin sanoen todellista neuvottelun varaa saattaa olla enää joissain yksittäisissä ratkaisuisissa. Kirjausten yksityiskohtaisuuden ongelma on sekin havaittu valtioneuvostotasolla, ja konserniohjauskuvio pyrkii siihen, että tietyn asian ajamisen suuntaa voisi muuttaa kesken kaudenkin, jos ilmenee tarvetta. Mutta kuka on tuolloin tätä tarvetta tuomassa esille ja millä perusteella?

Yliopistolakiuudistus on hyvä esimerkki siitä, kuinka keskeinen kohderyhmä eli yliopistojen tutkimus- ja opetushenkilöstö heräsi aivan liian myöhään halussaan vielä vaikuttaa. Tärkeät päätökset oli tehty jo hallitusohjelmaa kirjattaessa. Sitä ennen suunta olisi ollut tiedostettavissa monenlaisista julkisista selvityksistä, mutta ei oltu hereillä. Nuoriso oli kuitenkin valveilla, jos sen edustajaksi voidaan tulkita Suomen Ylioppilaskuntien Liitto. He tunsivat vaikuttamisen taidot, lukivat hallitusohjelmakirjauksen tuoreeltaan, pitivät yhteyttä opetusministeriöön ja lobbasivat itsensä lainvalmisteluhankkeen ohjausryhmään, vaikka eivät olleet ehkä kaikilta osin mieluisa kumppani. Toki neuvottelunvara oli monesti rajallista, ja piti taipua moneen mikä ei miellyttänyt, mutta yhtä kaikki. Nuoret halusivat ja pääsivät valmistelun ytimeen mukaan vaikuttamaan. Ehkä nuorissa on siis toivomme? Nuorisopolitiikkaan yleisesti palatakseni haluan korostaa nimenomaan tätä: ei pyritäisi osallistamaan ainoastaan nuoria ja opettamaan heille kansalaistaitoja, vaan sitä taitoa soisi myös kaikille nuorten hyväksi toimiville alan ammattilaisille. He ovat tärkeä linkki ruohonjuuritason eli nuorten itsensä ja poliittisten päättäjien välillä.

HELSINGIN KAUPUNGIN STRATEGIAOHJELMA 2009–2012 NUORISOTOIMEN OHJAUSDISKURSSIN TAUSTALLA – KRIITTINEN DISKURSSIANALYYSI

Vesa Jaakola

Helsingin kaupungin strategiaohjelmalla 2009–2012¹ on vaikutuksia nuorisoasiainkeskuksen toimintaan, jonka hankkeina ovat muun muassa lasten ja nuorten kuuleminen ja nuorten vaikuttamisjärjestelmä. Kirjoituksessa tarkastelen strategiaohjelmaa kriittisen diskurssianalyysin avulla. Diskursseilla tarkoitetaan kielijärjestelmän kautta syntyneitä yhteiskunnallisia käytäntöjä, jotka tuottavat sosiaalista todellisuutta. Diskurssianalyysin tarkoituksena on tutkia ilmiötä, jossa merkityksiä tuotetaan kielellisesti. *Kriittinen* diskurssianalyysi puolestaan liittyy vallankäyttöön, jossa voidaan tutkia ol emassa olevien valtasuhteiden ylläpitämistä tai niiden haastamista, ja ylipäänsä kielen kietoutumista valtaan, valtataisteluun ja ideologiaan.

Strategiaohjelman alussa esitetään visio, arvot ja eettiset periaatteet, ja näiden jälkeen esitetään kaupungin strategiaohjelman tavoitteet, kriittiset menestystekijät, arviointikriteerit/mittarit ja toimenpiteet (tässä järjestyksessä). Kaupungin strategia -otsikon alla tekstin alussa on yksi oma kohtansa: demokratia ja vaikuttaminen. Tällä kohdalla on otsikko, kuvaus ja toimenpiteet, mutta ei tavoitteita tai arviointikriteereitä/mittareita. Strategiaohjelma jakautuu neljään pääkohtaan: Hyvinvointi ja palvelut, kilpailukyky, kaupunkirakenne ja asuminen ja johtaminen.

Helsingin kaupungin strategiaohjelma 2009–2012 on lajityypiltään hallinnollinen teksti. Tekstissä pyritään ylläpitämään olemassa olevaa valtasuhdetta nykyisten yhteiskunnassa vaikuttavien johtamistrendien mukaisesti. Julkishallinnon johtamistrendit tulevat pääosin liikemaailmasta. Strategiaohjelmassa esiintyi muun muassa seuraavia vallitsevia diskursseja: palveludiskurssi, teknologiadiskurssi, tuottavuusdiskurssi, metropolidiskurssi, johtamiskurssi, liiketoimintadiskurssi, kilpailukykydiskurssi ja osaamiskurssi. Palvelu- ja tuottavuusdiskurssit ovat hallitsevia diskursseja, joiden varassa strategiaa muodostetaan. Teknologia- ja johtamiskurssit ovat edellä mainittujen diskurssien saavuttamisen apuvälineitä. Edellä olevat diskurssit luovat kaupungin asukkaisiin nähden kuluttamisen (konsumerismin) mukaisen yksilön aseman (subjektiposition) eli asukkaat kuvataan asiakkaina ja kuluttajina. Kaupungin henkilöstö ja prosessit kuvataan palveluiden tuottajina.

Helsingin kaupunki kytketään uuteen asiayhteyteen (uudelleen kontekstualisoidaan) niin, että se noudattaa yleisesti hyväksytyjä arvoja. Kaupunki noudattaa myös laadukasta ja tehokasta palvelujen tuottamista ja johtamista. Tyyllillisesti teksti sitouttaa kaupungin henkilöstöä strategiseen ja konserni-johtamiseen. Kaupunki asettuu veronmaksajien palveluita tuottavaksi ja kaupungin työntekijöille annetaan yleisesti hyväksytyjä myönteisiä ominaisuuksia. Tällä on myös oikeuttava (legitimoiva) vaikutus, jossa vedotaan kaupungin asukkaiden moraaliin.

¹ [Http://www.hel2.fi/taske/julkaisut/2009/Strategiaohjelma.pdf](http://www.hel2.fi/taske/julkaisut/2009/Strategiaohjelma.pdf).

Tekstissä asukkaat kohdataan asiakkaina – osin omatoimisina ja osin holhoavasti. Strategiaohjelman kohta kuvaa asiaa:

Asiakkaiden valinnan vapautta lisätään silloin kun se johtaa palvelun vaikuttavuuden parantumiseen ja resurssien tehokkaampaan käyttöön.

Kaupungin tarjoama valinnanvapaus esimerkiksi terveystalujen valitsemisessa liittyy ehdolliseen toimintaan, eli valinnanvapaus on mahdollista vain, jos sillä saavutetaan vaikuttavuutta ja tehokkuutta. Tässä mielessä kaupunkilaisille tekstin tarjoama vapauskäsitelmä on kapeampi kuin käsitteen tavanomainen merkitys.

Legitimointina käytetään yleisimmin rationaalista ja auktoriteettihakuista perustelua sekä vetoamista moraaliin. Kriittisen diskurssianalyysin mukaan tärkein taustaolettamus on se, että laadukkaalla (ja liikemaaailman) johtamisella saavutetaan strategian mukaiset tavoitteet. Tämä toimii tekstissä myös legitimaationa (rationalisointi). Ideologisella tasolla tekstillä on myös yhteys uusliberalistiseen ja moderniin liberalismiin.

Hallinnollisesta näkökulmasta kaupunkia pyritään ohjaamaan konsernijohdon suuntaan, jolloin managerialiset johtajat nousevat asiantuntijuudellaan erityisasemaan. Kaupungin strategian toimintaa ohjaavien arvojen, tavoitteiden ja mittareiden suunnittelu voi jäädä silloin pienen asiantuntijaryhmän sanelemaksi, ja tähän suunnitteluun on vaikea yksittäisen kaupungin työntekijän tai kuntalaisen vaikuttaa. Huomioitavaa on myös strategisten tavoitteiden, kriittisten menestystekijöiden ja arviointikriteerien sekä mittareiden abstraktion tasot. Strategiaohjelman suunnittelussa ei huomioida käytännön toteuttajatasoa; suunnittelu liikkuu ylätasolla.

Konsernijohtamisella pyritään luomaan järjestelmä, jossa olisi yhtenäiset mittarit, joilla työn sisältöä voitaisiin arvioida. Helsingin kaupungilla on kuitenkin hyvin erilaista toimintaa esim. päiväkodeista liiketoiminnallisiin yksiköihin (esim. Helsingin Energia). Tavoitteiden, arvojen ja mittareiden yhtenäistäminen voi aiheuttaa yhteensopimattomuusongelmia. Joidenkin yksiköiden kohdalla liiketoiminnallinen johtaminen on perusteltua, mutta joidenkin yksiköiden kohdalla esimerkiksi ihmissuhdejohtaminen tai eettinen johtaminen voisivat olla toimivampia vaihtoehtoja.

Tulosjohtamisen, laatujohtamisen ja strategisen johtamisen diskurssit määrittävät työn sisältöä arvojen, tavoitteiden ja mittareiden kautta. Vaarana on silloin, että johtamisjärjestelmän diskurssit alkavat ohjata työn sisältöä, eikä kaupungin asukkailla tai kaupungin työntekijöillä ole mahdollisuutta vaikuttaa työn arvojen, tavoitteiden ja mittareiden määrittelyyn. Esimerkkinä tästä voi esittää seuraavaa:

Järjestetään asukkaiden kuulemiseksi keskeisissä palveluissa alueellisia palvelupaneeleja eri alueilla keskushallinnon, eri virastojen ja luottamushenkilöiden yhteistyönä.

Tämän toimenpiteen jalkauttaminen jonkin kaupungin yksikön tulospalkkiosuunnitelmaan (järjestelmä, jossa kaupungin toimipaikalla on vuoden aikana tehtävät toimenpiteet ja määrällinen mittari toimenpiteiden suorittamisen arvioimiseksi) tarkoittaisi sitä, että yksikössä käytäisiin keskustelua siitä, kuinka monta asukaskuulemistilaisuutta järjestetään seuraavana toimintavuotena. Tavoitteen toteutumistasona tulospalkkiosuunnitelmaan määriteltäisiin esimerkiksi seuraavaa: 5–10 kertaa on nollataso, 11–15 kertaa on 25 prosenttia, 16–20 kertaa on 50 prosenttia, 21–25 kertaa on 75 prosenttia ja yli 26 kertaa on 100 prosenttia. Ongelmana tässä on se vanha mukailtu sanonta, että ”sitä saa, mitä mittaa”. Tällaisella määrällisellä mittaamisella saadaan todennettua jotakin frekvenssiä, mutta se ei kerro varsinaisesta laadullisesta sisällöstä. Yli 26 kertaa toisi 100 prosenttisen toteuman, ja laatua kuvaavan tulospalkkiosuunnitelman pisteet nousisivat, mutta siitä, miten alueen asukkaat voivat todellisuudessa vaikuttaa alueensa toimintoihin, mittari ei kerro mitään.

Sama analogia kaupungin eri yksikköjen tulospalkkiosuunnitelmien täyttämässä pätee myös nuorisotyöllisten toimien parissa. Tulosjohtamisen, laatujohtamisen ja strategisen johtamisen abstraktion taso tavoitteissa, toimenpiteissä ja mittareissa voi ohjata omalta osaltaan työntekijöiden orientaatiota pois varsinaisesta työstä pitäytyen vain määrällisten tavoitteiden saavuttamisessa.

Tulosjohtamisen, laatujohtamisen, konsernijohtamisen, strategisen johtamisen ja prosessijohtamisen mallit ovat syntyneet tehdastyön, liiketalouden ja sotilaallisen johtamisen tarpeista. Näiden johtamisjärjestelmien luomat mielikuvat todellisuudesta eivät välttämättä aina kohtaa nuorten maailman todellisuuden kanssa. Jos johtamisjärjestelmän diskurssit ohjaavat toimintaa palvelu- ja tuottavuusdiskurssien mukaisesti, kansalaisten, ja erityisesti nuorten, kokemukset demokratiasta ja vaikuttamisesta voivat jäädä hyvin kapea-alaisiksi.

Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksen uutena haasteena on tuottavuuslaskennan toteuttaminen kaupungin linjausten mukaisesti. Ohjaavaksi tekijäksi muodostuu käyntikerran hinta (toimipaikan menot jaettuna kävijöiden määrällä). Demokratian ja osallistumisen kannalta tämä voi tarkoittaa sitä, että kävijämääriä pitää nostaa tuottavuuden nimissä (keinoilla millä hyvänsä) demokratiatoiminnan jäädessä jalkoihin. Tuottavinta olisi siis järjestää mahdollisimman halpavuokraisessa paikassa minimaalisin henkilökuntamenoin yleisötapauksia (esim. elokuvailtoja). Luoko siis strategiaohjelma enemmän toimimattomia tulosnormeja kuin dynaamista hallinnonalat ja kansalaiskumppanuudet yhdistävää toimintaa ja tekemisen oppia?

Tulevaisuudessa voisi olla hyvä keskittyä enemmän vuorovaikutteisen toiminnan suuntaan esimerkiksi nuorten vaikuttamis- ja osallisuustoiminnassa, ja hallinnon ohjausdiskurssit nuoriso- ja muissa kaupungin toimissa voisi hakea ihmissuhdejohtamisen ja eettisen johtamisen parista.

OHJAUS

KIINNOSTUS NUORTEN POLIITTISEEN OHJAUKSEEN KASVAA

Georg Henrik Wrede

Nuorison poliittisen ohjauksen on todettu olevan Suomessa ennennäkemättömässä suosiossa, ja se onkin tämän muistion yksi lähtökohta. Tämän vaalikauden aikana (Matti Vanhanen II ja Mari Kiviniemi I) on hyväksytty ja toimeenpantu sekä hallituksen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma että lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma. Kiinnostus nuorten poliittiseen ohjaukseen on hyvä asia. Poliittinen ohjaus tarkoittaa, että politiikan tekijät, niin sanotut päättäjät, ovat kiinnostuneita nuorisosta. On tärkeää kysyä, mistä tämä kiinnostus kumpuaa, miten se tulee ilmi ja mitä se tarkoittaa kiinnostuksen kohteelle, nuorille?

Haluan tässä kiinnittää huomion kahteen asiaan, syrjäytymisen ehkäisemiseen ja osallisuuteen. Nämä kaksi teemaa tuovat hyvin selvästi esiin ne kaksi näkökulmaa, joiden kautta ”nuoriso” määritellään. Toisaalta nuoret voivat olla riskiryhmä, joka uhkaa jäädä ulkopuolelle. Toisaalta nuorissa on voimavaroja, ja he ovat kysytyjä osallistujia. Osallisuus nähdään helposti juuri osallistumisena edustuksellisiin päätöksentekojärjestelmiin, siis niihin järjestelmiin, joissa päätöksentekijät pyöriivät. Sekä syrjäytymisen ehkäiseminen että osallisuus ovat tärkeitä teemoja yhteiskunnan uusiutumisen kannalta. On vaarana, että nämä kaksi näkökulmaa liikaa määrittelevät nyt käynnissä olevaa keskustelua nuorisopolitiikan paikasta poliittisen järjestelmän rakenteissa. Tästä huolimatta näkökulmat ovat kuitenkin niin voimakkaita, että niitä on syytä pohtia.

On luontevaa ajatella, että jokainen yhteiskunta, tai ainakin sen hallitseva osa, haluaa luoda paremman huomisen itselleen ja taata yhteiskuntajärjestyksen jatkuvuuden. Suomessa on laaja poliittinen konsensus hyvinvointiyhteiskunnan ylläpidosta. Kaikki poliittiset puolueet pitävät kiinni pohjoismaisesta mallista ja näkevät, että hyvinvointiyhteiskunta on paras tapa rakentaa yhteiskuntaa. Toki eri painotuksia löytyy liittyen keinoihin, mutta hyvinvointiyhteiskunnan jatkuvuus on yleisesti hyväksytty tavoite. Hyvinvointipolitiikka onkin yksi tämän kevään suurista politiikkateemoista. Hyvinvointi on keskeinen elementti myös lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmassa, joka päättyy tämän vaalikauden mukana.

Hyvinvointivaltiota käytävän keskustelun taustalla on kestävyysvaje, erityisesti väestötieteen mutta myös ympäristön näkökulmasta. Tästä kumpuaa myös toinen vahva teema tämän kevään poliittiseen keskusteluun, sukupolvipolitiikka. Sukupolvipolitiikka onkin esillä juuri sukupolvien välisen solidaarisuuden näkökulmasta. Tulevaisuuden kannalta huolta aiheuttaa eteenkin suurten ikäpolvien eläkkeelle lähtö ja tulevien sukupolvien pienuus. Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan yli 65-vuotiaiden osuuden väestöstä arvioidaan nousevan nykyisestä 17 prosentista 27 prosenttiin vuoteen 2040 mennessä. Yli 65 vuotta täyttäneiden määrä lähes kaksinkertaistuu nykyisestä, vuoteen 2060 mennessä heitä olisi noin 1,79 miljoonaa. Väestöpyramidi on tasapaksu pötkylä ja yhä useampi elää 100-vuotiaaksi. Jotta eläkkeet ja ikääntyneiden palvelut saadaan maksettua, ei ole varaa jättää yhtään potentiaalista veronmaksajaa työelämän ulkopuolelle. Tämä on yksi hyvin todennäköinen syy siihen, että syrjäytymisen ehkäiseminen on ollut esillä.

Eläkkeelle siirtyessään suuret ikäluokat ovat heränneet siihen raadolliseen tosiasiaan, ettei heitä hoi-vaavia käsiä tule olemaan riittävästi tulevaisuudessa. Onkin mielenkiintoista, että sukupolvipolitiikka nousee esiin juuri nyt merkityksessä ”vastakkainasettelun aika on ohi” eikä sukupolven etua ajavana politiikkana. Sama sukupolvi, joka nyt miettii tulevaa eläköitymistä, oli se joka valtasi Vanhan ja laajensi julkisen sektorin työpaikkojen määrää ennennäkemättömällä tavalla. Sukupolvipolitiikan

merkitys oli tuolloin toinen kuin solidaarisuutta sukupolvien välillä korostava.

Ulkopuolisuus ja syrjäytyminen eivät koskaan ole yhteiskunnan näkökulmasta toivottavia, mutta etenkin nyt kaikki kannattavat aktiivista politiikkaa nuorisotyöttömyyttä torjuttaessa. Keinot vähentää nuorisotyöttömyyttä vaihtelevat ideologisen taustan ja yhteiskunnallisen analyysin mukaan. Nuorisotyöttömyydessä on kuitenkin kysymys myös aidosta huolesta nuorista, ei vain aikaisempien sukupolvien toimeentulosta. Tulevaa kestävyysvajetta ei voida korjata vain ohjaamalla nuoria haluttuun elämäntapaan; sen hoitamiseen tarvitaan myös muita toimenpiteitä. Haluttu elämäntapa on tässä veronmaksajan: nuorten työllistymistä koulutuksen jälkeen painotetaan. Elinkeinopolitiikka, työelämä ja koulutuspolitiikka nousevat näin osaksi nuorisopolitiikkaa. Voidaan tunnistaa kaksi kilpailevaa näkökulmaa. Yhtäältä kysymys eläkeiän nostamisesta, työelämän pidentämisestä alussa, lopussa ja keskellä on paljon laajempi asia kuin vain nuorisoon keskittyvä. Ja toisaalta nuorisopolitiikalla on selvä yhteys koulutus- ja työvoimapolitiikkaan, mutta sillä on myös paljon muita tärkeitä tehtäviä. Esimerkiksi koulutuspolitiikka on osa nuorisopolitiikkaa, mutta päinvastainen ei ole totta. Nuorisopolitiikka on laajempi kuin koulutuspolitiikka tai työvoimapolitiikka. Kiinnostus nuorten poliittiseen ohjaukseen on siis laajempi kuin työelämä ja koulutus.

Ajatukseen hyvinvointiyhteiskunnasta liittyy luonnollisesti, että nuorista pidetään huolta nykypäivän näkökulmasta, eikä vain nähdä nuoria tulevana työntekijöinä ja veronmaksajina tulevaisuudessa. Nuorisopolitiikka onkin alueena ajankohtainen myös siten, että se politiikkalohkona edustaa elämänvaihetta eikä sektoria. Suomea on syystä kritisoitu muun muassa OECD:n taholta hallinnon siilomaisuudesta. Yksi tapa purkaa siilomaisuutta on nostaa ihmisten elämä, hyvinvointi, sen kaikissa näkökulmissa esiin tarkastelemalla elämänvaiheita. Tämä onkin se vahvistuva trendi, joka nähdään puheissa hyvinvoinnista, sukupolvista sekä elämänkaarimalleista. Tähän keskusteluun liittyy myös kysymys nuorisopolitiikan kytkeytymisestä lapsi- ja perhepolitiikkaan.

Perhepolitiikka onkin teemana ollut selvässä nousussa yhdessä sukupolvipolitiikan kanssa. Nuorilla on erityinen asema molemmissa. Tämä nuorten ”arvonnousu” liittyy yhteiskuntamallimme ja käsitykseen siitä, millainen on hyvä yhteiskunta. Väitän, että tämä käsitys on koko ajan muuttumassa parempaan suuntaan. Esimerkki tästä on, että eri ryhmien osallisuus nähdään nykyään yhä tärkeämpänä. Edustuksellisen demokratian, joka nojautuu yhtäläiseen äänioikeuteen ja sen kautta valittuihin edustajiin, eduskuntaan ja kunnanvaltuustoihin, katsotaan edelleen olevan tärkein politiikan areena, mutta sitä täydentämään on nousemassa uudentyypinen kansalaisvaikuttaminen. Teknologinen kehitys, erityisesti sosiaaliset mediat, ovat luoneet mahdollisuuden käydä reaaliaikaista keskustelua yhteiskunnassa tapahtumassa olevista päätöksistä ja ilmiöistä. Tässä aukeaa, ainakin teoreettisesti, mahdollisuus suoraan vuorovaikutukseen päättäjien, virkamiesten ja kansalaisten välillä.

Uusien kanavien löytäminen on tarpeellista, koska vanhat rakenteet eivät enää kiinnosta samalla tavalla kuin ennen. Jäsenyydet järjestöissä ovat laskussa. Tämä trendi koskee niin nuoria kuin aikuisiakin. Nuorten suhteen ollaan hyvin tietoisia siitä, etteivät nuorisovaltuustot, oppilaskunnat ja muut kuulemisjärjestelmät kiinnosta kaikkia, eikä niiden kautta tavoiteta muita kuin aktiivisimmat nuoret. Nuorten suhteen ollaan ehkä jopa turhan tarkkoja löytämään ongelmia edustuksellisuuden kanssa. Eiväthän kaikki aikuisetkaan käy äänestämässä, mutta kuitenkin katsotaan että vaalien kautta valitut elimet ovat edustavia; nuorisovaltuustot saavat paljon herkemmin kritiikkiä. Erityisen ongelmalliseksi asia näyttää tulevan silloin kun puhutaan alle 18-vuotiaista ja heitä edustavista elimistä. Tilanne ei kuitenkaan ole Suomessa huono, vaikka voidaan toivoa, että aktiivisuus ja osallistuminen vastaisivat edes osaksi nuorten tietotasoa. Kysymys siis ei ole siitä, etteivätkö nuoret tuntisi osallistumisjärjestelmiä; heistä monia ei vain kiinnosta osallistua tällaiseen toimintaan. Muuten samat nuoret voivat olla hyvinkin aktiivisia. Suomi on ollut Euroopan neuvoston pilottina lasten ja nuorten osallistumiseen liittyvässä hankkeessa. Ulkopuoliset arvioitsijat totesivat, että meillä on paljon hyviä rakenteita. Kritiikki kohdistui siihen, että rakenteet on luotu ylhäältä käsin ja että aktiivisuus pitäisi saada selkeämmin toimimaan alhaalta ylös.

Syrjäytymisen ehkäiseminen ja osallisuuden lisääminen ovat olleet vahvasti esillä sekä lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelman että lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelman tavoitteissa. Kun tarkastelee näiden ohjelmien toimeenpanoa, huomaa, että nämä kaksi teemaa ovat myös olleet niitä alueita, joiden suhteen on otettu edistysaskeleita tämän vaalikauden aikana. Mielenkiintoista on se, että molempien osalta löytyy vahvoja toimijoita, jotka osittain näkevät toisen teeman ainakin vähän uhkaavana.

Syrjäytymisen ennaltaehkäisyä on viety eteenpäin muuttamalla nuorisolakia. Tässä yhteydessä on tärkeää huomata, että nuorisolain muutos koostuu lisäyksistä. Nuorisolain tarkoitusta, niin kuin se kuvataan lain ensimmäisessä pykälässä, ei ole muutettu, mutta syrjäytymisen ehkäisemistä on vahvistettu säätämällä monialaisesta yhteistyöstä sekä etsivästä nuorisotyöstä. Tämä vahvistaminen on joissain piireissä haluttu nähdä siten, että se kaventaisi lain kohderyhmää. Syrjäytymisen ehkäiseminen, ja erityisesti etsivä nuorisotyö, kun eivät luonnollisista syistä kohdennu kaikkiin nuoriin. Nuorisolain tarkoitus ”on tukea nuorten kasvua ja itsenäistymistä, edistää nuorten aktiivista kansalaisuutta ja nuorten sosiaalista vahvistamista sekä parantaa nuorten kasvu- ja elinoloja”. Toimenpiteet syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kohdalla liittyvät kaikkiin näihin kenttiin. Opiskelupaikan tai työpaikan saaminen edistää myös aktiivista kansalaisuutta. Ongelmaksi on ehkä nähty etsivän nuorisotyön mielletty ”korjaava” luonne. Etsivä nuorisotyö on toki palvelu, joka on suunnattu nuoreen tarkoituksella muuttaa hänen elämäntilannettaan. Etsivä nuorisotyö ei kuitenkaan itsessään tuo mukanaan valtaa määrätä nuorta mihinkään. Se on, niin kuin muukin nuorisotyö, rinnalla kulkemista, kasvua ja itsenäistymistä tukevaa toimintaa. Vaikka etsivä nuorisotyö vaatii tekijältään paljon osaamista, josta varmaan olisi hyötyä sosiaalityössä, se eroaa huomattavan paljon sosiaalityöstä.

Jännitetä tietyille ryhmälle suunnatun korjaavan työn ja kaikille nuorille suunnatun eri nuorisokulttuureja ja kansalaistoimintaa korostavan työn välillä on mielestäni hyväksytyjen asiakirjojen pohjalta vaikea nähdä. Sekä politiikkaohjelmassa että lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelmassa ovat molemmat näkökulmat vahvasti esillä ilman että niitä millään tavalla on asetettu vastakkain, tärkeysjärjestykseen tai muuten kilpailutilanteeseen. Molemmille toimintalinjoille on riittänyt poliittista kiinnostusta niin keskustelun kuin resurssiohjauksen muodossa. Etsivän nuorisotyön eli nuorisolain muutoksen lisäksi keskustelu äänestysien muuttamisesta on ollut huomattavan aktiivista tämän vaalikauden aikana.

Mitä tämä sitten tarkoittaa nuorille? Siihen kysymykseen pitäisi saada nuorten oma vastaus. Mutta tämän lisäksi on pohdittava, mitä tämä tarkoittaa meidän kivallemme nuorista. Näemme nuoret usein ryhmän kautta – syrjäytymisuhan alaisten tai kaikkien nuorten ryhmänä. Olemme huolissamme syrjäytymisuhan alaisten ryhmästä. Nuoret jakautuvat aktiivisiin, järjestöissä, nuorisovaltuustoissa eli perinteisissä rakenteissa toimiviin ja muihin. Ja taas olemme huolissamme niistä muista, joita edustukselliset rakenteet eivät kiinnosta. Olemmeko aina vain huolissamme nuorista, eli pilkomme heidät ryhmiin ja valitsemme mielenkiinnon kohteeksi ne, joista voimme olla huolestuneita?

Politiikkaan kuuluu tietyllä tavalla ongelmakeskeisyys. Jos yhteiskunta ”toimii”, siihen ei tarvitse puuttua; päättäjien työ on ongelmien ratkaisemista. Korjaavat toimenpiteet, miten me ”hoidamme ongelman pois päiväjärjestyksestä”, on tavanomainen ja kunniakas tapa lähestyä politiikkaa. Proaktiivinen, hyvin toimivan asian tukeminen ei aina herätä yhtä suuria intohimoja. Kun joku toimii, se nähdään helposti itsestäänselvytenä. Nuorisopolitiikassa ja nuorten poliittisessa ohjauksessa edellä käsitellyt kaksi näkökulmaa ovat molemmat läsnä, vieläpä suhteellisen tasapainoisesti sekä osallisuuden että syrjäytymisen teemoissa.

LAPSI- JA NUORISOPOLITIIKKAA: YHDESSÄ MUTTA ERIKSEEN

Jukka Tahvanainen & Markus Söderlund

Nuoret ovat päättäjille probleema. He ovat ongelmaisia, erilaisia, eivätkä edes suostu äänestämään. Lähde tästä olettamuksesta sitten puhumaan paremmasta nuorisopolitiikasta ja lapsi- ja nuorisopolitiikan yhteisestä tulevaisuudesta. Suomalaisen nuorisopolitiikan ja nuorisotyön kulmakivenä ja menestystekijänä on tähän saakka ollut voimallinen ennaltaehkäisevä työ. Kuluvalla hallituskaudella on selkeästi keskitytty tiiviimpään lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikan suunnitteluun muun muassa lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman, erityisen politiikkaohjelman sekä nuorisolain uudistamisen avulla. Yhteistyö ja koordinointi on ollut tarpeellista, mutta samalla se on asettanut nuorisopolitiikan päätavoitteet erikoiseen asemaan. On jouduttu havaitsemaan, että suomalaisen nuorisopolitiikan tulevaisuuteen liittyy epävarmuustekijöitä ja poliittista painetta.

Suomalaisessa yhteiskunnassa on havaittavissa vahvistuva lapsipoliittinen ajattelu, jota ilmentään erityisesti säädösvalmistelun, lain, lastensuojelun ja perhetukipolitiikan näkökulmista. Tähän ajattelutapaan on ollut välillä mahdotonta saada nuorisopoliittista näkökulmaa, vaikka nuorten asema ja nuorten elämään liittyvät erityispiirteet sinällään tunnustettaisiinkin.

Tarkastelimme tätä kirjoitusta valmistellessamme puolueiden vaaliohjelmia. Emme niitä systemaattisesti käyneet läpi, mutta teimme havainnon, että ohjelmissa varataan tilaa ja annetaan vaalilupauksia lapsille ja perheille, mutta nuorille ei juuri lainkaan.

Poliittinen kädenvääntö lapsista ja nuorista

Poliittisessa keskustelussa lapsilla ja lapsiperheillä on runsaasti ystäviä. Voidaan kuitenkin kysyä – asettamatta vastakkain lapsia ja nuoria tai heidän tarpeitaan – miksi nuoret ja nuoruus eivät saavuta läheskään samanlaista asemaa yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa. Samalla on kuitenkin todettava, että nuoriin liittyvät asiat nousevat verrattain helposti julkiseen keskusteluun, tosin liian usein jonkin ei-toivotun tilanteen vuoksi. Ääriesimerkkinä tällaisesta toimivat vuosina 2007 ja 2008 tapahtuneet koulusurmat, minkä jälkeen nuorten hyvinvoinnista käytävä keskustelu kuumeni. Toisin sanoen nuoriin liittyvät asiat nousevat keskusteluun itse asiassa liian myöhään.

Suomen lainsäädännössä nuorten ikäryhmä määritellään nuorisolaissa. Sen mukaan nuoria ovat alle 29-vuotiaat. Käytännössä nuorisopolitiikan toteuttaminen, esimerkiksi kunnallinen nuorisotyö, kohdistuu lähinnä alle 18-vuotiaisiin. Lapsipolitiikan asiantuntijoiden tarkasteluissa taas 18–29-vuotiaat nuoret jäävät luonnollisestikin vähemmälle huomiolle, ja siksi itsenäistä nuorisopolitiikkaa tarvitaan. Haasteeksi jää se, miten yli 18-vuotiaat nuoret saavat osakseen riittävästi yhteiskunnallista kiinnostusta. Nuorten hyvinvoinnin kokonaisuus rakentuu enimmäkseen julkisten instituutioiden ja niiden palvelurakenteiden ulkopuolella: kotona, kavereiden kanssa ja vapaa-ajalla. Tämän vuoksi nuorten elinolojen kehittäminen onkin haastavaa. Olennaista on tällöin keskustella kansalaisyhteiskunnasta, joka on nuorisopolitiikan ja nuorisotyön selkeää toimintakenttää. Tämä jää usein marginaaliin lapsipolitiikassa.

Perheen poliittinen paikka

Lapsi-, perhe- ja nuorisopolitiikassa keskitytään nyt uuden ministerisalkun rakentamiseen. Sen työtarpeisiin ei taida nuorisotyö mahtua, emmekä siihen salkkuun pakkaisikaan mukaan nuorisotyötä. Mikäli perheministerin salkusta keskustellaan, olisi hyvä myös nostaa esille, mitkä hallinnonalat tähän ministerisalkkuun tulisivat. Hallinnollista laatikkoleikkiä tärkeämpää olisi miettiä lapsi- ja nuorisosioiden sisällöllistä kehittämistä ja uusia sisällöllisiä avauksia. Vaarana on se, että ennaltaehkäisevä näkökulma sulautuu korjaavaan näkökulmaan, mikä ei ainakaan automaattisesti paranna suomalaisten nuorten elinoloja. Mikäli lapsipolitiikan keskeiset toimijat haluavat siirtää suomalaisen lapsipolitiikan fokusta yhä enemmän korjaavan työn näkökulmaan, eivät nuorisotyön ja nuorisopolitiikan toimijat voi tätä kehitystä pysäyttää, mutta eivät myöskään halua joutua osaksi tällaista muutosta.

Perheitä on kovin monenlaisia ja niiden tarpeet ovat hyvin erilaisia. Millä tavalla tämä asia on huomioitu mahdollisessa perheministerin tehtävässä? Perheministeri-ajatuksen takaa saattaakin paljastua 2010-luvulle hieman ontuvasti sopiva tavoite kahden vanhemman ja lapsen ydinperheestä, jonka hyvinvointiin liittyviä asioita sosiaali- ja terveysministeriössä toimiva ministeri pyrki edistämään. Näiden suunnitelmien sijaan tulisi toimia niin, että varhaiskasvatuksen asiat siirrettäisiin sosiaali- ja terveysministeriöstä opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) hallinnonalalle. Tämän jälkeen OKM:n sisällä tulisi muodostaa nykyistä paremmin toimivat yhteistyörakenteet eri osastojen välille. Esimerkiksi nuorisotyön ja koulutusasioiden valmistelussa ja toteutuksessa tarvittaisiin nykyistä vaikuttavampaa ja tehokkaampaa yhteistyötä. Kun tähän yhdistetään työ- ja elinkeinoministeriön toiminnan lohkoja, voidaan parhaimmillaan saavuttaa hyviä tuloksia vaikkapa nuorten työelämään siirtymisen kannalta. Tässä kokonaisuudessa ei perheministerillä ole välttämättä osaa eikä arpaa.

Onko keskustelu lapsi- ja nuorisopolitiikasta tällä hetkellä avointa vai kenties näennäistä? Uskalletaanko tehtyjä esityksiä tarkastella kriittisesti ja rehellisesti, ennen kuin on liian myöhäistä? Keskustelua on pyritty käymään aktiivisesti eri osapuolten kanssa. Monien korvat tuntuvat olevan nyt kuitenkin lukossa. Itsepäisestä politiikasta on valitettavia kokemuksia myös tältä vaalikaudelta. Surkea esimerkki löytyy aluehallinnon uudistamisesta, jossa nuorisualan toimijoiden näkemykset käytännössä tietoisesti sivuutettiin nuorisotyön sijoittumisesta päätettäessä, ja tuloksena on mahdettava pannukakku. Toivoa sopii, etteivät tässä mahdollisessa uudistuksessa sen kuuluisan pesuveiden mukana mene lasten lisäksi myös nuoret.

Pidämme hyvänä ja järkevänä, että koordinoitua lapsi-, nuoriso- ja perheasioissa kohennetaan. Tämän työn tulisi kuitenkin tapahtua ennen kaikkea kunnissa, joita tulisi kannustaa kokonaisvaltaiseen tarkasteluun kaikin käytettävissä olevin keinoin. Tällainen keino ei välttämättä ole kuitenkaan lainsäädäntö, koska kunnat ovat tottuneet noudattamaan lakeja valikoivasti, jos välittömiä sanktioita ei ole.

On tarpeellista, että valtioneuvosto asettaa jatkossakin näiden vastuualueiden osalta erillisen ministerityöryhmän, ja lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuranta otetaan tulevien hallitusten strategia-asiakirjojen erityisseurannan politiikkateemaksi. Lapsi- ja nuorisopolitiittisen kehittämisohjelman kautta tulee arvioida hallituksen tekemien esitysten lapsi- ja nuorisopolitiittiset vaikutukset. Koordinointiin on osoitettava myös resursointia.

Selvää on, että lastensuojelussa tehdään ehkäisevää työtä, mutta sen painopiste on lapsia suojelemaan pyrkivässä työssä. Nuorisotyö puolestaan on pääosin nuorten vapaa-aikaan kohdistuvaa ehkäisevää työtä. Selvää on, että nuorten hyvinvoinnin monimutkaiset ympäristöt ja ehdot eivät yksituumaisesti palaudu lastensuojelulliseen kehikseen eivätkä perhepolitiikan painotuksiin. Valtion resursoima nuorisotyö rahoitetaan lähes 85-prosenttisesti veikkausvoittovaroista. Näistä rahoitetaan kansalaistoimintaa niin liikunnan kuin kulttuurinkin sektoreilla. Tämä on tehokasta ja vaikuttavaa ennaltaehkäisevän työn rahoitusta. Senttiäkään varoista tältä osin ei tule budjettivarojen puolelta. Tämän olettaisi olevan tärkeää myös kestävyysvajeen kanssa painivalle julkiselle taloudelle.

Lapsi- ja nuorisopoliittisen koordinaation tiivistämisen seurauksena voi olla siirtyminen laaja-alaisesta, myös nuorisokulttuurisesti ja -työllisesti sekä kansalaiskasvatuksellisesti sensitiivisestä nuorisolaista kohti lastensuojelullisempaa otetta. Vaikka lapsuuden ja nuoruuden välinen raja ei ole selkeä eikä yksiselitteinen, nuoruudessa hyvinvoinnin erityisenä haasteena ovat sen omat erityispiirteet, jotka voivat olla vaarassa hukkuu uudistuksen jalkoihin. Tarvitaan myös demokratiakasvatusta, nuorten oikeuksien erityistä pohdintaa ja poliittisen katseen tarkentamista nuorten aikuisten elämäntilanteeseen.

Linjoja politiikkaan

Esitämme seuraavia johtopäätöksiä ja vaatimuksia tuleviin lapsi- ja nuorisopoliittisiin linjauksiin:

- Puolueiden on kannettava vastuu tulevaisuudesta ja pidettävä lapset ja nuoret kaikkien suunnitelmien keskiössä.
- Säilytetään nuorisopoliittiset ja -työlliset asiat opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla.
- Vahvistetaan lasten ja nuorten elinoloihin liittyvää arviointia hyödyntämällä nuorten kanssa työskentelevien kokemuksia.
- Tiivistetään valtion hallinnon yhteistyötä nuorisasioissa koulutus- ja työllisyyspolitiikan suuntaan.
- Jos Suomeen perustetaan lapsi- ja perheministeri, jätetään tämän salkun ulkopuolelle nuorisotyö. Koordinointi ja yhteistyö toteutetaan muilla tavoin.
- Lapsi-, nuoriso- ja terveyden edistämisen neuvottelukuntia ei yhdistetä.
- Pidetään nuorisolaki ennallaan, muutosta nuorisotyölaiksi ei tarvita.
- Jokaiseen kuntaan tulee saada nuorten kuulemis- ja vaikuttamisjärjestelmä.
- Perustetaan hallituksen sisälle erillinen lapsi- ja nuorisopoliittinen ministerityöryhmä.
- Tehdään lapsi- ja nuorisopoliittinen arviointi lainsäädännössä ja ministeriöiden strategioissa.
- Kehitetään politiikan ja demokratian tutkimusta, koulutusta ja tiedottamista.
- Turvataan nuorisotyön toimintaedellytykset huolehtimalla riittävästä rahoituksesta.
- Kehitetään nuorisotyön roolia ennaltaehkäisevässä työssä.
- Kuullaan järjestöjä säädösten ja päätösten varhaisessa vaiheessa ja aidosti.

Lapsi- ja nuorisopoliitikoilla on selkeitä yhtymäkohtia ja vuorovaikutuksen tarvetta. Tulevaisuudessa erilaiset siirtymävaiheet tarvitsevat entistä enemmän huomiota, jotta syrjäytymiskehitys saadaan ajoissa katkaistua. On kuitenkin kiistatonta, että tulevaisuudessa tarvitaan myös vahvaa nuorisopoliitikkaa. On kyse nuorten oikeuksien tunnustamisesta ja nuoruuden hyväksymistä ja arvostamisesta. Lasten ja nuorten asioita ei saa asettaa vastakkain, mutta on tunnistettava, etteivät lapsi- ja nuorisopoliitikka ole yhtä ja samaa politiikkaa.

KUKA OTTAA JOHDON?

Tuomas Kurttila

Yllättävän myönteistä. Näin totesimme, kun ryhdyimme tekemään lausuntoyhteenvetoa uudesta nuorisolaista joitakin vuosia sitten. Opetusministeriön nuorisoyksikön päällikkö Olli Saarelan puheenjohtajana ja allekirjoittaneen sihteerinä oli valmisteltu pääministeri Matti Vanhasen I hallituksen ohjelmaan kirjattua nuorisotyölain uudistusta.

Uudistuksen yhtenä tavoitteena oli vastata tarpeeseen luoda vahva kansallinen lapsi- ja nuorisopolitiikka. Vielä tässä vaiheessa puhuimme pelkästään nuorisopolitiikasta, mikä myöhemmin laajeni käsittämään myös lapsipolitiikan. Vanhassa nuorisotyölaissa oli ollut säännös, jonka mukaan ”Valtioneuvoston kanslian ja ministeriöiden tulee sisällyttää nuorten elinolojen parantamiseksi tarpeellisia kehittämistoimenpiteitä toiminta- ja taloussuunnitelmiin ja alueiden kehittämiseksi annetun lain mukaisiin valtakunnallisiin tavoiteohjelmiin.” Tämä pykälä oli Saarelaa lainatakseni ”kuolleen syntynyt”. Hyvän tahdon varassa ei valtiokoneisto toimi.

Laaja horisontaalinen lasten ja nuorten arkielämästä ponnistava valtioneuvostotasoinen kehittämisohjelma muotoutui selväksi tavoitteeksi. Nuorisolakia valmistelimme pienessä ohjausryhmässä, jota ei koskaan virallisesti perustettu. Saarela halusi välttää turhaa byrokratiaa. Onneksi. Toki lähtölaukauskin oli nopea. Vuoden 2003 syksyn valtiopäivien alkuvuoroilla ministeriä tulnaisiin lain valmistelusta grillaamaan, joten valmistelun peruskonsepti tarvittiin niin sanotusti iltapäiväksi. Tältä perustalta edettiin.

Ohjausryhmä, johon tärkeän sisällön toivat nuorisotutkija Tommi Hoikkala ja Kuntaliiton erityisasiantuntija Kari Sjöholm, yhtyi nopeasti ajatukseen kehittämisohjelmasta, joka loisi tavoitteet ja toimenpiteet alle 29-vuotiaiden lasten ja nuorten kasvu- ja elinolojen parantamiselle. Muilta ministeriöiltä otaksuimme tulevan vähintään virallis-kynnistä palautetta.

Ei tullut. Kaikki pitivät kehittämisohjelmaa kannatettavana. Totesimme, että olimme joko onnistuneet valmistelussa yli odotusten, tai kukaan ei ollut ymmärtänyt uusien säännösten todellista sisältöä. Yhtä kaikki tarve vahvemmalle lapsi- ja nuorisopolitiikalle, jonka valmistelusta ja koordinaatiosta opetusministeriö tulisi vastaamaan, oli luotu, kuten myös säädöspohja ja sisältö.

Pian eduskunnassa nuorisolain käsittelyssä nousi esille tarve lapsipolitiikan paremmalle tunnistamiselle. Palaute oli perusteltu. Vaikka säännöksiin valiokuntakäsittelyssä ja suuressa salissa ei tehty muutoksia, otimme toimeenpanossa vakavasti eduskunnan viestin. Ilman lapsia ei ole nuoria. Ilman perheitä ei ole lapsia ja nuoria. Tällä agrariseen ylisukupolvisuuteen perustuvalla pohjoispohjalaisella logiikalla ryhdyttiin nuorisolain tultua voimaan valmistelevaan lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmaa.

Nyt perustettiin työryhmä. Saarelasta tuli laajan, kaikki ministeriöt käsittävän työryhmän puheenjohtaja ja allekirjoittaneesta sihteerinä. Heti alkuvaiheessa koimme tärkeäksi saada asialle omaa ministeriötä laajempi poliittinen tuki. Valtioneuvoston kanslia ottikin vahvan otteen. Pääministeri Vanhasen johdolla pidettiin vuoden 2006 syksyllä seminaari, jossa laaja toimijajoukko elinkeinoelämästä kirkkojen edustajiin lapsi- ja nuorisojärjestöjä unohtamatta tuotiin saman pöydän ääreen pohtimaan tulevan kehittämisohjelman painopisteitä. Sitoutuminen oli vahvaa.

Kehittämisohjelman valmistelussa oli kuitenkin nähtävissä vaatimus ajatella lapsuutta ja nuoruutta jatkumona, jossa eri elämänvaiheiden tunnistaminen ja linkittyminen toisiinsa muodostaisi lähtökohdan politiikkapäätöksille. Usein niin sanotusta omasta asiasta tulee kokonaisuutta ajatellen painoarvoaan tärkeämpi. Kuvastavaa on, että niin sanotut nuorisotoimijat saattoivat todeta valmistelun olevan liian lapsilähtöistä. Lapsitoimijat taas kokivat valmistelun liian nuorisolähtöiseksi.

Yhteisen nimittäjän löytäminen lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikan kokonaisuudessa ei ole aina helppoa. Jos kuitenkin otamme lähtökohdaksi ihmisen tasapainoisen kasvun ja kehityksen tukemisen, eivät keinotekoiset hallintorajat voi olla lähtökohtana. Kehittämishojelman valmistelussa ymmärsimme nopeasti, että ohjelman toimeenpanoon ei riittäisi löyhä ja irrallinen ministeriöiden välinen yhteistyö. Tarvittaisiin vahvaa poliittista omistajuutta.

Pääministeri Matti Vanhasen I hallitus oli käynnistänyt politiikkaohjelmat, joilla pystyttäisiin tehostamaan ministeriöiden välistä yhteistyötä tärkeiksi määritellyissä teemoissa. Kehittämishojelman valmistelun yhteydessä Saarelan, lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aulan ja allekirjoittaneen pohdinnan perusteella lähdimme kaikessa hiljaisuudessa edistämään lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin pureutuvan politiikkaohjelman käynnistämistä. Oleellista olisi saada politiikkaohjelma tukemaan juuri kehittämisshojelman toimeenpanoa.

Onnistuimme tavoitteessa. Tärkeä asia painoi puntarissa. Osalle opetusministeriön virkakuntaa uusi politiikkaohjelma tuli yllätyksenä. Tärkeämmäksi olisi koettu innovaatio-ohjelman käynnistäminen. Säätyalon neuvotteluihin lasten, nuorten ja perheiden asiat tulivatkin viisaiden poliitikkojen ansiosta. Hallitusohjelmaan kirjattiin useampaankin kohtaan kehittämisshojelman keskeinen rooli ja sen toimenpiteiden toteuttaminen. Politiikkaohjelman tehtäväksi tuli kehittämisshojelman toimeenpanon tukeminen. Mainita silti täytyy, ettei tämä tapahtunut helpolla. Vielä loppuvaiheessa oli vaarana, että politiikkaohjelman sisällöstä katoaa joko lapset, nuoret tai perhe. Kirjoittajasta riippuen mukaan mahtui kaksi. Lopulta mukaan tulivat kaikki kolme.

Säätyalon onnistuneen kevään jälkeen kehittämisshojelman valmistelu päättyi loppuvuodesta valtioneuvoston istuntoon. Tätä ennen asia oli hallituksen iltakoulussa, jossa nykyisin käsitellään vain merkittävimpiä hallituksen asioita. Muutoinhan ministerit ovat sektoreissa. Asialistalle pääseminen oli jo sellaisenaan onnistuminen. Tästä on kiittäminen ministerinä keväällä aloittaneen Stefan Wallinin esikuntaa ja erityisesti silloista valtiosihteerä Haglundia. Myös sivistyspoliittinen ministeriryhmä teki tärkeät linjaukset todeten, että koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma toteuttaa osaltaan kehittämisshojelman kirjauksia.

Miksi tällainen muistelu pohdittaessa lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikkaa muutama kuukausi ennen vuoden 2011 murrosvaaleja? Ennen kuin vastaan on tarpeen luoda pieni katsaus kehittämisshojelman toimeenpanoon vuosina 2008 2010.

Kehittämisshojelmasta rakentui lopulta laaja lapsi- ja nuorisopolitiikan tavoite- ja toimenpideohjelma. Tällaisenaan se vastasi hyvin valtioneuvoston asetukseen, joka määritteli kattavasti kehittämisshojelmahan sisällytettävät asiat. Toisekseen valmisteluvaiheesta alkaen oli tärkeää sitouttaa niin ministeriöt kuin muutkin sidosryhmät lapsi- ja nuorisopolitiittiseen ajatteluun sekä työhön.

Lasten, nuorten ja perheiden politiikkaohjelma pystyi hyvin pienistä resursseistaan huolimatta edistämään kehittämisshojelman toimeenpanoa. Ilman politiikkaohjelman rakennetta ja erityisesti sen antamaa poliittista ohjausta erityiseltä ministeriryhmältä kehittämisshojelman toimeenpano olisi hidastunut. Omistajuus syntyi. Jatkoa ajatellen systemaattisempaa toimeenpanosuunnitelmaa tarvitaan, kuten myös seurantaa. Kehittämisshojelmahan aikana kirjattu toimeenpanosuunnitelma ja asiasta annettava selonteko jäivät tekemättä.

Kun tarkastelemme kehittämisshojelman valmistelun ja sen toimeenpanon onnistumisia, huomaamme ratkaiseviksi tekijöiksi nousevan poliittisen johtajuuden ja ohjauksen sekä tehokkaan ja asiantuntevan valmistelun. Ilman näitä tehdään Teuvo Pakkalaa lainatakseni Stiiknafuulialia eli ei mitään.

Lasten, nuorten ja perheiden arjen on oltava perustana, kun linjaamme yhteiskunnan kehittämistä ja politiikan sisältökysymyksiä. Tämä itsestäänselvyys ei ole itsestäänselvyys. Monet esimerkiksi lasten hyvinvointiin liittyvät tekijät eivät määriy hallinnon rajojen perusteella. Pohdittaessa perheiden kasvatustavastuun varhaista tukea, kouluhyvinvointia tai nuorten syrjäytymisen ehkäisyä, olemme hallinnosta tarkasteltuna monen samaan asiaan vaikuttavan tekijän rajapinnalla. Näissä sisällöissä punnitaan

kykymme tehdä vaikuttavaa sekä kansantaloudellisesti ja inhimillisesti tuottavaa politiikkaa.

Kun nyt valtioneuvoston ensimmäisen lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma tulee päätökseen sekä lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma päättyy, ratkaistavana on aloitetun työn jatkuvuus. Lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikassa yli vaalikausien tähtäin on erityisen oleellista. Sprintti ei auta, on hiihdettävä vähintään keskipitkää matkaa.

Olen luottavainen. Monet puolueet lukevat tämän päivän Suomea hyvin. Lasten, nuorten ja perheiden asiat nousevat esille, koska ne ovat meille kansalaisille ja tälle yhteiskunnalle tärkeitä ja todellisia. Valtioneuvoston työskentelyssä tämän politiikkalohkon omistajuus ja johtajuus täytyy kuitenkin paikantaa. Lapsi- ja perheministeri? Lapset ovat alle 18-vuotiaita, perheisiin tai perheellistyviin kuuluvat myös nuoret aikuiset.

”MISTÄ RAHAA ELÄMISEEN?” NUORET TOIMEENTULOTUEN JA PIKALAINOJEN VÄLISESSÄ JÄNNITTEESSÄ

Sari Mäki & Minna Autio

Palkka-, pääoma- ja yrittäjätulot ovat normikansalaisten tie tavaroiden ja palveluiden ”taikamaailmaan”. Käytännössä raha ratkaisee usein myös pääsyn koulutukseen, työpaikkaan, terveyspalveluihin sekä moniin muihin yhteiskunnallisiin toimijuuksiin. Perheen elättäminen toimeentulotuella, peruspäivärahalla tai leipäjonon ”asiakkuuden” kautta eivät viesti yhteiskunnan hyvinvointikassaa kartuttavasta kansalaisesta. Nuoret hakeutuvat koulutus- ja työmarkkinoille, koska se tarjoaa heille mahdollisuuden itsenäistymiseen sekä irtaantumisen lapsuudenkodista. Kaikkien nuorten elämänkulku ei kuitenkaan suju näin jouhevasti, ja he joutuvat – tai pääsevät – yhteiskunnallisten toimenpiteiden kohteeksi.

Hallitus on tehnyt lapsi-, nuoriso-, perhe- ja kuluttajapolitiikassa päätöksiä ja linjauksia, joilla on pyritty edistämään nuorten hyvinvointia. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmassa (22.6.2010/Kiviniemen hallitus) on tuotu esiin nuorten elämänhallintataitojen kehittäminen sekä motivoiminen koulutukseen ja työelämään. Jälkimmäistä tavoitetta hallitus on tehostanut (HE 138/2010) toimeentulolain muutoksella: vuoden 2011 alusta laki oikeuttaa alentamaan alle 25-vuotiaiden ammatillista koulutusta vailla olevien tai koulutuksen keskeyttäneiden toimeentulotukea. 18–24-vuotiasta nuorista 11,9 prosenttia ja 25–64-vuotiasta 6,3 prosenttia sai toimeentulotukea vuonna 2008 (Kuusisaari ym. 2010, 23).

Toimeentulotuki alas ja taloustaidot kunniaan?

Alennetun toimeentulotukipäätöksen taustaoletuksena näyttäisi olevan se, että alle 25-vuotiaat työttömät tai vaikka opiskelupaikkaa vailla olevat nuoret ovat tilanteessa omasta vapaasta tahdostaan, ja heikentämällä heidän taloustilannettaan entisestään työ- tai opiskelupaikka löytyy. ”Kepin” valinta porkkanan sijaan saattaa olla perusteltua keskiluokkaisille nuorille, mutta se on ongelma pienituloisille tai tulottomille nuorille. Hallituksen politiikkaohjelmassa tunnutaan ajattelevan, että kaikilla nuorilla on resurssina ”hyvinvoiva perhe”. Kuitenkin juuri syrjäytymisvaarassa olevien nuorten taustalta löytyy usein ”huonosti voiva perhe”, heillä ei ole perhettä lainkaan tai heidän käsityksensä perheestä on kovin toisenlainen kuin norminuorilla (vrt. esim. huostaanotetut, koulukotinuoret). Kun itsenäistyvä nuori ei saa taloudellista tukea perheeltään, niin työ- ja opiskeluelämään tarttuminen voi olla kivikkoista. Sari Mäki (2010) on tutkimuksessaan haastatellut Kelan maksamien perusturvaetuuksien varassa eläviä ihmisiä – heidän selviytymistään ja näkemyksiään yhteiskunnasta ja sen järjestelmästä. Hänen haastattelemansa 21-vuotias nuori mies kertoo kohtaamisestaan viranomaisten kanssa:

Näin mä sen ymmärsin, kun ne selitti sitä mulle, kun mä sitä kysyin. Että onko mulla mahdollisuutta siihen työttömyysturvaan. Ne sano, että siihen vaaditaan tietty määrä työkokemusta, ja joo se työntekijä ittekin nauro siinä. Ja mulla ei sitä ole. Joten mä elin pelkällä toimeentulotuella.

Tällä nuorella miehellä ei ole mahdollisuutta saada mitään taloudellista tukea vanhemmiltaan. 21-vuotias kohtaa näin taloudellisen niukkuuden työkokemuksen ja perheen puuttumisen vuoksi.

Hänen pitäisi hankkia ensin työkokemusta, että hän pääsisi elämässään eteenpäin – edes perusturvan varaan. Työkokemuksen kartuttaminen ei ole yksinkertaista, sillä hän ei ole löytänyt työtä lukuisista yrityksistä huolimatta. Nuori mies ei varmasti ole ainoa laatuaan. Viimesijaisen turvan eli toimeentulotuen alentamisella voi olla dramaattiset seuraukset: nuori voi joutua turvautumaan epäviralliseen apuun, kuten leipäjonot (ks. Mäki 2005, 76), tai kehittää omat selviytymisstrategiansa yhteiskunnallisen moraalien ulkopuolella. Kadulla kävelevän mummon ryöstäminen tai pimeiden töiden teko ovat varmasti varteenotettavia vaihtoehtoja valtion ja kuntien tarjoamien etuuksien yhä tiukentuville vaatimuksille. Sosiaalisen turvaverkon puuttumisen vuoksi hänen kaltaisensa nuoret ovat haavoittuvaisimpia nykyisessä järjestelmässä.

Yhtenä ongelmana alle 25-vuotiaiden toimeentulotuen alentamisessa on se, että tällä hetkellä ei ole olemassa tutkimustietoa siitä, keitä nämä ihmiset ovat ja millaiset alentamispäätösten seuraukset ovat heidän kohdallaan. Voi myös käydä niin, että toimeentulotuen alentamisen vaikutuksesta kuntien ja valtion ote heltiää näistä nuorista. Jäljelle jäävät vaihtoehtoiset itsensä elättämisen keinot etäännyttävät nuoren järjestäytyneestä yhteiskunnasta. Tutkimuksissa (Kuivalainen 2007; Mäki 2011) esiin tullut toimeentulotuen alikäyttö voikin olla osaltaan merkki järjestelmän ulkopuolisten selviytymisstrategioiden olemassaolosta.

Pikalainat jääkaappikylmänä

Pikavippien avulla voidaan pyrkiä välttämään toimeentulotuen ”nöyryyttäväksi” koettu hakuprosessi, tai prosessia ei edes käynnistetä, koska elämiseen tarkoitetut perusturvaetuedet ovat jääneet niin paljon jälkeen muusta ansio- ja kustannuskehityksestä, että pelkästään niillä toimeen tuleminen on vaikeaa. Pienituloiset ovat pääosin työelämän ulkopuolella (opiskelijoita, työttömiä ja muita ammatissa toimimattomia), jolloin heidän saamistaan tulonsiirroista suurin osa on ansio- ja kustannuskehityksessä jälkeen jääneitä perusturvaetuuksia. Niillä nuorilla, joilla ei ole riittäviä tuloja, ja kun menoja kuitenkin syntyy, saattaa syntyä tarve turvautua pikalainoihin, jotka pahentavat entisestään taloudellista ahdinkoa.

Elisa Valkaman ja Vesa Muttilaisen (2008, 46–47) mukaan maksuvaikeuksiin joutuneet pikavippaajat ovat pääosin 20–24-vuotiaita. Suomen Asiakastieto Oy rekisteröi tammi-maaliskuussa 2010 uusia maksuhäiriömerkintöjä alle 30-vuotiaille aikuisille yhteensä noin 65 000 kappaletta. Määrä on lähes 50 prosenttia suurempi kuin vuonna 2008 ja 10 prosenttia suurempi kuin vuonna 2009. Vanhemmissa ikäluokissa uusien maksuhäiriömerkintöjen määrä on kahdessa vuodessa kasvanut vajaalla kolmanneksella. Nuorten maksuhäiriömerkintöjen syynä ovat usein pikalainat ja maksamattomat puhelinlaskut sekä vuokratästit (Jokela 2010). Sari Mäen (2010) haastattelema 25-vuotias nainen kertoo pikalainojen käytöstään:

Mulla on kauheat ulosottojutut ja kaikki tuolla. Lähinnä siis pikavipeistä. Kun ei enää mistään muualta oo saanut, niitä on ollut pakko ottaa. Ne on mennyt ihan niinku ittelleen, että otetaan tosta nyt sata euroa, että saadaan jääkaappi täyteen ruokaa ja vois lähteä kavereitten kanssa tonne. Mut niinku ihan omaan elämiseen.

Pikavippien ottaminen voi olla nuoren viimeinen yritys pitää itsensä mukana sosiaalisissa yhteisöissä. Siinä missä työssäkäyvä nuori ostaa pankki- ja luottokorteilla erilaisia tavaroita ja palveluja, saattaa pienituloinen nuori täyttää jääkaappinsa pikavipin avulla. Tutkiessaan 18–29-vuotiaita pikavippaajia Risto Kaartinen, Minna Autio ja Jaana Lähteenmaa (2009) nimittivät välttämättömyysvelkaantumista pakkotilanteeksi, joka voi syntyä rahan lainaamisesta ruokaan tai vapaa-ajan rientoihin. Pikavippejä otetaan myös aikaisempien lainojen maksamista varten, ja luotot ketjuuntuvat. Anne Määtän (2010) mukaan toistuva virallisen avun puute tai sen riittämättömyys pakottaa toimeentulotuen varassa

olevat turvautumaan ystävien ja sukulaisten apuun. Kun tätä avun muotoa ei ole saatavilla, velkaantuminen on yksi keino selviytyä. Pelkän toimeentulotuen varassa elävä nuori, jolla ei ole sosiaalista turvaverkostoa ympärillään, voi nähdä pikavipit ainoana keinona.

Kun velkaa maksetaan velalla, ajautuu nuori nopeasti hallitsemattomaan velkakierteeseen, jonka seuraava askel on ulosotto. Ulosoton vaikutukset voivat ulottua hyvin pitkälle tulevaisuuteen. Tilanne on pysyvyydessään kaikin puolin hankala, eikä palkkatyön löytyminen ulosotossa olevalle ihmiselle välttämättä takaa taloudellisen tilanteen paranemista. Tämä taas saattaa aiheuttaa kannustinloukun, jossa palkallista työtä ei kannata ottaa vastaan. Juuri 20–25-vuotiaille pienituloisille tai tulottomille nuorille pitäisi räätälöidä positiivisia kannustinloukkuja – opiskelu ja työ kannattavat aina ja kaikissa tilanteissa, vaikka olisikin ajanut taloutensa ”kuralle”. Hallituksen vyönkiritys toimeentulotuen osalta on ymmärrettävää politiikkaa, mutta ei heikommassa asemassa olevien kohdalla. Nuorten ajautuminen taloudelliseen huono-osaisuuteen ja velkakierteeseen johtaa turhankin helposti opiskelun ja työn ulkopuolelle. Tämä politiikka on kallista. Olisiko sittenkin parempi harjoittaa ennaltaehkäisevää toimintaa ja ohjata alennetun toimeentulotuen nuoret pakolliseen talous- ja velkaneuvontaan? Intervention jälkeen toimeentulotuki palautuisi ennalleen. Perusturvan varassa elävien, myös nuorten, kokemukset talous- ja velkaneuvonnasta ovat olleet myönteisiä (Autio & Mäki 2010; Mäki 2011).

Pikalainalla eläminen taloudenhallintaa ja pärjäämistä?

Pikavippien mahdollistama hetkellinen itseparjäämisen tunne on pettävä, ja varsinkin nuorten ihmisten kohdalla pikavippien myöntöperusteiden keveys on todettu ongelmalliseksi. Tilanne on tiedostettu kuluttajapoliittisessa ohjelmassa (2008–2011), jossa on peräänkuulutettu lasten ja nuorten erityisen suojelun tarvetta sekä kuluttajien velkaantumiseen liittyvien ongelmien ratkaisua. Kuluttajaluottoja koskeva lainsäädäntö uudistettiin 1.12.2010, mikä tarkoitti, että pikaluottoja myöntävät yritykset tulivat lain piiriin. Kuluttajansuojalain muutoksella 1.2.2010 velvoitettiin puolestaan pikaluottoja tarjoavat yritykset todentamaan tarkasti luotonottajien henkilöllisyys, kertomaan todellisen vuosikoron suuruus sekä kiellettiin varojen maksaminen kuluttajille yöaikaan.

Lakimuutosten suunta on oikea, vaikka säädöksiä pidetään edelleen liian varovaisina, ottaen huomioon pikaluottojen epäedulliset ehdot kuluttajille ja niiden myötä etenkin nuorten kasvaneet velkomisasiat (Länsineva 2010). Lasten ja nuorten suojelun lisäämiseksi tulisi tehdä näkyviksi ne järjestelmätason tekijät, jotka ohjaavat nuoria ottamaan pikavippejä. Esimerkiksi toimeentulotukea saavan nuoren ottama pikavippi jääkaapin täyttämistä varten saatetaan katsoa ylimääräisenä tulona, joka oikeuttaa kuntaa alentamaan hänen toimeentulotuen määrää. Korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen mukaisesti näin ei tulisi toimia, mutta päätös on tulkinnanvarainen ja toimeenpano vaihtelee kunnittain. (YLE Radio Suomi 6.2.2011.) Annetaanko siis nuoren ihmisen ajautua vielä suurempiin taloudellisiin ongelmiin huomioimalla pikavippinä otettu tulo normaalina tulona ja itseparjäämisenä, jonka myötä toimeentulotukea voidaan alentaa? Eikö viimeistään tässä kohtaa tulisi tehdä jokin interventio nuoren tilanteeseen, siis jokin muu kuin jo alhaisen etuuden edelleen alentaminen? Pikavippien ottaminen välttämättömyystarpeiden tyydyttämiseen ei varmaankaan poistu nuorten osalta alentamalla toimeentulotukea. Pikavippien täyskielto ei poista niitä ottavien nuorten taloudellista ahdinkoa: ongelma saattaa siirtyä harmaaksi taloudeksi tai jopa rikollisuudeksi.

Yhteiskunnassa tunnutaan tarvittavan täsmäpolitiikkaa heikoimpien tilanteen kohentamiseksi. Eriarvoisuuden häivyttäminen selviytymis- ja hyvinvointiretoriikkaan ei poista eriarvoisuuden olemassaoloa. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmassa ja vastaavissa strategisissa asiakirjoissa tulisi huomioida myös velkaongelmaisten nuorten tilanne osoittamalla selkeästi ne tahot ja keinot, joilla tähän eriarvoisuuteen puututaan. Pikavipeillä talouttaan ”paikkaileva” nuori on nopeasti hyvinvointivaltion menoerä, vaikka hän velkauran alussa mahdollistaakin pikavippi-

yrittäjien menestyksen. Hyvinvointivaltion tehtävänä on turvata toimeentulo ja vähentää huono-osaisuutta. Näissä tehtävissä onnistuminen vaatii heikoimpien kansalaisten suojelua. Löytyykö yhteiskunnastamme tahtoa puuttua velkaantuneiden nuorten ongelmiin? Poliittisten olettamien ja ohjelmajulistusten sijaan on kuultava ja nähtävä velkaongelmaiset nuoret. Alle 25-vuotiaiden nuorten toimeentulotuen leikkaaminen rankaisee elämänhallinnan puutteista, mutta menetetyn rahan tilalle ei anneta tukea.

Aineistositaatit

Mäki, Sari (2010) Perusturvan varassa elävien ihmisten selviytyminen. Aineisto koostuu 15:stä Kansaneläkelaitoksen maksamien vähimmäisturvaetuuksien saajan haastattelusta. Tutkimus on osa Suomen Akatemian osarahoittamaa Takaisin perusteisiin -hanketta (SA 128434).

Lähteet

- Autio, Minna & Sari Mäki (2010) ”Velka on veli otettaessa...” – Velkaantuminen ongelmana ja perusturvan varassa elävien kokemuksena. Teoksessa Taina Ketola & Riikka Laurell (toim.). *Talous- ja velkaneuvonta 2010*. Helsinki: Yliopistopaino, 35–49.
- Jokela, Juuso (2010) *Nuorten maksuhäiriöt lisääntyvät muita nopeammin*. Suomen Asiakastieto Oy:n lehdistötiedote. [Http://www.asiakastieto.fi/asiakastieto/ajankohtaista/index.jsp?T=nu&A=378](http://www.asiakastieto.fi/asiakastieto/ajankohtaista/index.jsp?T=nu&A=378).
- Kaartinen, Risto, Autio, Minna & Lähteenmaa, Jaana (2009) Pikavipeillä vaikeuksiin – nuorten luotonkäyttäjien pakotilanteet, vippikierteet ja huono-osaisuus. Teoksessa Markus Laine, Vesa Keskinen, Martti Tuominen & Tyyne Hakkarainen (toim) *Köyhyyden monet kasvot*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 119–129.
- Kuivalainen, Susan (2007) Toimeentulotuen alikäytön laajuus ja merkitys. *Yhteiskuntapolitiikka* 72 (1), 49–56. *Kuluttajapolitiittinen ohjelma 2008–2011*, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu. Konserni 23/2008. Edita Publishing Oy.
- Kuusisaari, Kristiina, Pietikäinen, Minna & Puhakka, Tiina (2010) Nuoret ja aikuiset tilastojen ja kyselytutkimusten valossa. Teoksessa Anu-Hanna Anttila, Kristiina Kuusisaari & Tiina Puhakka (toim.) *Ohipuhuttu nuoruus? Nuorten elinolot vuosikirja 2010*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura & Nuorisoasiain neuvottelukunta, 16–58.
- Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma*. [Http://www.minedu.fi/lapset_nuoret_perheet?lang=fi](http://www.minedu.fi/lapset_nuoret_perheet?lang=fi).
- Lämsineva, Pekka (2010) Pikaluottojen sääntely ja perusoikeudet. *Lakimies* 6/2010, 1054–1060.
- Mäki, Sari (2006) *Leipäjonon arki*. Taloustieteen laitos. Selvityksiä 39. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Mäki, Sari (2011) *Perusturvan varassa elävien ihmisten identiteetti- ja tilanteiden rakentuminen taloudellisessa niukkuudessa*. Väitöskirjan käsikirjoitus.
- Määttä, Anne (2010) Toimeentulotuen väliinputoajat. *Janus* 18 (1), 20–34.
- Valkama, Elisa & Muttilainen, Vesa (2008) *Maksuvaikeudet pikaluottomarkkinoilla*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 86. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- YLE Radio Suomi, Uutiset 6.2.2011 klo 8.00.

”TOIVOTAHAN NIIN, ETTÄ JATKOS TULLAAN TEKEMÄÄN SITTEN PAREMPIAKIN LAKEJA”¹ – ELI PIENI PÄTKÄ SUOMALAISTA NUORISOPOLITIikkaa

Elina Palola

Vuoden 2011 alussa tuli voimaan laki, jolla muutettiin toimeentulotuesta annetun lain 10 pykälää. Muutos merkitsee sitä, että täysi-ikäiselle alle 25-vuotiaalle myönnettävää toimeentulotuen perusosaa voidaan alentaa silloin kun hän on keskeyttänyt koulutuksen tai kieltäytynyt koulutuksesta niin, ettei hän tällä perusteella ole oikeutettu työttömyysetuuteen. Lakimuutosta käsiteltiin varsin näyttävästi julkisuudessa eikä sitä tuntunut kannattavan kukaan. Kannattajista oli pula myös eduskunnan täysistunnossa, ja esimerkiksi eduskunnan sosiaali- ja terveystieteiden kuulemat asiantuntijat asettuivat kaikki lakiesitystä vastaan. Silti niin valiokunta kuin eduskuntakin hyväksyivät hallituksen esityksen. Miksi?

Tässä kirjoituksessa palaan eduskuntaan etsimään perusteluja lakimuutokselle. Samalla tarkastelen, millaisen kuvan lain kohderyhmänä olevista nuorista ja nuorten poliittisesta ohjauksesta lain eduskuntakäsittely antaa. Aloittakaamme asiakirjoista.

Hallituksen esitys (HE 138/2010 vp) perustelee lakimuutosta seuraavasti: ”Työmarkkinatuen epääminen ei ole toimeentulotukilaisissa peruste toimeentulotuen perusosan alentamiselle. Tämän vuoksi on syntynyt tilanteita, joissa työmarkkinatuki on evätty mainitulla perusteella, mutta henkilölle on kuitenkin voitu myöntää lähes samansuuruista toimeentulotukea. Tämä on epätarkoituksenmukaisella tavalla *saattanut estää*² työttömyysturvan epäämisen tavoitteena ollutta koulutukseen hakeutumista edistävää kannustusvaikutusta. Sata-komitea on ehdotuksessaan *edellyttänyt* edellä mainitun ongelman korjaamista.”

Millaisten nuorten ”kannustamisesta” sitten on kyse? Hallituksen esityksen mukaan ”tässä tarkoitettut nuoret ovat *erittäin vaikeassa asemassa ja syrjäytymisvaarassa*”, ja heitä ”on tärkeää ensisijaisesti tukea kaikilla mahdollisilla sosiaalityön muilla käytettävissä olevilla keinoilla”. Mutta kun esityksessä sitten pohditaan vaikutuksia asiakkaan asemaan, mainitaan ainoastaan, että ”toimeentulotuen perusosan alentaminen ja erityisesti siihen liittyvä kokonaisvaltainen suunnitelma ovat tarkoitettut osaltaan edesauttamaan nuorten omatoimisuutta ja sijoittumista yhteiskuntaan”. Hieman hämmentävää.

Hallituksen esityksen perustelut ja arviot ovat kaiken kaikkiaan paitsi ristiriitaisia myös väliin kovin keveitä; onhan kysymyksessä viimesijaisen toimeentuloturvan leikkaaminen erittäin vaikeassa asemassa olevilta nuorilta. Löytyisiköhän perustuslakivaliokunnan lausunnosta (PeVL 34/2010 vp) vakuuttavampaa tekstiä?

Pätkä perustuslakivaliokunnan lausunnosta: ”Kyse on pitkälti nykyiseen sääntelyyn rinnastettavasta tilanteesta, jossa sääntelyn soveltamisalaan kuuluva henkilö voi osallistumalla työllistämistä edistäviin

1 Kansanedustaja Paula Sihdon (kesk) toive eduskunnan täysistunnossa 2.12.2011.

2 Kaikki tekstin kursivoinnit ovat kirjoittajan.

toimenpiteisiin – tässä tapauksessa pysymällä ammatillisen koulutuksen piirissä – *itse estää* etuukiensa heikkenemisen. Valiokunta *ei sinänsä pidä täysin asianmukaisena*, että yhden etuuden epäminen aiheuttaa samalla toisen, tarkoitukseltaan erilaisen etuuden alentamisen varsinkin kun on kysymys viimesijaisesta toimeentulon turvasta. Sääntelyn *tavoite*, nuoren henkilön aktivoiminen työelämään ja yhteiskuntaan yleisemminkin, on *kuitenkin* perusoikeusjärjestelmän kannalta *hyväksyttävä...*”

”Perustuslakivaliokunta on (...) katsonut, että sääntelyn merkitsemä, iän mukaan määräytyvä erityiskohtelu on mahdollista nuorisotyöttömyyden erityisongelmien takia. (...) Toisaalta valiokunta on katsonut, että tällaisen ikärajan entisellään säilyttämisellekin *tulisi olla esitettävissä tietoja, joiden pohjalta on mahdollista arvioida sääntelyn hyväksyttävyyys perustuslain kannalta, eikä tällaisia tietoja ole hallituksen esityksessä nytkään esitetty.*”

Tarkoitus siis pyhittää keinot? Perustelut eivät vakuuta, joten jatketaan etsintää sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietinnöstä (StVM 41/2010 vp):

”Lakiehdotuksen kohderyhmänä olevista nuorista monet eivät itsekään ole osanneet nimetä syytä käytökselleen tai sille, miksi koulutusyritykset taikka aktivointitoimenpiteet ovat keskeytyneet. Kuitenkin suurin osa heistä olisi halukkaita työelämävalmiuksiensa parantamiseen, mutta *he tarvitsivat muita toimenpiteitä* ennen koulutukseen siirtymistä. Valiokunta pitää ammatillista koulutusta vailla olevan nuoren kannalta erityisen ongelmallisina niitä tilanteita, joissa nuorelle *tosiasiallisesti tarjoutuvat koulutusvaihtoehdot eivät millään tavoin vastaa nuoren edellytyksiä* tai haettavissa olevat opiskelupaikat ovat kaukana nuoren kotiseudulta. (...) Puute opiskelupaikoista syrjäyttää nuoria...”

Tässä vaiheessa on pakko kysyä ääneen, kuinka viimesijaisen vähimmäisturvan leikkaamisen voi ajatella toimivan kannustimena, kun tilanne kerran on tämä. Vastauksia tähän ei löydy sosiaali- ja terveysvaliokunnaltakaan, joka niiden pohtimisen sijaan tyytyy vain ehdottamaan, että lakiehdotus *hyväksytään muuttamattomana*.

Siis täysistuntoon! Jospa sieltä löytyisi uskottava perustelu laille.

Esittelypuheenvuoron³ torstaina 2. joulukuuta 2010 käyttää Inkeri Kerola (kesk), joka kuvaa asian käsittelyn olleen ”hyvin monipolvinen, ristiriitainen ja monia ajatuksia herättävä”. Laki esitellään hallituksen esityksen tekstin mukaisesti ongelman korjaamisena, jota Sata-komitea on edellyttänyt. Esittelijä ei kuitenkaan ole itsekään vakuuttunut, että lakimuutos on perusteltu, ja hän päättää puheenvuoronsa kainoon toivomukseen siitä, että ”tehdään parempi laki, jos kaikki osoittimet sitä näyttävät”.

Seuraavan puheenvuoron käyttää Sirpa Asko-Seljavaara (kok): ”Se vaikea asia on tämä 10 §, joka herätti paljon vastustusta, keskustelua ja paljon epäröintiä myös valiokunnassa.” *Mutta kyseessä on Sata-komitean ehdotus*. Ja tämä näyttää riittävän perusteluksi lakimuutoksen hyväksymiselle, vaikka samaan aikaan todetaan, että ”pidimme tätä pykälää hyvin *epäoikeudenmukaisena näitä reppanoita kohtaan*”. Ainakaan oikeudenmukaisuus ei siis näyttäydä nuorten poliittisen ohjauksen periaatteena, sillä voisi kuvitella, etteivät kansanedustajat voisi mitenkään hyväksyä hyvin epäoikeudenmukaisena pitämäänsä lakiehdotusta.

Kansanedustaja Anneli Kiljusen (sd) kuvaus lakimuutoksen kohderyhmästä ei helpota eduskunnan päätöksen ymmärtämistä: ”Valiokunnassa kuullut monet asiantuntijat toteavat, että jopa kymmenentuhannet nuoret eivät pysty osallistumaan työharjoitteluun, työkokeiluun, työvoimakoulutukseen tai työhön hyvin erilaisten yksilöllisten syiden vuoksi. Näitä ovat muun muassa asunnottomuus, päihteiden käyttö, oppimisvaikeudet, vaikeat perhesuhteet, masennus ja jännittäminen.” Kiljusen mielestä heidän asemansa heikentäminen onkin ”kohtuutonta ja totaalisen väärää”.

Edustaja Erkki Virtanen (vas) lisää vettä myllyyn. Hänen mielestään lakiesitys on ”surullisin,

3 [http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/trip?\\${APPL}=utpptk&\\${BASE}=faktautpPTK&\\${THWIDS}=0.59/1300051079_194522&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/trip?${APPL}=utpptk&${BASE}=faktautpPTK&${THWIDS}=0.59/1300051079_194522&${TRIPPIFE}=PDF.pdf)

murheellisin, uskomattomin esitys”, jonka hän on tavannut. Uskomattomuutta hän perustelee toteamalla, että ensimmäistä kertaa ”*yksikään valiokunnan huoneessa kuultu asiantuntija ei puolustanut*” käsiteltyä esitystä eikä näin tehnyt hänen mukaansa edes asian esitellyt virkamies. Myös lain taustalla oleva kuva nuorista saa Virtasen puheenvuorosta lisävalaistusta: ”...näitä niin sanottuja *lusmuja* on todella vähän, ja se on sellaista porukkaa, johon tämä keppi ei tehoa, hehän elävät siitä rahasta tietysti välittämättä oman elämäntapansa mukaisesti joka tapauksessa”. Virtanen kertoo koulutukseen kykenemättömien tai sen keskeyttäneiden nuorten tilanteesta kuulemiaan asiantuntija-arvioita ja kiteyttää vielä: ”*En ole kuullut yhtään myönteistä lausuntoa tästä laista tässä talossa.*”

Paula Sihto (kesk) jatkaa samalla linjalla: ”...Tavoite on hyvä ja yhteinen, mutta lakiehdotuksessa esitetty keino on kyllä mielestäni epäonnistunut ja *tulee toimimaan päämääränsä vastaisesti.*” Tämä johtuu jo siitä, että ”tällä hetkellä palvelujärjestelmämme ei pysty kaikilta osin turvaamaan ihmisarvoista kohtelua syrjäytymisvaarassa oleville tai jo vakavasti syrjäytyneille nuorille”. Sihto toteaa, että ”nuoren aktivoiminen edellyttää *aivan toisenlaisia keinoja* kuin mitä nyt esitetty sanktiomalli edustaa” ja lopettaa puheenvuoronsa lausahdukseen: ”Toivotahan niin, että jatkos tullaan tekemään sitten parempiakin lakeja.”

Viimeistään tässä vaiheessa täysistunnon ulkopuolista tarkkailijaa alkaa ahdistaa. Tällaista on nuorten poliittinen ohjaus 2010-luvun Suomessa?

Mutta palataan vielä täysistuntokeskusteluun, sillä lakiehdotukselle on näyttää löytyneen puolustaja. Arja Karhuvaaran (kok) näkemys nuorten tilanteesta on synkeä: ”tämä on viimeinen semmoinen turvaverkko, missä nuori voidaan saada kiinni, koska tähän mennessä he, jotka eivät enää saa esimerkiksi työmarkkinatukea ja *jäävät toimeentulotuelle makaamaan* kotiin, he saavat maita siellä kaikessa rauhassa ilman, että kukaan puutuu tai välittää tai tekee suunnitelmaa tai mitään muutakaan” (...) ”tällä nimenomaan tuetaan sitä, että ihminen omatoimisestikin *voisi edes yrittää jotakin*”. Kuitenkin lain kohderyhmä määrittyy puheenvuorossa reppanoiksi, jotka *eivät kykene* elämänsä hallitsemaan, työssä olemaan tai koulua käymään. Ja vaikka kyse on täysi-ikäisistä ihmisistä, edustaja Karhuvaaran mielestä vanhempien pitää myöskin katsoa peiliin ja miettiä, mikä on heidän vastuunsa omista lapsistaan eikä jättää heitä pelkästään yhteiskunnan tukien varaan.

Lopulta ääneen palaa myös esittelypuheenvuoron pitänyt sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnan puheenjohtaja Inkeri Kerola (kesk): ”Nyt sitten se puheenjohtajan takki päältä pois ja muutoin puhumaan. Tämä laki, täytyy myöntää, on hyvin toisaalta-toisaalta -laki, kaksiulotteinen.” Ja seuraa sanallista pyörittelyä, jonka lopputuloksena toteamus ”jos toimimme niin kuin pykälät yksistään sanovat, niin näen tässä *hyvinkin suuria uhkapilviä*”. Lopuksi hän vielä toistaa näkevänsä lakiesityksessä *enemmän negatiivista kuin positiivista*, mutta lohduttautuu ajatuksella siitä, että ”jos yksikin nuori tämän lain nojalla saadaan kävelemään omin jaloin, niin minusta sekä on jo saavutus, koska tällaisen nuoren taluttaminen kestää vuosikautia”.

Yleiskeskustelun päättää Timo Juurikkalan (vihr) tyyli arvio: ”...näyttää siltä, että tätä uhkaa, joka tässä lainsäädännössä muodostuu, ei voida koskaan panna toimeen, koska tässä *syntyy ihan väistämättä kohtuuton tilanne* sen henkilön kannalta... kyllä tämä ajatus tämän viimesijaisen etuuden leikkaamisen käyttämisestä ikään kuin kannustimena on sekä *aika takaperoinen kannustin.*”

Ja piste. Yleiskeskustelu päättyy. Ja toisin kuin ulkopuolinen tarkkailija voisi esitettyjen perustelujen ja arvioiden pohjalta päätellä, eduskunta hyväksyy lain selvin numeroin: jaa 97, ei 62.

Mitä edellä kuvattu eduskuntakäsittely kertoo meille suomalaisesta nuorisopolitiikasta? Ainakin sen, että tarkoitus pyhittää keinot. Ja sen, ettei asiantuntijoiden poikkeuksellisen yksimielisilläkään näkemyksillä ole väliä, jos asiat on lyöty ennalta lukkoon vallan kabineteissa. Nuorten vähimmäis- turvan leikkaaminen ei nouse esiin nuorisopolitiikasta kysymyksenä, vaan se hallinnallistuu tekniseksi ongelman ratkaisuksi, kysymykseksi etuuksien myöntämisperusteiden yhteensovittamisesta. Tämä hallinnallistuminen kertoo meilläkin omaksutusta yhteiskuntapolitiikasta, jossa ei aina epäröidä tehdä yhä syvempiä jakolinjoja ihmisten välillä. Lähtökohtana on näkemys ihmisistä rationaalisina

valitsijoina: riittää kun kaikilla tarjoutuu teoriassa samat mahdollisuudet, ja on omalla vastuulla, jos jättää ne käyttämättä. Sitä, että pelkkä mahdollisuuksien tasa-arvon edistäminen johtaa eriarvoistumiseen – ihmisten lähtökohdat kun ovat kovin erilaiset – ei nähdä ongelmana. Siksi voidaan hyväksyä laki, joka on sen säätäjienkin mielestä epäoikeudenmukainen, takaperoinen ja tulee toimimaan päämääränsä vastaisesti. Haloo uusi eduskunta – Suomen nuoret ansaitsevat parempaa!

NUORISOPOLITIikkaa

Sirpa Paatero

Nuorisopolitiikalla on oma paikkansa ja erityisarvonsa, jota ei pidä väheksyä. Nuorisopolitiikkaa ei tule hämmentää hallinnollisilla kikkailuilla tai näkökulmia leventämällä niin, että nuorten asiat jäävät muiden asioiden varjoon.

Nuoruus on nähtävä yhtäältä kiinteänä lapsuuden jatkumona ja toisaalta vaiheena, josta siirrytään aikuisuuteen. Nuoruudella on omat erityispiirteensä. Nuorisopolitiikka sisältää nuorisokulttuurit, asumiskysymykset, opiskelun, ammatinvalinnan, armeijan, kansainvälisyyden, vapaa-ajanvieton, ja kaikki nämä osa-alueet tarvitsevat omaa tutkimusta ja tekijöitä.

Ongelmakeskeisyys

Kun puhutaan nuorisoon liittyvistä asioista, on näkökulma usein valitettavan kielteinen ja ongelmakeskeinen. Otsikoissa ovat työttömyysluvut, opiskelunsa keskeyttäneet, armeijasta poistetut huonokuntoiset nuoret miehet, tappelut ja häiriköinti. Tämä ei ole uusi suuntaus, mutta se on asia, johon tulee kiinnittää huomiota.

Ennaltaehkäisevien ja korjaavien toimintojen on muodostettava yhtenäinen ketju, joka toimii tarkoituksenmukaisella tavalla. Käytännössä ennaltaehkäisevä näkökulma jää liian heikolle huomiolle. Näyttää olevan helpompaa kiinnittää huomiota vain esimerkiksi nuorisopsykiatrisen hoidon lisäämiseen, sillä se on helpommin perusteltavissa ja tulokset osoitettavissa, kuten ajanhenki vaatii. Tasa-arvon ja vertaisuuden tunteen toteutumiseksi meidän tulee käytännössä huomattavasti enemmän vahvistaa kaikkiin lapsiin ja nuoriin vaikuttavia toimia.

Jatkossa eri politiikkaohjelmien tarpeellisuutta ja määrää tulee arvioida uudelleen. Vain riittävät resurssit takaavat ohjelmien onnistumisen. Vaikka monet nuoria koskettavat lait ovat edistyneet, monet lait ovat jääneet tällä kaudella myös tekemättä. Näistä esimerkkejä ovat muun muassa päivähuollon kokonaisuudistus, peruskoulun tuntijakouudistus sekä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisuudistus. Jos lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmaan olisi riittävästi resursoitu, olisi tuloskin ollut erilainen – lasten ja nuorten kannalta suotuisampi.

Nuorison jääminen marginaaliin

Nuorisoasiain neuvottelukunnan ja lapsiasiain neuvottelukunnan yhdistäminen on ollut käsittelyissä. Lähtökohtaisesti tämä on kannatettava ajatus, mutta asiaan liittyy tiettyjä varauksia. On olemassa riski, että nuorisoasiat jäisivät toisarvoiseen asemaan lasten asioiden rinnalla. Lapsiasiat keskittyvät vahvasti varhaislapsuuteen ja näin sosiaali- ja terveydenhuoltoon ja perhepoliittisiin ratkaisuihin, eikä kukaan kiistä lapsuuden merkitystä ihmisen elämässä.

Katsotaanpa vaikka esimerkkiä työ- ja elinkeinoministeriön perustamisesta. Lopputuloksena on työministeriön asioiden jääminen kauppa- ja teollisuusministeriön jalkoihin. Tiedämme kaikki, että kilpailukyky takaa työpaikkojen syntymisen. On kuitenkin huomattava, että työvoimapolitiikka on paljon laajempi kokonaisuus kuin se nyt näyttäytyy. Epäily toisen aseman heikentymisestä olisi myös vahva yhdistettäessä maatalous- ja ympäristöministeriö.

ELY-keskukset ovat toinen esimerkki. Niissä muun muassa ympäristöhallinto yhdistettiin elin-

keino- ja liikennesektoreiden kanssa siten, että myös johtajia oli vain yksi. Toivottavasti samoin ei käy yhdistettäessä lapsi- ja nuorisosiain neuvottelukunnat. Jaosto- tai työryhmätyöllä tätä uhkaa olisi ainakin vähennettävissä. Perheministeriön perustamiskeskusteluissa ei nuorisopolitiikka ole vilahтанut juuri sanallakaan.

Nuorten osallistuminen

Nuorisopolitiikassa keskeistä on nuorten oma osallistuminen. Joskus nuorten osallistumiseksi tuntuu riittävän kommentointi tai lausuntojen antaminen virallisiin, ”aikuisten” kirjoittamiin tai kehittämiin ajatuksiin.

Järjestöjen kautta osallistuminen on hyvä tapa edelleen laajentaa virallista näkökulmaa, joka meinaa jäädä aina vain vähemmälle. Usein tuntuu riittävän, että eri viralliset tahot kommentoivat pyynnöstä toisiaan.

Nuorten kansalaismielipidettä voidaan tutkia monin eri keinoin. Äänestysikärajan alentaminen yleisen äänestysaktiivisuuden lisäämisen toivossa tuntuu aikuisten oman edun tavoittelulta. Vaatimushan ei tule nuorilta itseltään. Kyselyissä monet nuoret ovat nähneet uudistuksen jopa turhaksi.

Nyt tulisi antaa tilaa nuorilta lähteille ideoille, kuulla viestit ja miettiä, mikä voima riittää viemään asioita eteenpäin. Uusia osallistumisen muotoja löytyy varmasti. Ulkoa tuleva virallinen osallistaminen ei luo vahvaa aktiivisuutta. Ministeriöiden, aluehallintojen ja kuntien kahleet määrittelevät joskus liian tiukasti toiminnan luonteen ja tavoitteet. Järjestäytymättömien ryhmien, kuten yhden asian puolesta toimivien ryhmien, tukeminen tulee varmasti yhä ajankohtaisemmaksi lähivuosina.

LAPSET, NUORET JA PERHEET – YHTEISTYÖSTÄ PALVELUIDEN MONIALAISEEN JOHTAMISEEN?

Maria Kaisa Aula

Käsittelen tässä kirjoituksessa lasten ja nuorten omaa näkökulmaa palveluiden kehittämiseen sekä palveluiden monialaisen johtamisen haasteita. Muistutan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen tarjoamasta lapsikäsityksestä, joka tukee eri hallinnonalojen toimintatapojen uudistumista. YK-sopimus sisältää myös näkemyksen siitä, mitä rakenteita hyvään kansalliseen lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikkaan tarvitaan.

Miten lasten, nuorten ja perheiden palveluita pitäisi kehittää lasten näkökulmasta?

Lapsille ja nuorille palvelut ovat ihmisiä ja ihmissuhteita. Lasten ja nuorten kannalta olennaista ei ole toimiala tai ammattikunta vaan se, että heidän arkiympäristössään on tarpeen tullen ihmisiä, joihin on helppo ottaa yhteyttä ja kertoa omista asioistaan – iloistaan ja huolistaan.

Lasten ja nuorten tärkeimmät ihmiset ovat omat vanhemmat. Mitä paremmin vanhemmat tukevat koulunkäynnissä ja harrastuksissa, pitävät huolta, välittävät ja asettavat rajoja, ovat läsnä lasten arjessa sekä ”elävät ihmisiksi” (Valkonen 2006), sitä vähemmän muita erityisempiä palveluita tarvitaankaan. Ilman sen suurempia huolia eläville lapsille oma koulu, liikunta- ja vapaa-ajan palvelut, kirjasto sekä terveystyöpalvelut ovat tutuimpia.

Useimmiten lasten ja nuorten arjen pulmat johtuvat siitä, että vanhemmat eivät ole saaneet ajoissa tukea omiin ongelmiinsa. Ne voivat olla parisuhteen kiistoja, alkoholinkäyttöä, liiallista työn tekoa tai vanhemman taitojen vajeita. Toimeentulo-ongelmat voivat näistä pulmia kärjistä. Eniten aliarvioidaan parisuhdekiistojen ja erojen vaikutuksia lapsiin ja nuoriin. Suuri osa lapsia pitää kotielämänsä mukavana ja turvallisena. Lasten harmin aiheita perheessä ovat useimmiten yksinäisyys ja perheen yhdessä tekemisen vähyys sekä riitely. Vanhempien kotikasvatusta tukevia matalan kynnyksen palveluita ja vertaistukea on neuvolavaiheen jälkeen yleensä tarjolla vain harvoin, vaikka niillä käytännössä olisi suuri merkitys lasten ja nuorten arjen kannalta.

Lapset ja nuoret eivät tiedä erityispalveluista. Lapset ja nuoret eivät yleensä myöskään saa tietoa palveluista heidän omalle ikätasolleen sopivalla tavalla. Lapset eivät liioin aina luota palveluihin, koska eivät tiedä, mitä niissä tapahtuu eivätkä tunne ammatti-ihmisiä. Esimerkiksi koulupsykologille ja kuraattorille hakeutumista voi estää se, että tehtäviä hoitava ihminen ei ole kouluyhteisössä läsnä tai tunnettu eikä hänen tehtävistään ole nuorille kerrottu.

Koululta lapset ja nuoret odottavat nykyistä enemmän. Koulu on lapsille tuttu foorumi, joka voisi toimia nykyistä paremmin lasten hyvinvoinnin tukijana. Kouluympäristössä erilaista tukea voidaan tarjolla niin lapsille kuin heidän kauttaan myös vanhemmille kasvatuskumppanuuden merkeissä. Tarkoitan myös edullisia harrastusmahdollisuuksia sekä kaverisuhteiden tukea. Monet nuoret toivovat nuorisotyöntekijöitä kouluun. Koulusta voisi myös antaa enemmän tietoa kunnan palveluista sekä siitä, minkälaista tukea lasten on oikeus odottaa omilta vanhemmiltaan.

Mikä lasten ja nuorten näkökulmasta olisi tärkeää palveluiden kehittämisessä? Erilaisilla lapsia ja nuoria kohtaavilla ammattilaisilla tulee olla hyvät perustiedot lasten kehityksestä ja lapsen oikeuksista, riittävät vuorovaikutustaidot lasten ja nuorten kanssa sekä hyvä yleistieto kunnan palveluista. Erilaisten ammattikuntien koulutukseen tulisi kuulua nämä aihealueet kaikille yhteisinä opintoina. Jokaisen tulee kyetä antamaan palveluohjausta ja perustietoa palveluista lapsille, nuorille ja heidän vanhemmilleen. Erilaisten palveluiden tulevaisuuden yhteistyön edellytyksiä parantaisi olennaisesti lasten kanssa työskentelevien ammattikuntien perus- ja myös täydennyskoulutuksen kehittäminen nämä teemat huomioiden.

Lasten, nuorten ja perheiden palveluiden yhteinen johtaminen

Lasten, nuorten ja perheiden arki ei sovi hallinnonalojen rajoihin. Suomea on kansainvälisissä arvioissa kritisoitu putkihallinnosta ja sektoroitumisesta. Ongelmaa on yritetty viimeisen neljän vuoden aikana kohentaa monin keinoin sekä valtion että kuntien hallinnossa. Matkaa on vielä siihen että yhteistyöstä ja tiedonvaihdoista päästäisiin myös yhteisesti johdettuihin sekä lasten, nuorten ja perheiden näkökulmasta suunniteltuihin palveluihin.

Nykyisessä mallissa suurimmat puutteet ovat ehkäisevän työn johtamisen hajanaisuus sekä hallinnon raja-alueiden kehittämistyön ontuminen. Näistä mainittakoon oppilashuolto, erityistä tukea tarvitsevien lasten tuki, varhaiskasvatus ja myös eroperheiden palvelut. Eri sektorit¹ toimivat edelleenkin pääasiassa oman ”logiikkansa” mukaisesti. Vain harvoin palveluita on lähdetty aidosti kehittämään yhteistyönä ja yhteisin tavoittein. Lasten ja nuorten osallistuminen on jäänyt pääasiassa nuorisotoimen ja osin koulun asiaksi. Lapsille ja nuorille itselleen tiedottaminen tai heidän kokemuksensa hyödyntäminen palveluiden kehittämisessä on vielä alkutekijöissään. Etenkin tämä koskee sosiaali- ja terveystoimea.

Valtion tasolla välineenä on ollut nuorisolain mukainen valtioneuvoston lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma (nuorisolaki) ja sitä tukeva valtioneuvoston lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma. Politiikkaohjelma on määräaikainen (2007–2011) koordinaatorakenne. Valtioneuvoston ohjelma tehtiin laajemmalla strategisella ajattelulla kuin mihin nuorisolain pykälät kirjaimellisesti olisivat velvoittaneet. Lapset ja nuoret molemmat otettiin huomioon. Lisäksi mukana olivat perinteisen palvelujärjestelmän ulkopuolisetkin alat kuten kuluttajapolitiikka sekä kuvaohjelmien sääntely. Hyvä näin, mutta mikä takaa, että tämä linja jatkuu?

Edistysaskelet yhteisessä oppimisessa yli hallinnonrajojen ovat olleet merkittäviä mutta eri ministeriöiden tosiasiallinen sitoutuminen ohjelmaan on vaihdellut. Politiikkaohjelman päättyessä huhtikuussa 2011 lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma menettää tärkeät ylimääräiset ”hartiat”, mikäli uutta pysyvää yhteistyörakennetta ei tule tilalle.

STM:n Kaste-ohjelmissa on alueellisesti haettu ammatti- ja hallinnonalarajat ylittäviä palveluratkaisuja pääosin sosiaali- ja terveystoimen sisällä. Jo tällä perinteisten perhepalveluiden toimialalla yhteisen suunnittelun ja tekemisen tarvetta on paljon perus- ja erityispalvelut huomioon ottaen. Linkit OKM:n toimijoihin sekä kouluun ja nuorisotyöhön ovat jääneet vielä alkutekijöihin. Lasten ja nuorten omien mielipiteiden selvittäminen ja osallistuminen on Kaste-hankkeissa edistynyt ja uudistanut ajattelua. Kaste-hankkeen tärkeänä johtopäätöksenä tähänastisesta on yhteisen kump-

1 Tarkoitan sektoreilla sosiaali- ja terveystointa, koulua, nuorisotyötä, liikuntaa, kulttuuripalveluita, kunnan teknistä tointa.

panuuden ajattelun vahvistaminen lapsen arjen palveluissa. Ohjelman lähtökohtana on, että lapsen ja nuoren tulee saada tuki ensisijaisesti omassa kasvuyhteisössään (kotona, päiväkodissa, koulussa). Kaste-ajattelun mukaan lasten ja nuorten lähettämistä toisaalle erityispalveluihin tulee välttää.

Valtiovalta on säätänyt kunnille tuoreeksi yhteistyön ja suunnittelun välineeksi lastensuojelulain 12 §:n mukaisen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiohjelman. Monessa kunnassa tässä prosessissa on ensimmäistä kertaa arvioitu koko lasten, nuorten ja perheiden palvelukokonaisuutta. Valmisteluprosessin tosiasiallinen monialaisuus, ohjelmien julkisuus, poliittisten päättäjien sitoutuneisuuden aste sekä lasten ja nuorten oman äänen kuulemisen osuus vaihtelevat paljon. Kuntien ohjelmien sekä valtioneuvoston oman ohjelman välinen kytkentä on jäänyt hataraksi.

Merkittävimmät muutokset ovat tapahtuneet kunnissa, jotka ovat uudistaneet omat palveluiden suunnittelun ja johtamisen organisaationsa niin sanotun elämänkaarimallin mukaiseksi. Näissä perinteiset sektorilautakunnat on purettu ja koottu esimerkiksi lasten, nuorten ja perheiden palveluiden lautakunnaksi. Muunnelmia on monenlaisia muun muassa siinä, missä määrin koulu- ja terveyspalvelut ovat rakenteissa mukana. Ensiaskeleena on uudistettu suunnittelua ja johtamista. Osa kuntia tavoittelee hyvinkin kunnianhimoisesti asiakaslähtöistä palveluprosessia, jossa myös palveluiden arkista ”tuotantoa” sekä asiakastietojen hallintaa uudistetaan.

Sekä kuntien että valtion tasolla lasten, nuorten ja perheiden asioissa monialaisen yhteistyön suuri haaste on sen johtaminen. Yhteistyö on helppoa, jos eri hallinnonalat kokevat toisensa tasa-arvoisiksi kumppaneiksi, tuntevat toistensa toimintatavat ja käsitteet sekä löytävät helposti yhteisen strategisen sävelen. Näin ei kuitenkaan aina ole. Usein tilanne on riippuvainen myös yksittäisten henkilöiden näköalan ja toimintatavan laaja-alaisuudesta.

Lasten ja nuorten kannalta tärkeimmät toimialat eli sosiaali- ja terveystoimi, koulu, nuorisotyö ja liikunta eivät välttämättä ole kovinkaan hyvin tietoisia toisistaan. Lasten ja nuorten mielipiteiden selvittämisen ja arvostamisen kulttuurit vaihtelevat. Kunnassa pitäisi vielä ottaa huomioon järjestöjen ja seurakunnankin näkökulmat.

Jatkossa monialaisen yhteistyön johtamiseen tulee luoda vahvemmat ja tietoisemmat rakenteet. Todennäköisesti parhaita tuloksia saataisiin, jos yhteistyön johtaminen ei olisi suoraan minkään nykyisen hallintokunnan tehtävä vaan löytäisi uudenlaisen ”lintuperspektiivin”. Toimintatapojen ja ajattelun muutoksia tarvitaan kaikilla ammattialoilla. Kunnassa monialaisen yhteistyön johtaminen sopisi parhaiten kunnan johdon esikuntaan niin, että se kytkeytyy tiiviisti kunnan yleiseen strategiseen suunnitteluun. Tätä puoltaa jo lasten, nuorten ja perheiden palveluiden suuri osuus kunnan budjetista. Tavoitteena pitäisi olla toimien painopisteen muutos lasten, nuorten ja perheiden tavallista arkea tukevaan ja ehkäisevää työtä aidosti vahvistavaan suuntaan. Toiminnan tulee perustua lasten, nuorten ja heidän vanhempiansa osallistumiseen ja heiltä saatuun palautteeseen.

Valtion hallinnossa tulee OKM:n yhteydessä toimineen politiikkaohjelman päättyessä luoda vakinaiset, pysyvät lasten, nuorten ja perheiden politiikan yhteistyön rakenteet. Välineitä valtioneuvostotason strategiseen johtamiseen tarjoaa nuorisolain mukainen valtioneuvoston suunnitelma, jonka kytkentä lastensuojelulain kuntien suunnitelmiin tulee selkiyttää. Ensimmäisellä kierroksella omaksuttu lapsi- ja nuorisopolitiikan yhdistävä ote tulee myös kirjata lakiin.

Valtioneuvoston toimintatavassa olennaista on poliittinen sitoutuminen. Lasten, nuorten ja perheiden yhteisen politiikan rakentaminen tulevalla hallituskaudella edellyttää eri tahojen sitouttamista ja neuvonpitoa sekä selkeää näkemystä tämän toimialueen arvosta ja merkityksestä. Siksi valtioneuvoston jäsenistä jonkun vastuulla tulee olla tämän hallinnonalojen vanhat rajat ylittävän politiikka-alueen vähintäänkin strateginen johtaminen. Mitä enemmän tähän kytkeytyy myös konkreettista budjetti- ja lainsäädäntövastuuta keskeisimmiltä toimialoilta, sitä parempi. Tätä valtioneuvoston jäsentä voitaisiin kutsua lapsi- ja perheministeriksi, jolla on tukenaan myös eri ministeriöistä verkostoituvaa virkakuntaa. Useissa Euroopan maissa, mm. Hollannissa ja Isossa-Britanniassa on viime vuosina menty tällaiseen lasten, nuorten ja perheiden asioita kokoavaan suuntaan hallinnon rakenteissa.

Toteuttamistapoja on monenlaisia.

Tähän mennessä jo nuorisopolitiikan alan toimijat ovat ehtineet uusista ministeriainkeista älähtää ja pelästyä joutumista perhepolitiikan liian tiukkaan otteeseen. Nykyisillä isoilla ministeriöillä OKM:llä ja STM:llä on omat vahvat imagonsa ja toimintatapansa. Lapsi- ja perheministerin sijoittumisessa jompaankumpaan näistä on riskejä, että toiminta luiskahtaa vanhoille sektoroituneille uomille. Hakoteille mennään, jos tilanne ajatellaan valtataisteluna siitä, mikä nykyinen toimiala pääsee omalla vanhalla logiikallaan johtamaan kokonaisuutta. Kyse ei ole lasten ja nuorten suojelemisen tai osallistumisen näkökulmien välisestä tasapainoilusta vaan siitä, että sekä sosiaali- ja terveystoimen että koulun ja nuorisotyön aloilla on tarpeen hakea uusia toimintatapoja, joissa koko YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen lapsen hyvän elämän määritelmä huomioidaan. Kaikkien pitää yhteistyössä olla valmiita muuttamaan. Toisaalta jokaisella vanhalla toimialalla on paljon annettavaa, josta toisten tulee olla nykyistä paremmin tietoisia.

Lapsen oikeuksien sopimus lapsi, nuoriso- ja perhepolitiikan kansallisten tarpeiden määrittäjänä

Petri Cederlöf on valtion nuorisoasiain neuvottelukunnalle laatimassaan lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmaa koskevassa arvioinnissaan todennut, että YK:n lapsen oikeuksien sopimus voisi tarjota pohjan, jonka avulla koulun, nuorisotyön sekä sosiaali- ja terveystoimen ammattilaiset voisivat päästä nykyistä parempaan vuoropuheluun. Olen tästä samaa mieltä. YK:n lapsen oikeuksien sopimushan koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Sopimus lähtee siitä, etteivät lapset ja nuoret ole vain uhreja tai suojelun kohteita. He ovat aktiivisia toimijoita ja oman elämänsä määrittelijöitä. Aikuisilla on velvollisuus ottaa selvää lasten ja nuorten mielipiteistä ja hyödyntää niitä tehdessään päätöksiä – esimerkiksi palveluiden suunnittelussa. Toisaalta lapsella ja nuorella on myös oikeus tarpeelliseen huolenpitoon, turvalliseen elämään ja aikuisen tukeen sekä laadukkaisiin palveluihin.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa on määritelty yleisiä toimeenpanotoimia, jotka antavat samalla osviittaa hyvän kansallisen lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikan rakenteista. YK:n lapsen oikeuksien komitea on yleiskommenteissaan täsmentänyt ja jäsentänyt mitä se eri mailta odottaa tällä alueella. Näitä toimia ovat esimerkiksi seuraavat:

- kansallinen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin kokonaisvaltainen strategia
- kansalliset koordinaatorakenteet hallituksen sisällä
- itsenäinen valvova ja lapsen oikeuksia edistävä toimija eli lapsiasiavaltuutettu - instituutio
- yhteistyöjärjestelyt kansalaisjärjestöjen kanssa
- lasten ja nuorten hyvinvoinnin tietopohjapolitiikka (mm. lasten hyvinvoinnin indikaattorit, säännönmukainen tiedonhankinta ottaen huomioon erityisesti haavoittuvat ryhmät ja vähemmistöt)
- lapsen oikeuksista tiedottamisen ja kouluttamisen rakenteet (viestintästrategia, koulun opetus-suunnitelmat, ammattilaisten peruskoulutus)
- päätösten lapsivaikutusten arvioinnin hyödyntäminen

Monia näistä kokonaisuuksista on OKM:n yhteydessä toiminut valtioneuvoston lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma edistänyt viimeisen neljän vuoden aikana. Sen työ ei ole ollut kaikilta osin lasten, nuorten ja perheiden arjessa näkyvää vaan enempikin lapsiystävällisen yhteiskunnan rakenteita luovaa sekä lapsen oikeuksien ajattelua uudella tavalla jäsentävää. Lapsen oikeuksien viestinnässä ja viemisessä koulun opetussuunnitelman perusteisiin on päästy myös käytännössä eteenpäin.

Suomessa näitä rakenteita ei ole aiemmin ollut eikä näitä YK-sopimuksen velvoitteita näiltä osin

noudatettu. Siksi olisi erittäin harmillista, jos politiikkaohjelman aloittamalle työlle ei saada jatkoa. Monia hyviä suunnitelmia olisi nyt helppo lähteä viemään käytäntöön niin, että seuraavan hallituksen aikana ne näkyisivät paljon konkreettisempina myös lasten ja nuorten arjessa. Myös tämän työn varmistamiseen tarvitaan valtioneuvostossa selkeää tahtotilaa, jota lapsi- ja perheministerin nimeäminen hallitukseen tukisi.

Lähteet

Valkonen, Leena (2006) *Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten vanhemmuuskäsitykset*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

NUORTEN ELÄMÄNPOLITIIKAN JA KOULUTUSPOLITIIKAN JÄNNITE

Merja Kylmäkoski & Reijo Viitanen

Koulutus on nähty Suomessa perinteisesti yhteiskuntaa tasa-arvoistavana rakenteena ja väylänä yksilön hyvinvointiin. Koulutukseen panostamista on pidetty pitkään takeena hyvän kilpailuaseman saavuttamisesta työmarkkinoilla. Tultaessa 2000-luvun puolelle usko koulutuksen kannattavuuteen on kuitenkin kokenut jonkinlaisen inflaation, etenkin akateeminen koulutuksen suhteen. Vuonna 1999 nuorista 76 prosenttia oli täysin samaa mieltä Nuorisobarometrin väittämän ”koulutus parantaa olennaisesti työnsaantimahdollisuuksia” kanssa; vuonna 2009 täysin samaa mieltä oli enää 61 prosenttia (Myllyniemi 2009). Etenkin ammatillisen koulutuksen osalta on iäisyyskysymys, kuinka hyvin koulutus pystyy vastaamaan työelämän tarpeisiin. Kysymyksen ratkaiseminen on osoittautunut haastavaksi: koulutuspolitiikan päättäjien, kansalaisten ja omaan paikkaansa yhteiskunnassa etsivien nuorten näkemykset eivät läheskään aina ole samansuuntaisia.

Nuori kohtaa koulutusputken

Ammatinvalinta on nuoren ihmisen elämän suurimpia valintatilanteita; valinta saattaa määrittää hänen loppuelämänsä. Koulutusvalintaansa pohtivan nuoren näkökulmasta oman ammatin ja uran valintaan voi kuitenkin liittyä pulma: kouluttautuminen edellyttää kykyä teoreettiseen luokassa opiskeluun, joka ei ole kaikille nuorille luonteva tapa oppia. Ongelmaksi voi myös muodostua se, että peruskoulun päättötodistus tai menestys valintakokeessa ei ole riittävän hyvä, jotta nuori saisi opiskelupaikan omaksi kokemaltaan alalta tai oman ammattialan valinta ylipäätään ei ole vielä riittävästi kypsytynyt nuoren omissa ajatuksissa. Tällöin riittävä motivaatio pitkäjänteisyyttä vaativaan opiskeluun puuttuu, ja opiskelu saattaa keskeytyä tai menestyminen jäädä heikoksi. Koulutuksen keskeyttäminen on yksi koulutuspoliittisten päättäjien painajaisista; resursseja on tuhlatu eikä tulosta ole syntynyt.

Kun koulutuspolitiikka tavoittaa paikkaansa ja elämänuransa alkumetrejä etsivän nuoren, kohtaa siinä samalla myös kaksi erilaista toimijaa ja toimintalogiikkaa. Ensinnäkin tilanteessa kohtaa kahden eri sukupolven erilaiset kokemus- ja ajatusmaailmat. Vanhemmat sukupolvet odottavat ja olettavat nuorten olevan kiitollisia ja tyytyväisiä tarjotuista mahdollisuuksista ja tuista, joihin vanhemmilla sukupolvilla itsellään ei ollut mahdollisuutta. Heidän mielestään nuoret eivät aina osaa olla kiitollisia. Nuoria näyttää kiinnostavan vain surffailu sosiaalisten suhteiden ja viihteen parissa. Nuoret näyttävät nauttivan vapaamatkustajina edeltävien sukupolvien työllä heille rakennetusta yhteiskunnasta. Nuoret puolestaan haluaisivat itse rakentaa maailmansa, tehdä omat valintansa ja kantaa vastuunsa omasta elämästään ja omista valinnoistaan; he eivät halua jäädä aikaisempien sukupolvien valintojen maksajiksi. Sukupolvet puhuvat toistensa ohitse.

Toiseksi tilanteessa kohtaa koulutuspoliittisen järjestelmän tulostavoitteinen toimintatapa ja oman elämänsä kannalta mielekkäitä ratkaisuja etsivän nuoren intressit. Koulutuspolitiikan tulostavoitteiden logiikka on putkimaista – toisesta päästä sisään ja toisesta samaa vauhtia ulos. Nuoren toimintalogiikka puolestaan voi olla kokeilevaa, hapuilevaa ja mielekkäitä vaihtoehtoja etsivää. Se, mikä koulutuspolitiikan näkökulmasta näyttää epäonnistumiselta tai resurssien tuhlaukselta, voikin nuoren näkökulmasta olla olennainen osa kasvun ja aikuistumisen prosessia. Harhapolut voivat olla hyvinkin opettavia ja elämänvalintoja selkeyttäviä kokemuksia.

Tukijärjestelmä kurittaa – kuka kannustaa?

Työmarkkinoiden ja oppilaitosten ulkopuolelle jääneitä nuoria pyritään koulutus- ja nuorisopoliittisin toimin ohjaamaan työhön tai koulutukseen. Ohjausta tehdään pikemminkin kepillä kuin porkkanalla: alle 25-vuotiaan työttömän nuoren oikeus työmarkkinatukeen säilyy vain, mikäli hän hakee aktiivisesti ammatilliseen koulutukseen yhteishaussa (vrt. MOL 2009). Työvoimapolitiittisen ohjauksen lisäksi alle 25-vuotiaasta työtöntä nuorta, jolla ei ole koulutusta, voidaan nykyisin ohjata myös sosiaalipoliittisella kepillä: sosiaali- ja terveystieteiden tiedotteen (30.7.2010) mukaan toimeentulolakia esitetään muutettavaksi siten, että toimeentulotuen perusosaa voidaan alentaa myös koulutuksesta kieltäytymisen vuoksi, mikäli työvoimaviranomainen on tehnyt päätökset työmarkkinatuen karensista. Julkisen talouden säästötarve on taas kerran kohdannut tarpeen kannustaa nuoria koulutukseen tai muiden aktiivisten työvoimapolitiittisten toimenpiteiden kohteeksi ja kepin uskotaan olevan paras kannustin.

Työvoima- ja koulutuspolitiittisiin tukiin liittyviä päätöksiä on usein perusteltu sekä nuorten kannustamisella että julkisen talouden säästöillä. Vuonna 1995 tehtiin lähinnä säästösyistä työmarkkinatukeen rajoituksia alle 25-vuotiaiden kouluttamattomien nuorten oikeuksien osalta. Vaikka päätös olikin lähtökohdiltaan säästöihin tähtäävä, niin sitä perusteltiin nuorten koulutukseen kannustamisena. Kyseisiin tukimuutoksiin tehtyjen ratkaisujen arvioinnissa ei löydetty yksiselitteistä vastausta siihen, miten merkittävä kannustava vaikutus oli (ks. Aho & Vehviläinen 1997). Yleisenä johtopäätöksenä kyseisistä toimista voitaneen sanoa, että aktivoiva vaikutus kohdistuu niihin nuoriin, jotka todennäköisesti muutenkin hakeutuisivat koulutukseen sopivan tilaisuuden osuessa kohdalle. Kyseiset kannustimet eivät näytä tehoavan niihin nuoriin, joilla on elämänhallinnassaan vaikeuksia tai joiden intressit suuntautuvat hyvin henkilökohtaisten tekijöiden kuten esimerkiksi harrastusten mukaisesti. Pahimmillaan tukiehtojen kiristäminen voi syrjäyttää kannustamisen sijaan, koska kunkin henkilökohtaisen elämäntilanteen merkitystä ei kyetä riittävästi ottamaan huomioon. Tukijärjestelmiä kiristettäessä tulisi vastaavasti myös kehittää sellaisia tukipalveluja, joista syrjäytymisvaarassa olevat nuoret saisivat tarvitsemaansa henkilökohtaista tukea.

Tukiviidakko ja motivaatio

Koulutusmotivaatio on riippuvainen enemmän muista tekijöistä kuin siihen kytkettyjen tukijärjestelmien kannustavuudesta. Usein eri järjestelmät näyttävät nuorelle vaikeaselkoisena viidakkona, johon eksyminen ei juuri auta elämänpolulla eteenpäin. Monimutkaisuus konkretisoituu varsin pian kaikille niille, jotka joutuvat tekemisiin vaikkapa 17–25-vuotiaiden nuorten, opinto-, työmarkkina- tai toimeentulotukisäädösten kanssa. Harvalla nuorella on niin paljon mielenkiintoa kyseistä viidakkoa kohtaan, että hän pyrkisi sitä määrätietoisesti käyttämään hyväkseen ja välttämään tästä syystä koulutukseen hakeutumista. Tukijärjestelmälläkin on tuki oma merkityksensä, mutta koulutuspolitiittinen keskustelu on leimallisesti ylikorostanut niiden merkitystä. Sen sijaan esimerkiksi työelämässä tapahtuneet muutokset, pätkätöiden lisääntyminen tai yleinen epävarmuus työmarkkinoilla on jätetty päätöksenteossa lähes huomiotta. Niiden merkitystä nuorten koulutushalukkuudelle tai tulevaisuuden uskalle ei ole riittävästi tutkittu, saati kyseistä tietoa käytetty päätöksenteon perusteena.

Nuori–koulutus–työ -kolmion tarkastelu yhteiskuntapolitiikassa ja erityisesti koulutuspolitiikassa on olennaista, mutta tarkastelu tulisi tehdä nykyistä laaja-alaisemmin. Nuorten tulevaisuuden uskoon ja koulutusmotivaatioon vaikuttavat monet eri tekijät, joihin tukijärjestelmien lisäksi politiikalla pystytään vaikuttamaan. Ylipäätään koulutuksen riittämätön resursointi konkretisoituu valitettavan monelle nuorelle jo peruskoulussa homekoulujen, ajastaan jälkeensä jääneiden opetusvälineiden, opettajien lomautusten ja kumiperunoiden muodossa. Luottamuksen rakentaminen heikosti hoidettuun

ja toimivaan instituutioon ei ole helppoa. Nuorten omissa keskusteluissa koulun merkitystä vähätellään, koska niin käytännössä tehdään yhteiskuntapolitiikankin tasolla. Juhlapuheiden ja konkreettisten tekojen välinen kuilu koulutuspolitiikassa on vakava nuorten koulutususkoa ja luottamusta nakertava ongelma. Poliitiikka on mielikuvien rakentamista, mutta kumiperuna lautasella rakentaa nuorten mielikuvia koulutuksen laadusta ja merkityksestä paljon voimaperäisemmin kuin poliittisen keskustelun ylätasolla esitetty hehkuutus Pisa-menestyksestä.

Kouluttajan tulos: ammattilainen ulos

Poliittinen ohjaus paaluttaa myös kouluttajan toimintaa. Kouluttajan toiminnan onnistumista arvioidaan erilaisin tulosmittarein, joihin kuuluvat muun muassa tutkinnon suorittaneiden osuus tutkinnon suorittaneiden ja keskeyttäneiden yhteismäärästä sekä opiskelijoiden vuosittain suorittamat opintopisteet. Kouluttajan näkökulmasta koulutukseen hakeneiden joukosta on löydettävä kaikkein motivoituneimmat ja lahjakkaimmat hakijat. Omien tulostavoitteiden toteutumisen varmistaminen ei jätä tilaa valita omasta tulevaisuuden urastaan epävarmaa nuorta kokeilemaan alan soveltuvuutta itselleen tai vastentahtoisesti työvoimaviranomaisen valintakokeeseen patistamaa nuorta. Tällaiset nuoret tulevat valituiksi vain, jos motivoituneita hakijoita ei ole riittävästi täyttämään haettavana olevat opiskelijapaikat. Kouluttajan kannalta tällaisen nuoren valinta on riski, joka voi tuottaa hankaluuksia opiskelijaryhmän työskentelyyn ja olla ryhmän motivaatiota haittaava tekijä opetuksessa. Nuoren mahdollisesti keskeyttäessä opintonsa oppilaitoksen panostus hänen opintoihinsa on ollut turhaa työtä.

Koulutuspolitiikassa on lähdetty siitä, että kaikille peruskoulunsa päättäneille tulee olla tarjolla toisen asteen koulutuspaikka. Ja jos toinen aste on suoritettu lukiossa, niin jatko-opintoihin siitäkin on vielä päästävää. Tämä on tuonut ammatillisiin oppilaitoksiin samoin kuin korkeakouluihin opiskelijoiksi sängen nuorta ja kokematon väkeä. Tämän päivän nuorten kosketus työelämään on varsin ohut heidän 20 ensimmäisen elinvuotensa aikana. Erityisesti ammatillisessa koulutuksessa opettaminen joudutaan aloittamaan A:sta eli ammattitaidon peruselementeistä; oppimista ei alkuvaiheessa voi rakentaa oppijan aiemman kokemuksen varaan. Tavoite kouluttaa kolmessa tai neljässä vuodessa eri alojen huipputaajia on kova, käytännössä mahdoton. Kun lisäksi muutamat opiskelijat edelleen haeskelevat ”omaa juttuaan” ja ammattialaansa, muodostuu ylätasoinen koulutuspolitiikan ja opiskelijoiden käytännön taitotason välille melkoinen kuilu.

Tulosvastuuseen sidotut oppilaitokset keskittyvät tuottamaan sellaista tulosta kuin rahoittaja haluaa ja mittaa. Tulosta kuvaavien mittareiden laatiminen on tänä päivänä erittäin merkittävää ja vaikuttavaa koulutuspolitiikkaa, jota tehdään toki poliittisessa ohjauksessa, mutta käytännössä asiantuntija- ja virkamiestyönä. Kaikissa tapauksissa poliittinen ohjaus ei välttämättä edes ulotu koulutuksen resursointiin ohjaavien kriteerien laadintaan. Olennaisia koulutuspoliittisia kysymyksiä jatkossa onkin, mitä koulutuksen halutaan tuottavan ja miten sitä mitataan. Koulutuksen laatu tai valmistuvien opiskelijoiden todellinen tieto- ja taitotaso ovat nykyisissä mittareissa sivuroolissa.

Koulutuspolitiikan horisontit

Poliittisen ohjauksen katse kohdistuu tulevaisuuden yhteiskunnan taivaanrantaan, jonka ääriiviiva muodostuu väestökehitykseen ja taloudelliseen kasvuun liittyvistä ennusteista sekä ajatuksista siitä, millaista (koulutus)yhteiskuntaa ja (koulutus)politiikkaa haluamme rakentaa. Poliitiikan pelitilassa käydään kamppailua talouden mykkien pakkojen, arvojen ja erilaisten toimijoiden intressien välillä. Tässä kamppailussa ei juuri puhuta yksittäisten nuorten kasvusta aikuisuuteen tai ammatillisesta

kehittämisestä. Yksittäisen nuoren itsensä etsintä hukkuu horisontin ääriiviivaan: koulutuskoneisto tuottaa kulloisenkin koulutuspoliittisen suhdanteen mukaista tasalaatuista työvoimatuotetta kustannustehokkaasti, ja kansantalouden pyörät pyörivät. Valitettavan usein koulutus- ja nuorisopoliittiset päätökset ovat käytännössä olleet julkisen talouden säästöpäätöksiä eivätkä tietoista resurssien allokoitua tulevaisuutta rakentaviin tekijöihin.

Voisiko poliittinen ohjaus tarkentaa katseensa yksilöön, itseään etsivään nuoreen? Olisiko mahdollista antaa nuorelle enemmän aikaa itsensä ja oman yhteiskunnallisen paikkansa löytämiseen, jos hän ei sitä peruskoulun tai lukion päättyessä ole oivaltanut? Voisiko ammattiin kouluttaminen olla kasvattamista ammattilaiseksi? Nuoren itsensä kannalta mahdollisuus omatahtiseen koulutusalan valintaan ja asteittaiseen työelämään siirtymiseen vähentäisi pelkoja väärän koulutusvalinnan tekemisestä. Työelämän näkökulmasta valinnastaan varmojen ja motivoituneiden ammattilaisten tulo työmarkkinoille olisi myönteinen asia. Peruskoulun tai lukion jälkeen ammattiin valmistumiseen mahdollisesti kuluneet pari lisäikävuotta antavat nuorelle lisää elämäkokemusta, joka voi työelämässä olla paljon arvokkaampaa kuin ennätysajassa suoritettu tutkinto. Lopulta työurat voisivat jopa pidentyä, jos lisättäisiin yksilöllisiä varioinnin mahdollisuuksia uran alkutaipaleella ja jos työelämästä syrjäytymisen ehkäisyn tavoite ohjaisi koulutuspolitiikkaa sekä koulutuksen resursointia nykyistä voimakkaammin.

Lähteet

- Aho, Simo & Vehviläinen, Jukka (1997) *Keppi ja porkkana. Tutkimus alle 20-vuotiaita aktivoivan työvoimapoliittisen uudistuksen vaikutuksista ja koulutuksen ulkopuolelle jäävistä nuorista*. ESR-julkaisut 3/97.
- MOL (2009) *Alle 25-vuotiaat ja työmarkkinatuki*. [Http://www.mol.fi/mol/fi/00_tyonhakijat/07_tyottomuus/01_tyottomuysturva/01_edellytykset/03_tmtuki_alle_25-v/index.jsp](http://www.mol.fi/mol/fi/00_tyonhakijat/07_tyottomuus/01_tyottomuysturva/01_edellytykset/03_tmtuki_alle_25-v/index.jsp).
- Myllyniemi, Sami (2009) *Taidekohtia. Nuorisobarometri 2009*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 97 & Nuorisosaian neuvottelukunta, julkaisuja 41.
- STM (2010) Tiedote 30.7.2010. [Http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/view/1520860#fi](http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/view/1520860#fi).

NUORISOTYÖN SUHDE OHJAUSVIRTOIHIN – ONKO MITÄÄN OPITTU?

Petri Cederlöf

Useimmissa Suomen kunnissa on tehty lapsi- ja/tai nuorisopoliittinen suunnitelma, lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, -ohjelma, -strategia tai vastaava. Monet kunnat myös ilmoittavat, että sellaisen toimenpide-esitykset on huomioitu, mutta toisaalta niitä on vain harvoin voimavaroitettu. Mitä tästä voi päätellä? Kuntien lapsi- ja nuorisopolitiikasta on olemassa tietoa, mutta ei kootusti sellaista informaatiota, joka kertoisi selvästi asian tilan paikallisella tasolla ja siten realistisemmin myös koko Suomessa. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kuntatason toteutumisen arvioinnissa olisi täsmennettävä ainakin se, mitä toteutumisella tarkoitetaan.

Yhtäältä tulisi tarkastella

- kuntaa itsehallinnollisena valintoja tekevänä järkevänä toimijana: miten kunta toteuttaa politiikkaa ja toimenpiteitä sen (kenties jo vuosikymmenien traditioon perustuen) omaksumien lasten ja nuorten hyvinvointia ja palveluita koskevien näkemysten ja tavoitteiden kannalta? Nämä tavoitteet ovat harvoin ristiriidassa yleisten yhteiskunnassa tunnistettujen pyrkimysten kanssa.
- kuntaa valtakunnallisten tavoitteiden ja päätösten paikallisena toimeenpanijana/noudattajana: miten kunta toteuttaa politiikkaa ja toimenpiteitä ajankohtaisten valtakunnan (poliittisen päätöksenteon ja hallinnon) esitysten, ohjelmien tai säädösten kannalta?

Toisaalta tulisi tarkastella

- missä määrin kunta toteuttaa lapsi- ja nuorisopolitiikan ideaa ja sisältöjä riippumatta siitä, seuraako se valtakunnallista tai omaa suunnitelmaa tai onko sillä edes sellaista?
- miten lapsi- ja nuorisopolitiikka ilmenee kunnan omissa strategioissa, ohjelmissa tai suunnitelmissa – riippumatta niiden käytännön toteuttamisesta?
- miten kunnassa onnistuu sen omien strategioiden, ohjelmien tai suunnitelmien toimeenpano?

Vaikeaa se voi olla...

Kunnissa on väsymystä ja kyynisyyttä monien lakisääteisten tai poliittis-ideologisten strategioiden, ohjelmien ja suunnitelmien tekemiseen. Harmittavan yleinen on myös jälkikäteen kantautuva arvio, jonka mukaan hyvä suunnitelma tehtiin, mutta sitä ei toteutettu. Joskus kuulee kannan, jonka mukaan suunnitelmakin oli huono. Joissakin tapauksissa varsinkin aiemmat nuorisotoimen suunnitelmat ovat olleet laajoja, yleviä ja vaikeita soveltaa käytännössä.

Joka tapauksessa tieto suunnitelman olemassaolosta ja tekemisestä ei kerro juuri mitään asian toteutumisesta. Melko paljon on kokemuksia siitä, että tavoiteltuja ja suunnitelmiin kirjattuja käytännön edistysaskeleita ei ole kyetty ottamaan. Kyselyillä tavoiteltujen tietojen kannalta on lisäksi huomattava, että myös asiakirjojen nimiä käytetään vaihtelevasti, jolloin nimi ei kerro sen tarjoamien toimenpiteiden statusta kunnassa.

Syitä toteutumisen vaikeuksiin on monia. Usein suunnitelmat eivät ole sitouttaneet eri toimi-

joita, ja kaikki asiayhteyden kannalta merkittävät toimijat eivät ole edes saaneet tietoa esityksistä, suunnitelmista, ohjelmista ja muista asiakirjoista. Perinteisesti ohjelmallista suunnittelutyötä ovat tehneet eri toimijat erossa toisistaan: nuorisopolitiikan osalta nuorisotoimen työntekijät ja lapsi- tai lapsi- ja perhepolitiikan osalta sosiaalitoimen ja jossain määrin koulutoimen työntekijät. Kunnissa on jo vuosikymmenten ajan laadittu sosiaalialapainotteisia tai nuorisoalapainotteisia lapsi- ja nuorisopolitiikkaa sivuavia suunnitelmia tai muita asiakirjoja. Tällöin eri alojen näkökulmat on huomioitu epätasapainoisesti, ja toisinaan on tehty rinnakkaisia suunnitelmia, jotka ovat jääneet keskenään yhteydettömiksi tai kilpaileviksi.

Nykyisin lastensuojelulain (2008) määrittämä ehkäisevä lastensuojelu on toistaiseksi jäänyt laajasti ymmärtämättä sekä sosiaalialalla (ja lastensuojelussa) että nuorisoalalla. Esimerkiksi nuorisolaki ei puitelakina velvoita yhtä vahvasti kuin lastensuojelulaki, joka nimeää myös nuorisotyön ehkäisevän lastensuojelun toteuttajaksi (nuorisotyöntekijät eivät ole laajasti ymmärtäneet tätä). Lastensuojelulaki ei säädi vain perinteisestä asiakas- ja ongelmakeskeisestä sosiaalitoimen lastensuojelutyöstä. Se määrittelee ehkäisevän lastensuojelun tarkoittavan lähes kaikkea (alle 18-vuotiaiden) kasvua tukevaa ja ongelmia ehkäisevää toimintaa (sosiaali- ja lastensuojelutyöntekijät eivät ole laajasti ymmärtäneet tätä).

Paikallisesti tavallisimpia ja keskeisimpiä ongelmia ovat olleet vakiintumattomat toimenpiteiden edellyttämät työnjaot, vastuuroolit ja yhteistyö. Lisäksi toimenpiteiden toteutumisen ja tulosten seuranta ja arviointi on ollut liian heikkoa. Huomattava ongelma on ollut koordinaation puute. Tärkein taustasy on se, että tavoitteita ja toimenpiteitä ei ole konkretisoitu kunnan päätöksenteossa, jolloin kytkös taloussuunnitteluun, toimenpiteiden resursointiin ja vastuutoimijoiden nimeämiseen on puuttunut. Kehittämistoimet alkaen jo niiden suunnittelusta ovat siis usein olleet vailla selvää statusta ja velvoittavuutta. Lisäksi vielä liian usein huomaamatta on jäänyt se, että lastensuojelulain velvoite tai lapsi- ja nuorisopolitiikasta johdettu haaste koskee kuntia, ei lähtökohtaisesti yhtä toimialaa tai vain sen työntekijöitä.

Viime aikoina on tehty liian monia lain edellyttämiä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmia, joissa painottuu sosiaalialan työnäkynä korjaava toiminta, vaikka tarkoituksena olisi painottaa ehkäiseviä toimia ongelmiin puuttumisen rinnalla. Nykyinen lastensuojelulaki velvoittaa kunnat toteuttamaan suuressa määrin juuri sellaisia nuorisotyötäkin koskevia asioita, joita esimerkiksi ensimmäinen hallituksen lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma ja sitä vastaava politiikkaohjelma ovat vuodesta 2007 lähtien esittäneet.

... mutta ei kaikkialla yhtä vaikeaa

Miksi osassa kuntia lapsi- ja nuorisopolitiikkaa toteutetaan paremmin kuin toisissa? Myönteisen kehityksen tekijöiksi kunnissa voi todeta seuraavia asioita.

Jo suunnittelun alusta siihen ovat osallistuneet ne päätoimijat, joita toteutuskin koskee, jolloin asia on koettu sekä omaksi että yhteiseksi. Tämä on sitouttanut eri tahoja edistämiseen ja toteutukseen, ja kilpailun sijaan on muodostunut kumppanuus sekä yhteinen vastuunjako. Suunnitelma on ollut realistinen kattaen tarpeet, meneillään olevat toimet, puutteet ja kehittämistarpeet, mutta ei kaikkia mahdollisia asioita. Sen tekemiseen on hyödynnetty jo olemassa olevaa tietoa sekä kunnassa jo olemassa olevia sitovia suunnitelmia. Usein ei ole tarkoituksenmukaista tehdä laajaa monialaista suunnitelmaa tai ohjelmaa vaan kartoittaa korjausta vaativat asiat sekä ylläpidettävät ja vakiinnutettavat hyvät asiat. Tähän tarvitaan taustatyötä ja monien tietojen läpikäyntiä, mutta valmistelun päätulokseksi saattaa riittää lyhyehkö lista tehtävistä, jotka on tarkoitus toteuttaa.

Parhaimmillaan on saatu aikaan hyvin perusteltu konkreettinen ja realistinen toimeenpano-, toimenpide- tai toimintasuunnitelma, joka täsmentää toteutukset ja vastuut. Tällöin jo suunnitte-

lun alusta asti sen tukena on ollut virallinen päätös asioiden edistämisestä ja toimeenpanosta. Joka tapauksessa käytännön edistymisen edellyttää, että toimeenpanon voimavarat on varmistettu päätöksenteossa ja ne on sidottu taloussuunnitteluun. Tämä puolestaan edellyttää paikallisen johdon ja poliittiset päättäjien sitoutumista omalta osaltaan edistämään kunnan päättämiä toimenpiteitä. Tällaisissa tapauksissa koko toimeenpanon koordinointi, ohjaus, johtaminen ja seuranta on varmistettu sekä käytännössä että muodollisesti (vrt. vastaava haaste valtionhallinnossa).

Mikä on ohjausvirta?

Nuorisopolitiikan suunnitteluun ja toteuttamiseen liittyvistä asioista tulisi tiedottaa kuntapäättäjille ja keskeisille vastuuviranhaltijoille. Mutta kenen? Sikäli kun kysymys on lakien toteuttamisesta valtionhallinnon ohjelmien puitteissa, kuuluisi ainakin tiedotuksen varmistaminen valtiolle. Mutta koska kysymys koskee useita hallintokuntia, on myös tiedotuksen poikkihallinnollinen toteutuminen varmistettava – samoin kuin kunnissa. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmassa sekä lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmassa tällaista viestintää on edistetty myönteisinkin tuloksin. Silti esimerkiksi Kaste-ohjelman alueellisiin ja paikallisiin toimiin viestintä ei ole edennyt tarvittavalla tavalla.

Jonkin verran viitteitä on siitä, että valtion sektorihallinnon rajat ylittävä tiedonkulku ja ennen kaikkea ymmärrys lapsi- ja nuorisopolitiikan sisältöjen keskinäisistä yhteyksistä olisi viime vuosien myötä parantunut ja edelleenkin kehittymässä – ainakin aiempaa selvemmin julkisesti tunnustettu. Toisaalta on yhä mahdollista, että tietoisuus kiteytyy kilpailevaksi kamppailuksi määräys- ja ohjausvallasta, kuten jossain henkisesti pienessä nurkkakunnassa. Tällöin pysytään siinä, että isoja ja pieniä rahavirtoja kaadetaan eri putkistoja pitkin eri tavoin samoihin kuntiin, joissa sekä ollaan ymmällään että iloitaan hanasta tulevasta lisävaroista, mutta saatetaan myös pitää varojen käyttö visusti siinä huoneessa, jonka hanasta arpajaisvoittoa tuli. Nuorisotyön kannalta merkittävää on, että sen rahavirratt ovat sosiaalialaan ja lastensuojeluun nähden erittäin pienet, jolloin perinteisen sektoriputkiston rakenteelle luotu koordinointi on myös uhkakuva.

Vaikka lapsia ja nuoria tai heidän asioitaan ei omista kukaan, ei niitä tulisi huuhtoa pesuvesillä sektoreiden välisissä paineissa. Laajempi ikärakenteen ja sukupolven muutos voi merkitä myös uudenlaista ohjausvirta-ajatusta. Samalla nuorisotyön kannalta kosketuspintoja ja siten myös ammatillisia kommunikaatiopintoja on aiempaa selvemmin tarjolla: nuorisotyön ja koulun yhteyttä jopa ”koulunuorisotyön” nimellä kehitellään monilla paikkakunnilla ja monissa hankkeissa. Etsivän työn myötä tai ainakin sen piirissä nuorisotyön yhteydet sosiaalitoimiin kehittyvät. Nuorisolaki ja lastensuojelulaki esittävät yhteiseksi haasteeksi monialaisuutta. Tällöin on muistettava, että hyvä yhteistyö ei perustu keskinäisten erojen ja rajojen hämärtymiseen saati häivyttämiseen. Tämä pätee niin valtionhallinnossa kuin paikallisten toimijoiden keskuudessa.

Valtakunnan tason ohjauspyrkimyksistä ja niihin liittyen kuntatason yrityksistä ja toimenpiteistä on kokemusta jo neljän vuosikymmenen ajalta. Lapsipolitiikkaa tai lapsi- ja nuorisopolitiikkaa on pyritty profiloimaan pääasiassa sosiaalialan piirissä (STM, Stakes/THL) sekä Suomessa lastensuojelujärjestöiksi luokitelluissa organisaatioissa. Nuorisopolitiikkaa sekä nuorten elinolojen selvittämistä ja kehittämistä on profiloitu pääasiassa opetus- ja kulttuuriministeriön nuorisotoimialalla sekä valtakunnallisten nuorisotalojen järjestöjen piirissä.

Hyviä selvityksiä ja esityksiä on tehty niin kunnissa kuin valtionhallinnossa. Niiden toteutuksen sisällölliset vaikeudet ja onnistumiset eivät näytä muuttuneen edellä esitetyistä. Oma vaikutelmani kuitenkin on, että myönteistä edistymistä myös paikallistasolla on nyt aiempaa enemmän. Asiaa pitäisi selvittää. Poliittisen ohjautumisen ja toteutumisen käytäntöä koskeva tieto olisi välttämätöntä myös valtionhallinnon ohjaustoimien tarkoituksenmukaisille ratkaisuille.

PERHEEN TOIMINNALLINEN PAIKKA PSYKKISESTI OIREILEVAN LAPSEN JA NUOREN PERHEKUNTOUTUKSESSA

Ritva Linnakangas, Pirjo Lehtoranta, Ullamaija Seppälä & Asko Suikkanen

Lasten ja nuorten mielenterveyden häiriöt ovat merkittävä huolenaihe, joka puhuttaa suuren yleisön lisäksi muun muassa terveydenhuollon, koulutoimen ja päivähoidon ammattilaisia. Nykyisen hoitojärjestelmän mahdollisuudet tarjota riittävästi hoitoa sitä tarvitseville lapsille ja nuorille ovat hyvin rajalliset. Lasten ja nuorten ongelmat ovat kuitenkin usein kauaskantoisia ja vaikuttavat lasten ja nuorten tulevaan kehitykseen, toverisuhteisiin ja koulussa selviytymiseen. Suuri osa aikuisten psyykkisistä sairauksista on alkanut jo lapsuudessa tai nuoruudessa, ja ne muodostavat suuren osan aikuisten kokonaissairastavuudesta.

Huoli lasten ja nuorten psykiatrisen hoidon ja kuntoutuksen laadusta ja määrästä on suuri. Lapsi tarvitsee kuntoutuakseen perheen tuen. Haasteeksi muodostuu vanhempien mahdollisuudet hoitaa moninaisia tehtäviään ja toimia lapsen parhaaksi yhdessä muiden lapsen tilanteeseen keskeisesti vaikuttavien tahojen, kuten päivähoidon ja koulun, kanssa. Pohdimme kirjoituksessamme, miten perhekuntoutus onnistuu, ja millaista tukea lapsen ja nuoren kuntoutuminen edellyttää.

Maassamme on toteutettu vuodesta 2000 lähtien lasten ja nuorten psykiatrisen perhekuntoutuksen kehittämistoimintaa Kelan rahoittamana. Eduskunta myönsi valtion vuoden 2000 talousarviossa lisärahoitusta lasten ja nuorten mielenterveyspalveluihin terveydenhuollolle ja Kelalle. Erillismäärärahan turvin Kela käynnisti vuonna 2000 harkinnanvaraisena kuntoutuksena lasten ja nuorten psykiatrisen perhekuntoutuksen (LN) kehittämishankkeen. Kela sai toimintaansa varten erillisrahoitusta vuosina 2000–2003, minkä jälkeen lasten ja nuorten psykiatrisen kuntoutuksen hanketta jatkettiin harkinnanvaraisen kuntoutuksen kehittämistoimintaan myönnetyllä rahoituksella.

Lasten ja nuorten psykiatriseen perhekuntoutukseen (LN) osallistui vuosina 2005–2008 yhteensä 1514 lasta ja nuorta perheineen 12 eri hankkeesta. Lapsilla (5–11-v.) oli diagnosoitu neuropsykiatrisia ongelmia (ADHD, Aspergerin oireyhtymä, Tourette) sekä käyttäytymis- ja ahdistuneisuushäiriöitä. Nuorilla (12–25-v.) esiintyi yleisemmin ahdistuneisuushäiriöitä ja masennusta. Perhekuntoutus tarjosi perheille monimuotoista ja monialaista kuntoutusta. Kuntoutus saattoi koostua yksilö-, ryhmä- ja perhetapaamisista, erilaisista terapioidista, toiminnallisesta kuntoutuksesta sekä työskentelystä lapsen läheisverkoston (päivähoito, koulu) kanssa. Monialainen tiimi toteutti kuntoutuksen avo- tai laitosjaksoina, ja sen kesto vaihteli puolesta vuodesta kahteen tai kolmeen vuoteen. Kuntoutusmallit ja niiden taustateoriat vaihtelivat hankkeiden valmiuksien ja kokemusten mukaan.

Lapin yliopisto ja Kuntoutussäätiö toteuttivat LN-kehittämishankkeen ulkoisen arvioinnin (Linnakangas, Lehtoranta 2009; Linnakangas ym. 2010a; Linnakangas ym. 2010b). Arviointitutkimuksessa selvitimme perhekuntoutuksen vaikutuksia eli sitä, hyötyivätkö lapset ja nuoret kuntoutusinterventiosta, saivatko vanhemmat ja lapset kuntoutuksesta tukea ja mitkä tekijät näitä ennustivat. Keräsimme tietoja perhekuntoutushankkeilta, kuntoutukseen osallistuneilta lapsilta ja heidän vanhemmiltaan sekä lapsia ja nuoria kuntoutukseen lähettäneiltä tahoilta.

Tutkimuksemme yksi keskeinen tulos liittyy siihen, että kiinteä perheyhteys ja vanhempien kuntoutuksesta saama tuki vanhemmuuteensa ennakoivat lapsen ja nuoren kuntoutuksesta saamaa hyötyä. Tulos osoittaa tärkeäksi perheenjäsenten keskinäisen vuorovaikutuksen ja perheen vahvuuksien tukemisen ja perheenjäsenten kannustamisen yhdessä toimimiseen.

Käynnissä oleva yhteiskunnallinen muutos asettaa suuria haasteita perheiden toimintakyvylle, koska perheiden mahdollisuudet toimia toiminnallisena yksikkönä ovat löyhentyneet ja vähentyneet. Eri ympäristöjen merkitys lapsen ja nuoren elämässä on muuttunut. Lapset ja nuoret ovat merkittävän osan päivästäan muualla kuin kotona – päivähoidossa, koulussa tai erilaisissa harrastuksissa – jolloin vanhempien ja kodin osuus lapsen ja nuoren päivässä on vähentynyt. Perheisiin kohdistuu tässä tilanteessa suuria vaatimuksia ymmärtää nopeita muutoksia ja vastata niiden mukaisesti. Muutos koskee keskeisesti perheiden toiminnallista asemaa, ei niinkään niiden roolia ja tehtäviä. Vanhemmat ovat saaneet rinnalleen monia eri toimijoita kasvatustehtävänsä ja aikuisten yhteiskunnallinen asema vanhempina on sen myötä ohentunut. Vanhempien rooli ja tehtävä lapsen ensisijaisena kasvattajana on kuitenkin säilynyt, ellei jopa korostunut. Vaikuttaa siltä, että perheisiin kohdistuvien moninaisten vaatimusten ja perheiden vaikuttamismahdollisuuksien ristiriita on yhä suurempi. On tärkeää, että perheiden asemaa tukeva yhteiskunnallinen ja terveystoimintainen päätöksenteko ja perheille suunnattu suora tuki voivat vahvistaa kiinteää perheyhteyttä.

Keskeiseksi muodostuu myös perheen luonnollisten verkostojen vahvistaminen lapsen kasvun ja kehityksen ohjaamisessa. Tutkimuksemme nostaa selkeästi esille monitasoisen vaikuttamisen välttämättömyyden vastattaessa lasten ja nuorten mielenterveysongelmiin. Lapsen ja nuoren arjen keskeiset toimijat, päivähoito ja koulu, ovat perheen ohella keskeisessä asemassa niin lapsen ja nuoren kuntoutustarpeen havaitsemisessa kuin myös kuntoutuksen toteuttamisessa. Kuntoutukseen on tärkeää saada mukaan lähiaikuisia päivähoidosta ja koulusta vanhempien tueksi. Tällainen toimintatapa vaatii uudenlaista asennetta ja lähtökohtia. Päivähoito ja koulu toimivat parhaimmillaan kodin ohella lapsen ja nuoren mielenterveyttä tukevinä yhteisinä. Poliittinen ohjaus voi luoda edellytyksiä perheen, päivähoiton ja koulun väliselle yhteistyölle. On havaittu, että lapsen ja perheiden ongelmiin kosketuksissa olevat tahot eivät aina ole riittävän herkkiä havainnoimaan ongelmia tai niillä ei ole uskallusta tai keinoja puuttua ongelmiin varhain.

Nopea reagointi lasten ja nuorten asioihin on keskeistä. Kuntoutus voi parhaassa tapauksessa ehkäistä lapsen tai nuoren vakavampien mielenterveysongelmien muodostumista tai niiden kärjistymistä, jos esimerkiksi kuntoutuslähete saadaan nopeasti terveyskeskuksesta tai koulusta. Kuntoutus päästään kuitenkin valitettavan harvoin aloittamaan riittävän ajoissa. Tällöin vaarana on, että lapsen, nuoren ja perheen ongelmat ovat saattaneet kärjistyä siinä määrin, että kuntoutus ei johda toivottuihin tuloksiin. Erikoissairaanhoidosta tulevien lasten ja nuorten tilanteet ovat usein pitkälle edenneitä, vaikka ne olisivatkin tarkasti tutkittuja.

Tutkimuksemme osoittaa, että kevein interventio ei onnistuta vaikuttamaan vaativiin ja pitkän ajan kuluessa syntyneisiin lasten ja nuorten mielenterveysongelmiin. Kuntoutuksen kesto on selvästi yhteydessä sekä lasten ja nuorten oireiden vähenemiseen että vanhempien voimavarojen ja lasten kokeman avun saatiin. Mitä pidempään kuntoutus kestää, sitä paremmin lapsen ja perheen tilanteeseen voidaan vaikuttaa. Kysymys siitä, kuinka pitkäkestoinen kuntoutus on riittävää, ei ole yksiselitteinen. Alle vuoden kestävää kuntoutusta voidaan kuitenkin pitää lyhyenä, ellei kysymyksessä ole intensiivinen, pitkälle kehitetty ja rajatulle kohderyhmälle suunniteltu toimintamalli.

Parhaillaan käydään keskustelua siitä, miten julkinen terveydenhuolto kykenee vastaamaan lasten ja nuorten mielenterveysongelmiin, ja miten sen toimintaa voitaisiin täydentää esimerkiksi Kelan järjestämän kuntoutuksen avulla. Kela on tehnyt päätöksen jatkaa monimuotoisen kuntoutuksen kehittämistä Lasten perhekuntoutuksen kehittämishankkeen (LAKU-hanke vuosille 2010–2015) keinoin. Hanke pyrkii tukemaan lasten, nuorten ja heidän perheidensä hyvinvointia sekä tiivistämään yhteistyötä paikallisten tahojen, kuten kuntien perheneuvoloiden sekä sairaanhoitopiirien, kanssa. Hankkeen kohderyhmänä ovat 4–6-vuotiaat lapset, joilla on käytös- ja tunne-elämän häiriöitä, ja 7–12-vuotiaat lapset, joilla on neuropsykiatrinen häiriö ja mahdollisesti samanaikaisia psykiatrisia häiriöitä.

Eri tahojen yhteistyö nousee keskeiseksi toimintaperiaatteeksi pohdittaessa perhekuntoutuksen

tulevaisuutta. Lasten ja nuorten hyvinvointi ja tulevaisuus vaativat yhteisiä ponnisteluja, eikä lapsia ja nuoria ole varaa jättää hoitamatta. Lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä täytyy tukea suunnitelmallisesti ja pitkäjänteisesti yhteistyössä kaikkien niiden tahojen kanssa, jotka toimillaan vaikuttavat perheiden, lasten ja nuorten hyvinvointiin. Erityisen tärkeää on vahvistaa perheen asemaa toimintakykyisenä itsenäisenä sosiaalisena yksikkönä. Keskeistä on huolehtia, että lasten ja nuorten fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset kasvuolot ovat turvalliset ja tukevat hyvinvointia. Jokaisella lasten ja nuorten kanssa työskentelevällä on vastuu lasten ja nuorten hyvinvoinnista.

Lähteet

- Linnakangas, Ritva, Lehtoranta, Pirjo, Järvikoski, Aila & Suikkanen, Asko (2010a) *Perhekuntoutus puntarissa. Kelan psykiatrisen perhekuntoutuksen kehittämishankkeen arvioinnin loppuraportti*. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 109. [Http://hdl.handle.net/10138/17451](http://hdl.handle.net/10138/17451).
- Linnakangas, Ritva, Lehtoranta, Pirjo, Järvikoski, Aila & Suikkanen, Asko (2010b) Lasten ja nuorten psykiatrisen perhekuntoutus: muutosten ja koettujen vaikutusten arviointi. *Kuntoutus* (33) 4, 3–20.
- Linnakangas, Ritva & Lehtoranta, Pirjo (2009) *Lapset ja nuoret kuntoutuksessa. Kelan psykiatrisen perhekuntoutuksen kehittämishankkeen arvioinnin osaraportti*. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 69. [Http://hdl.handle.net/10250/8200](http://hdl.handle.net/10250/8200).

TOINEN OSALLISTUMINEN

NUORTEN JA TULEVIEN SUKUPOLVIEN VAIKUTUSMAHDOLLISUUKSIEN EDISTÄMINEN

Leo Stranius

Nuorten sitoutuminen ja kiinnittyminen yhteen järjestöön tai organisaatioon on löystynyt. Omaa identiteettiä ei luovuteta enää yhtä helposti ja pysyvästi yhdelle yhdistykselle tai toimijalle. Kansalaistoiminnassa korostuu yksittäisten tapahtumien ja aiheiden poimiminen oman kiinnostuksen, aikataulun ja elämäntilanteen mukaan.

Tämä on tarkoittanut sitä, että nuorten osallistuminen järjestötoimintaan on vähentynyt ja suhtautuminen puoluepolitiikkaan on muuttunut kielteisemmäksi. Tämä ei ole yllättävää tilanteessa, jossa kansanedustajien keski-ikä on 52 vuotta, ja eduskunnassa istuu vain yksi alle 30-vuotias. Samaan aikaan alle 29-vuotiaiden osuus väestöstä on 34 prosenttia.¹ Edustuksellisuus ei nykyisessä järjestelmässä toteudu niin hyvin kuin pitäisi.

Lasten ja nuorten hyvinvointia voidaan edistää parantamalla heidän vaikutusmahdollisuuksiaan. Tähän perustuu myös nuorisolain kahdeksas pykälä, jonka mukaan nuoria on kuultava heitä koskevissa asioissa. Kuuleminen ei kuitenkaan riitä. Kukaan ei osallistu tai tule kuultavaksi siitä syystä, että voi legitimoida – oikeuttaa – demokraattisia käytäntöjä. Ihmiset (ja nuoret) osallistuvat siitä syystä, että he haluavat vaikuttaa heitä koskeviin tai heitä kiinnostaviin kysymyksiin.

Käytännössä nuorisolain pykälää voidaan toteuttaa esimerkiksi lisäämällä koulujen yhteiskunnallisen vaikuttamisen opetusta, tukemalla oppilaskuntia, huomioimalla lasten ja nuorten mielipiteitä arjessa sekä laskemalla äänestysikärajaa 16 ikävuoteen. Kirjoituksessani väitän, että myös muita vaihtoehtoja ja ympäristöjä tarvitaan.

Vaikutusmahdollisuudet sinne missä nuoret muutenkin liikkuvat eli verkkoon

Mikäli nuoret halutaan mukaan päättämään omista asioistaan, pitää päätöksiä mennä tekemään myös sinne, missä nuoret muutenkin liikkuvat. Kodin, koulun ja harrastusten lisäksi nuoret viettävät aikaa verkossa. Viestintäviraston markkinakatsauksen² (3/2010) mukaan 15–19-vuotiaista ja 25–34-vuotiaista 89 prosenttia käyttää internetiä päivittäin, 20–24-vuotiaista peräti 93 prosenttia. Nuoret viettävät jo nyt usein aikaa enemmän verkossa kuin katsovat vaikkapa televisiota.

Nuorten näkökulmasta vaikutusmahdollisuudet ovat verkon myötä parantuneet ja tulleet helpommiksi. Enää ei tarvita järjestörakenteita tai poliittisia puolueita, jotta oma ääni voisi kuulua. Kuka tahansa voi verkon kautta nostaa esiin itselle tärkeitä kysymyksiä ja löytää omia sosiaalisia viiteryhmiä.

Joidenkin tutkimusten mukaan verkko voi muokata jopa ihmisen biologista perustaa ja kykyä

¹ [Http://www.nuorisovaalit.fi](http://www.nuorisovaalit.fi).

² [Http://www.ficora.fi/attachments/5uG0SidrQ/Markkinakatsaus_3_2010_-_Puolivuosikatsaus.pdf](http://www.ficora.fi/attachments/5uG0SidrQ/Markkinakatsaus_3_2010_-_Puolivuosikatsaus.pdf).

hahmottaa todellisuutta. Jatkossa voidaan yhä selvemmin erottaa digikansalaiset (digital natives) ja digimaahanmuuttajat (digital immigrants). Tämä tarkoittaa sitä, että verkkovaikuttamiseen kiinni kasvaneiden nuorten on helpompi omaksua uusia vaikuttamisen tapoja kuin vanhempien sukupolvien. Digimaahanmuuttajille eli heille, jotka joutuvat sopeutumaan muuttuviin olosuhteisiin, tarvitaan kotoutusta.

Aika usein verkon ”kevyttivismi”, ”klickivismi” tai ”tykkään-aktivismi” jää huomiotalouden hetkelliseksi ilmiöksi. Hallinnon tehtävä on silloin varmistaa, että verkon kautta tapahtuva vaikuttamistyö on samalla viivalla perinteisen yhdistystoiminnan kanssa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että päätöksentekoa kotoutetaan sosiaaliseen mediaan ja erilaisiin verkkoympäristöihin eli mennään sinne, missä nuoret todella liikkuvat.

Ääni tuleville sukupolville ja ympäristölle

Nuoria eivät uhkaa vain vähäiset vaikutusmahdollisuudet vaan myös paljon vakavammat ylisukupolviset ongelmat. Syvenevä ilmastokriisi, kiihtyvä sukupuuttoaalto ja näiden taustalla oleva luonnonvarojen ylikulutus ovat pitkällä tähtäimellä suurimpia uhkia nuorten hyvinvoinnille ja mahdollisuudelle elää arvokasta elämää.

Viimeisimmän ilmastotutkimuksen valossa näyttää mahdolliselta, että lämpötila voi nousta peräti neljä astetta vuoteen 2060 mennessä. Näin rajun lämpenemisen seuraukset olisivat arvaamattomia ja tuhoisia.

Samaan aikaan maailman maat ovat epäonnistuneet pysäyttämään luonnon monimuotoisuuden kiihtyvän heikkenemisen. Esimerkiksi *Millennium Ecosystem Assessment* -raportin mukaan lajien sukupuuttoaalto on kiihtynyt ihmistoiminnan seurauksena tuhatkertaiseksi lajien luontaiseen häviämisenopeuteen verrattuna.

Ilmastokriisin ja kiihtyvän sukupuuttoaalton taustalla on luonnonvarojen ylikulutus. ”Olemme ajautuneet käyttämään rahaa, jota meillä ei ole, ostaaksemme tavaroita, joita emme tarvitse, tehdäksemme vaikutukset ihmisiin, joista emme välitä. Ja suurin tragedia on se, että tämä kehä aiheuttaa merkittävän vaaran ympäristön kantokyvyille”, professori Tim Jackson toteaa.

Äänestysikärajan laskeminen, nuorten vaikutusmahdollisuuksien parantaminen arjen käytännöissä ja verkkovaikuttamisen mahdollistaminen eivät siis yksin riitä korjaamaan tilannetta. Nuorille ja tuleville sukupolville tulee taata todellinen ääni päätöksenteossa.

Meidän tulisi vakavasti pohtia, miten politiikassa voitaisiin antaa ääni myös niille, jotka eivät voi omasta puolestaan puhua. Näitä ryhmiä ovat lasten ja nuorten lisäksi tietysti myös tulevat sukupolvet, luonto ja eläimet.

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että meidän tulisi luoda rakenteita ja malleja, joiden kautta tulevat sukupolvet saisivat oman äänen yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Ohessa kolme ehdotusta, miten tulevien sukupolvien ääni päätöksenteossa voitaisiin huomioida paremmin.

1. Nimetään edustaja. Nimetään tuleville sukupolville edustaja esimerkiksi eduskuntaan, hallinnon työryhmiin ja yhdyskuntasuunnittelua valmisteleviin elimiin.
2. Tehdään hankkeiden vaikutusarvio. Tehdään isojen hankkeiden osalta THVA eli tulevaisuuden ja hiljaisten äänien vaikutusarvio (vrt. ympäristövaikutusten arviointi (yva), sosiaalisten vaikutusten arviointi (sova)).
3. Valmistellaan YK:n julistus. Tehdään kansainvälinen tulevien sukupolvien oikeuksien julistus YK:n yleismaailmallisen ihmisoikeusjulistuksen sekä naisten ja lasten oikeuksien julistuksen rinnalle.

Vaikka yllä mainitut kolme esitystä eivät täysin ratkaise nuorten vaikutusmahdollisuuksien puutteesta syntyviä ylisukupolvisia ongelmia, olisi tässä hyvä alku poliittisen kulttuurin muutokselle, jossa nuoret ja tulevat sukupolvet todella pääsisivät vaikuttamaan heitä koskeviin kysymyksiin.

Tämän sukupolven haaste on joka tapauksessa siirtyminen ekologisesti kestävään ja hiilineutraaliin yhteiskuntaan. Päästöjen vähentäminen lähelle nollaa on tämän sukupolven ”I have a dream” - unelma. Voimme valita. Olemmeko ensimmäinen sukupolvi, joka ottaa ympäristökriisin tosissaan vai viimeinen, joka ei niin tee? Ja mitä vastaamme lapsillemme, kun he tulevaisuudessa kysyvät meiltä, mitä teimme silloin kun vielä jotain oli tehtävissä?

Vaikka tarvitsemme isoja yhteiskunnallisia ja rakenteellisia muutoksia, tulee meidän Gandhia mukaillen myös itse olla se muutos, jonka toivomme maailmassa näkevämme. Antamalla nuorille ja tuleville sukupolville mahdollisuuden päättää itseään koskevista kysymyksistä sekä vastaamalla aikamme vakavimpiin ympäristöhaasteisiin teemme samalla myös kaikkein parasta nuorisopoliittista ohjausta.

VAURAAAN POHJOISEN NUORISOPOLITIikka ON GLOBAALISTI KÖYHÄ

Sofia Laine

Tuoreimman Nuorisobarometrin (Myllyniemi 2010) mukaan suomalaisia nuoria kiinnostavat globaalit kysymykset ja kansainväliset asiat. Yli puolet nuorista vastasi, että YK:n asemaa kansainvälisessä politiikassa pitäisi vahvistaa (mt., 74). YK:ssa ja EU:ssa on omat nuoriso-osastonsa ja nuorisopoliittiset apparaattinsa. Näiden ulkopuoliseen kansainvälisen poliittisen toiminnan tilaan uppoaa heterogeeninen joukko suomalaisnuorten kansainvälistä toimintaa. Olen itse tutkimukseni tarkastellut EU:n nuorisotapahtumien lisäksi suomalaisten nuorten osallistumista Maailman sosiaalifoorumeihin, Euroopan sosiaalifoorumeihin sekä vihreiden nuorten globaaliin järjestäytymiskokoukseen (mm. Laine 2009). Suomalaiset nuoret toimivat kansainvälisissä kansalaisjärjestöissä ja poliittisissa yhdistyksissä, mutta he toimivat myös virallisten organisaatioiden ulkopuolella, uusissa löyhissä yhteenliittymissä ja verkostoissa ympäri planeetan. Globaalia nuorisopolitiikkaa on myös ruohonjuurilähtöinen nuorten oma politiikka.

Tässä kirjoituksessa kiinnitän katseeni kansainvälisiin (ts. kansallisvaltioiden välisiin) poliittisiin instituutioihin ja etsin syitä siihen, miksi globaali ja EU:n nuorisopolitiikka ovat niin kaukana toisistaan. Oikeastaan globaalia nuorisopolitiikkaa ei poliittisena instituutiona edes ole olemassa. YK:n nuorisoasioiden toimistossa työskentelee seitsemän henkeä, vaikka yli puolet maailman väestöstä on alle 25-vuotiaita. Voiko seitsemän hengen toimistoa kutsua instituutioksi? Globaalisti nuoriso on mitä suurimmassa määrin vallannut planeetan, mikä näkyy erityisesti niissä maissa, joissa demografinen ikärakenne on nuorisovetoinen. Yllättävän harva media huomioi tuoreiden Egyptin tapahtumien kohdalla nuorten ikäpolvien mukanaan tuomaa muutosvoimaa: tulemme näkemään vastaavia tapahtumia maissa, jossa nuorten (alle 30-vuotiaiden) osuus äänestäjistä hipoo puolta. Nuoret tulevat uudistamaan kyseisissä maissa vanhemman poliittisen eliitin korruptoituneita käytäntöjä. Tätä suurta kansainvälistä muutoksen aaltoa vasten on omituista kuinka heikoissa kantimissa nuorten globaali ohjaus on. Ainakin jos sitä vertaa EU:n nuorisopolitiikkaan.

Olen törmännyt (vielä) näkymättömään mutta silti konkreettiseen aitaan Euroopan unionin rajalla, sen molemmin puolin. Väitöstutkimukseni aikana olen todennut, kuinka EU-puheenjohtajuuskauden nuorisotapahtumiin vain erikoistapauksissa osallistuu YK-nuorisodelegaatteja. EU-nuorisopolitiikka imee nuoria suunnittelemaan juuri EU:n sisäistä nuorisopolitiikkaa. Paljon vähemmän on tilaisuuksia ja tiloja, joissa pohdittaisiin globaalia nuorisopolitiikkaa. Erilaiset *nuoren aktiivisen eurooppalaisuuden* hankkeet sitovat nuoret Eurooppaan. Youth in Action -nuorisotoimintaohjelman ohjaustyöryhmässä olen todennut, kuinka ohjelma todella ajaa nuoria liikkuvuuteen, nimenomaan Euroopassa. Liikkuvuus maailmassa (ts. Euroopan rajojen ulkopuolella) on tehty ohjelmassa mahdolliseksi vain isoille hankkeille, joille haetaan rahoitus keskitetysti Brysselistä.

EU:n ja globaali nuorisopoliittinen maailma ovat kuin yö ja päivä. Myös demografisesti. Kun globaalisti nuoria ei ole ollut maailmassa koskaan aiemmin yhtä paljon kuin nyt, ja kun erityisesti globaalissa etelässä on maita, jossa jopa likimain 60 prosenttia väestöstä on alle 18-vuotiaita, ei ole ihme että syntyy vahvoja nuorisoliikkeitä ajamaan radikaalejakin uudistuksia. EU:n nuorisostrategia (KOM 2009/200, 2) kertoo, että Euroopassa on nuoria entistä vähemmän, ja laskusuhdanne jatkuu aina vuoteen 2050, jolloin nuoria on arviolta enää 15 prosenttia väestöstä. Toki EU:n virallisten tilastojen taakse jäävät ne 5–8 miljoonaa Euroopan alueella asuvaa ja työskentelevää paperitonta (Viitanen & Tähjä 2010), joista suuri osa on nuoria tai tulevia nuoria – ja joiden määrästä tulevai-

suudessa ei kenelläkään ole tietoa.

EU:n nuorisostrategia jalostui vuoden 2009 aikana komission tiedonannosta (KOM 2009/200) Euroopan unionin neuvoston päätelausemiksi (2009/C 311/01). Kahdeksan tärkeintä toiminta-alaa pysyivät samoina, mutta sisällöt elivät hieman. Keskityn seuraavassa analysoimaan, minkälaiseksi EU:n ja muun maailman suhde virittäytyy nuorisostrategian seitsemännen osiossa, joka käsittelee nuorisoa ja maailmaa:

NUORISO JA MAAILMA

Tavoite: Tuetaan nuorten osallistumista ja panosta maailmanlaajuisiin päätöksenteko-, täytäntöönpano- ja seuranta-prosesseihin (esim. sellaisissa kysymyksissä kuin ilmastonmuutos, YK:n vuosituhtavoitteet, ihmisoikeudet jne.) ja nuorten yhteistyötä Euroopan ulkopuolisten alueiden kanssa.

Jäsenvaltioiden ja komission aloitteita niiden toimivallan mukaisesti

- Lisätään nuorten tietoisuutta maailmanlaajuisista asioista kuten kestävästä kehityksestä ja ihmisoikeuksista.
- Annetaan nuorille mahdollisuuksia vaihtaa näkemyksiä globaaleista kysymyksistä päätöksentekijöiden kanssa (esimerkiksi osallistumalla kansainvälisiin kokouksiin, virtuaalisiin foorumeihin jne.)
- Edistetään kaikkialta maailmasta tulevien nuorten keskinäistä ymmärtämystä vuoropuhelun avulla ja sellaisilla tukitoimilla kuin koulutuskurssit, nuorisovaihto ja kokoukset.
- Rohkaistaan nuoria osallistumaan ”vihreään” vapaaehtoistoimintaan ja omaksumaan ”vihreitä” kulutus- ja tuotantomalleja (esim. kierrätys, energiansäästö, hybridiajoneuvot jne.).
- Edistetään mahdollisuuksia yrittäjyyteen, työllisyyteen, koulutukseen ja vapaaehtoistoimintaan Euroopan ulkopuolisten alueiden kanssa.
- Edistetään eri mantereilla nuorisotyön toimijoiden välistä yhteistyötä ja vaihtoa.
- Kannustetaan nuoria osallistumaan kehitysyhteistyötoimintaan joko asuinmaassa tai ulkomailla.

Ilolla tervehdin tässä EU-apparaattien molempien poliittisen osallistumisen ja siten myös aktiivisen kansalaisuuden logiikoiden (tai strategioiden) onnistunutta huomioimista. Kun *arkipolitiikoijat* (Bang 2004; 2009) muuttavat maailmaa jokapäiväisillä elämis- ja kulutusvalinnoillaan ja valistavat siinä sivussa perhettään ja naapureitaan reilun kaupan merkistä, kierrätyksestä ja ilmastoverosta, nuoret *asiantuntijakansalaiset* (Bang 2004; 2009) liikkuvat erilaisissa konferensseissa ja foorumeilla ympäri pallon ottamassa kantaa tarkkojen erityisosaamisalueidensa pikkutarkkoihin keskusteluihin siitä mitä asioille pitäisi tehdä.

Kolme viimeistä viivaa kannustavat konkreettiseen yhteiseen tekemiseen globaalin etelän ja globaalin pohjoisen nuorten välillä. Nämä ovat monella tapaa haasteellisimmat tehtävät. Saman asian äärellä myös ulkoasianministeriön kehitysyhteistyöosasto ja kansalaisjärjestöyksikkö ovat valpastuneet: heidän aloitteestaan on perustettu *Nuorisoverkosto* kokoamaan globaalissa etelässä nuorten kanssa toimivia suomalaisia tahoja saman pöydän ääreen. Näen tässä paljonkin aihetta ministeriöiden välisen yhteistyön kehittämiseksi (ts. OKM ja UM). Keulahahmoksi sopisi enemmän kuin hyvin Martti Ahtisaari (ja CMI), ja jos tämä taho ei ota pestiä vastaan niin sormi kääntyy Nuorisotutkimusverkostoon.

EU:n nuorisopoliittinen ohjaus (neuvoston päätöslauselma 2009/C 311/01) peräänkuuluttaa *tiedon keruuta ja prosessin seuranta*, mutta myös *vastavuoroista oppimista*. Vaikka neuvoston päätöslauselmissa vastavuoroisella oppimisella tarkoitetaan suppeasti hyvien käytäntöjen tunnistamista eri jäsenvaltioissa ja niistä oppimista, voisi termi tulevaisuudessa tarkoittaa globaalin etelän ja globaalin pohjoisen nuorisopoliittisten toimijoiden vastavuoroista oppimista toisiltaan. Myös YK:n nuorisovuosi peräänkuuluttaa globaalin nuorisotutkimuksen tekemisen tärkeyttä (YK 2010, 39). Erityisesti meidän, vauraan globaalin pohjoisen etuoikeutettujen kansalaisten, jotka kulutamme suurimman osan maailman erilaisista energiavaroista, olisi syytä oppia globaalilta etelältä *takaisin* kokonaisvaltaisempi elämän tasapaino. Erityisesti globaalin etelän nuorten parista löytyy voimaa, jota globaalin pohjoisen monimuotoiset *köyhdyttävät* toimet eivät ole nujertaneet. Kuten tansanialaisen kansalaisjärjestö TANGO:n puheenjohtaja Marie Shaba (2002, 36) toteaa:

Köyhdyttäminen on jotakin, jota on tehty sinulle. Se voi olla huonon politiikan seurausta. Se voi olla korruption syytä. Tai se voi olla seurausta maailman talouden epätasapainosta, joka tekee toisista ihmisistä köyhiä ja toisista rikkaita. Sanomme myös, ettemme ole köyhiä, sillä teollistuneet maat ovat luoneet ne standardit ja ominaisuudet, joiden mukaan köyhä tunnistetaan. Me emme usko siihen.

EU-kansalaiset. Olkaa varuillanne. EU-politiikka voi köyhdyttää meidät. Kansainvälisiin nuorisopoliittisiin kysymyksiin tarttuva tutkija seisoo helposti leveän kuilun *asiantuntijakansalaisten* puolella: niiden joukoissa, jotka ymmärtävät kuinka (erityisesti EU:n mutta myös YK:n) nuorisopoliittiset ohjaukoneistot toimivat. Täältä on pitkä loikka globaalin etelän *arkipolitiikoijanuorten* elämismaailmaan. Näitä loikkia varten tarvittaisiin ennakkoluulottomia globaaleja nuorisotutkijoita harjoittamaan vastavuoroista oppimista ympäristöissä, jotka ensi kuulemalta eivät edes kuulosta – eivätkä varsinkaan näytä – sijaitsevan samalla planeetalla.

Lähteet

- Bang, Henrik P. (2009) 'Yes we can': identity politics and project politics for a late modern world. *Urban Research & Practice* 2 (2), 117–137.
- Bang, Henrik P. (2004) *Everyday Makers and Expert Citizens: Building Political not Social Capital*. ANU, School of Social Science. [Http://hdl.handle.net/1885/42117](http://hdl.handle.net/1885/42117).
- KOM (2009/200 lopullinen) *EU:n nuorisostrategia – Satsataan nuorten vaikutusmahdollisuuksiin. Uudistetulla avoimella koordinoitimenetelmällä kiinni nuorison haasteisiin ja mahdollisuuksiin*. [Http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0200:FIN:FI:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0200:FIN:FI:PDF).
- Laine, Sofia (2009) Contestatory performative acts in the transnational political meetings. *Societies Without Borders* 4 (4), 398–429.
- Levamo, Tiina-Maria & Laine, Sofia & Kotilainen, Sirkku & Mattila, Päivi & Onodera, Henri & Suoninen, Annikka (2010) Globaalia ulottuvuutta suomalaiseen nuorisotutkimukseen. Katsaukset. *Nuorisotutkimus* 28 (2), 84–95.
- Myllyniemi, Sami (2010) *Puolustuskannalla. Nuorisobarometri 2010*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 107 & Nuorisoasiain neuvottelukunta, julkaisuja 43.
- Neuvoston päätöslauselma (2009/C 311/01) nuorisoalan eurooppalaisen yhteistyön uudistetuista puitteista (2010–2018)*. [Http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:311:FULL:FI:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:311:FULL:FI:PDF).
- Shaba, Marie (2002) Paikallinen osaaminen ja kulttuuriperintö. Teoksessa: Matti Lahtinen ja Juha Rekola (toim.) *Kulttuuri ja kehitys -seminaariraportti 2001*. Helsinki: Kepan raporttisarja 51, 36–39.
- Viitanen, Kaisa & Tähjä, Katja (2010) *Paperittomat*. Helsinki: Helsingin Sanomat/HS Kirjat.
- YK (2010) *Activities Kit: A guide to celebrating the International Year of Youth*. [Http://social.un.org/youthyear/docs/activities_kit_final_nov8.pdf](http://social.un.org/youthyear/docs/activities_kit_final_nov8.pdf).

EIKÖ SANA KUULU!

Inka Hetemäki

Eikö (se) sana kuulu -lausuman voinee moni meistä liittää vahvasti suomalaiseen perinteisen kasvatuskulttuuriin. Sen sanoja on aikuinen, ja kuulija on lapsi. Lauseen perässä on huutomerkki, sillä kysymyksen huolimatta se ei ole kysymys.

Tämän lyhyen lausuman autoritaarisesta sävystä ja sen luotaantyöntävyydestä huolimatta, tai juuri siksi, mieleni teki tarttua siihen pohtiessani lapsen tai nuoren osallistumista ja hänen kuulemistaan.

Suomi tuntuu pitävän itseään monessa asiassa mallimaana, niin myös puhuttaessa lasten osallistumisesta. Tähän väittämään törmää etenkin kehityspoliittisessa keskustelussa, kun pohditaan, mitkä voisivat olla ne suomalaisten ”vientituotteet” kehitysmaihin. Itse olen sitä vähän hämmästellyt, etenkin, kun itse olen nähnyt monin tavoin parhaimmat osallistumismallit nimenomaan kehitysmaissa. Euroopan neuvoston tuoreessa selvityksessä marraskuulta 2010 *Council of Europe Policy Review on Child and Youth Participation in Finland* todetaan, että Suomessa rakenteet lasten osallistumiselle ovat pääosin kunnossa, mutta että osallistumista rajoittaa ylhäältä-alas -mentaliteetti ja se, etteivät lapset ja nuoret ole päässeet kehittämään itse osallistumisen malleja. Totta, me työnnämme aikuisten osallistumismalleja lapsille valmiina – viimeisempänä mielessä keskustelu äänestysiän laskemisesta – eivätkä ne olekaan niitä, jotka aktivoisivat nuoret osallistumaan. Pienille lapsille ne eivät istu lainkaan.

Niin metsä vastaa kuin sinne huudetaan

Osallistumismallit eivät synny tyhjiössä, vaan ne(kin) ovat yhteiskuntansa kuva.

Suomi ei ole ollut lasten osallistumisen edelläkävijä. Tästä kertoo jo se, että kansallisessa lainsäädännössämme ei tätä ole juurikaan mietitty ennen vuonna 1989 syntynyttä kansainvälistä YK:n lapsen oikeuksien sopimusta. Vasta tämä sopimus stimuloi miettimään lapsen laajempaa osallistumista. Paljastavaa on tarkastella Suomen ensimmäisiä määräaikaisraportteja YK:n lapsen oikeuksien komitealle. Näissä raporteissa Suomi raportoi vain lasten hallinnollisista kuulemisista ja viitaten kapeasti vain LOS:n artiklaan 12, joka ei yksin kerro koko totuutta. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (LOS) artiklat 12–17 eivät olleet selvästikään avautuneet valtionhallinnossa. Tämä taas johtuu osaltaan siitä, että näitä kyseisiä artikloita ei ole osattu – ja vaikeaa se olisikin – soveltaa suomalaiseen lainsäädäntöön. Ja mitä ei ole lainsäädännössä, tai poliittisesti ohjattua, ei ole – ainakaan virkamiehelle – olemassa. Tosin armoa heille: juuri rakenteiden luominenhan on virkamiehen tehtävä. Ja aidosti pohdin, että onko hedelmällistä heiltä muuta vaatiakaan eli olisiko käännettävä katseet muualle.

Osallistumista määrittää myös jollain lailla ”tarveharkinta”. Karkeasti, ja hieman yleistäen, on nähtävissä, että jos yhteiskunta pyörii ja huolehtii kansalaisistaan joko tehokkaasti ja/tai autoritaarisesti, osallistuminen jää laihaksi, ainakin vapaaehtoistyöllä mitattuna. Kansalaisia ei tarvita kun ”yhteiskunta” hoitaa. Tätä tutkittiin Charities Aid Foundationin tutkimuksessa viime vuonna. *The World Giving Index 2010* -tutkimuksen¹ mukaan Ruotsissa, jota voitaneen pitää itse oikeutettuna hyvinvointivaltiona, vapaaehtoisuuteen satsattu aika on hyvinkin alhainen verrattuna länsimaiseen yleiseen tasoon. Samoin on entisissä Neuvostoliiton maissa sekä muun muassa Vietnamin ja Kamputseassa. Toki, jälleen kerran, tutkimattomia ovat nämäkin tied; kaikkein aktiivisinta vapaa-

¹ [Http://www.cafonline.org/pdf/0882A_WorldGivingReport_Interactive_070910.pdf](http://www.cafonline.org/pdf/0882A_WorldGivingReport_Interactive_070910.pdf).

ehtoistyö oli entisessä neuvostotasavallassa Turkmenistanissa. Hyvin pärjäsivät myös muut Keski-Aasian maat. Tutkimukseen haastateltiin yli 15-vuotiaita kustakin maasta.

Aitoa lapsikansalaisvaikuttamista Nepalista

Suuri tarve kansalaisten osallistumiselle on maissa, joissa yhteiskunta ei toimita asioita asukkaidensa puolesta. Lapsiakin tarvitaan rakentamaan yhteiskuntaansa. Jos osallistuminen vielä mahdollistetaan, ja samalla autetaan lapsia, saadaan aikaan suuria. Itse olen nähnyt tämän Nepalissa. Esimerkkinä olkoon Kapilvastun maakunnassa sijaitsevan Panchan alakoulun sanitaatio-ohjelma, josta tulikin paljon itseään enemmän. Tajuten ohjelman mahdollisuuden Suomen oloissa haluan nähdä siinä myös mahdollisuuksia.

Lähtötilanne Panchan koulussa oli heikko. Koulua eikä yleensä koulutusta arvostettu ja poissaoloja oli paljon jo lasten ripuli- ja infektiosairauksien vuoksi. Opettajat eivät motivoituneet opettamaan eivätkä edes pysymään koulussa. Tähän hätiin tulivat aikuiset, UNICEF yhdessä paikallisten toimijoiden kanssa. Kouluun rakennettiin entisen yhden reiän vessan sijaan erilliset käymälät tytöille ja pojille. Otettiin käyttöön lapsikeskeiset opetusmenetelmät, kuten interaktiivinen opetus ja virikkeelliset luokkahuoneet, ja opettajat saivat tätä tukevaa koulutusta, johon kuului ihmisoikeuskoulutus. Kouluun perustettiin sekä vanhempaintoimikunta että kyläyhteisöstä valittu koulun johtokunta kuten myös keskeisessä roolissa oleva oppilaskunta. Oppilaskunnalle alettiin opettaa hygieniää ja ympäristökasvatusta, tavoitteena vähentää sairauspoissaoloja ja lisätä kouluviihtyvyyttä.

Tämän rakenteellisen ja opetuksellisen tuen jälkeen pallo heitettiin oppilaille itselleen. Jakautuneina eri ryhmiin he kouluttivat valitsemallaan tavalla – eli pääosin laulaen ja tanssien – edelleen muita oppilaita, vanhempia ja jopa muita kouluja. Myös anarkiaa harrastettiin. Lapset alkoivat itse arvostaa siistejä vessoja ja niiden myötä parantunutta terveyttä niin paljon, että alkoivat omassa kylässään merkata lipuin taloja, joissa ei vielä ollut käymälää ja pilliin viheltäen paljastamaan puskissa kyykkijät. Aikuisten suuttumiselta ei välttytty: lapsia ajettiin takaa huudoin, luudin ja kepein, mutta lapsirintama oli jo niin suuri ja heillä oli opettajien tuki, että anarkiasta ei luovuttu.

Siisteistä vessoista ja hygieniakoulutuksesta alkoi myönteinen kierre. Poissaolot vähenivät, siistin koulun arvostus nousi, vanhemmat lähettivät lapsensa kouluun, vanhemmat osallistuivat yhä enemmän siistin koulun toimintaan kunnostaen koulua ja tehden varainkeruuta, siisteys levisi myös perheiden pihapiireihin, kylän vessakate nousi noin 15 prosentista lähes 100 prosenttiin, koko alueen arvostus kasvoi, hyvät opettajat hakeutuivat kouluun, yksityiskouluista alettiin siirtyä Panchan alakouluun... Tätäkään maailmaa ei rakennettu yhdessä päivässä, mutta se rakennettiin.

Sanan kuulumisesta sanan kuulemiseen

Tuo edellä kuvattu Nepalin esimerkki ei tietenkään tarkoita, että hyvinvointivaltio pitäisi romuttaa, mutta kyllä se innostaa ainakin minua miettimään, mitä Suomessa voisi tehdä toisin. Mihin lasten mielipiteitä tarvitaan, vai mekö aikuiset olemme tarpeeksi? Kuinka hyvin lapsemme saavat koulutusta osallistumisesta (eikä vain aikuisten rakenteista), demokratiasta, ihmisoikeuksista, sananvapaudesta? Kuinka lasten sanominen kuullaan?

On helppo kritisoida ja esittää kysymyksiä, vastausten löytäminen on vaikeampaa. Sitä pelkää joskus esittää jotain näin pientä, kun kaiken pitäisi olla suurta. Epäammattimaisuuden riskilläkin siirryn nyt Nepalista hyvin lähelle, omien lasteni kouluun. Keskimäinen lapseni poikkeaa muista kahdesta. Hän on kanta-aottava, seuraa maailmaa, lukee lehdet (netistä pääosin) ja löytää ratkaisun – omasta mielestään – niin Afganistanin tilanteeseen kuin ilmaston lämpenemiseen. Hän on voinut olla

tätä jo syntyjään, tai sitten ei. Oli miten oli, hänen alakoulun opettajansakin, Timo Takko, oli hyvin erityinen opettaja. Takko käyttää opetuksissaan paljon ryhmätöitä, esitysten tekoa, sosiaalista mediaa ja oppilaiden itse- ja toisten arviointia (ks. mm. <http://www.helsinki.fi/palmenia/asiakaslehti/0210/sosiaalinenmedia.htm>). Takon metodeita on esitelty erilaisissa alan työryhmissä ja seminaareissa, pienimuotoisesti, mutta silti jopa Ranskan TV:tä myöden. Ja niin kuin kaikki edistys, tämäkään ei ole säästynyt kritiikiltä – jotkut vanhemmista ovat kokeneet opetuksen aivan liian rakentumattomaksi ja vaikeatajuiseksi. Itse en voinut olla innostumatta poikani myötä. Haastattelin muutamaa oppilasta tältä luokalta osallistumisesta liittyen opintoihin avoimessa yliopistossa. Oletusarvoni oli saada näiltä lapsilta toivomuksia oppilaskunnasta ja kuulla näkemyksiä muun muassa paikkakunnalla esittelystä lasten ja nuorten parlamentista (siis näistä aikuisten luomista malleista). Toisin kävi. He eivät tieneet, onko heidän koulussaan oppilaskunta (ei tuolloin vielä ollut), lasten parlamenttiin valittu edustaja heidän koulustaan oli ehkä ”se sieltä vitoselta” ja mitä sitten, sillä heidän mielestään näillä esittämälläni kysymyksillä ei ollut mitään tekemistä osallistumisen kanssa. Heille osallistumista oli saada itse osallistua tunnin kulkuun rytmittäen tekemisiään, vertaistyöskentely (myös vertaissovittelu sai kiitosta) sekä omien mielipiteiden esittäminen siten, että ne oikeasti huomioitiin tunnin kulussa ja töiden arvostelussa. Heille osallistumista oli se, että heidän sanoillaan ja teoillaan oli oikea painoarvo, vaikutus ympäristöön, vaikkei kyse ollutkaan niin konkreettisista asioista kuin Nepalissa.

Suomessa on tunnuttu aidosti pyrkivän – ainakin poliittisilla ohjelmilla mitattuna – luomaan osallistumisen rakenteita. Niillä ei päästä eteenpäin kuin osan matkaa. Lineaarinen ylhäältä–alas-malli tuottanee turhan kapean osallistumisen – melko aikuismaisen, elitistisenkin, jossa viihtyvät vain harvat supliikkinuoret. Toki tälläkin on paikkansa, mutta silti se on jotenkin sukua tälle direktiivityyppiselle ”eikö se sana kuulu” kasvatuskulttuurille, jossa soraäänille tai kaikki mukaan ottavalle keskustelulle ei juuri jää sijaa. Miten saadaan liikettä toiseen suuntaan, alhaalta ylös? Tällaiset pienet paikalliset hankkeet tarvitsisivat tuekseen pilotointia ja tutkimustietoa: synnyttäisivätkö esimerkiksi erilaiset opetusmenetelmät paitsi erilaisia oppijoita myös erilaisia osallistujia?

Tahtotila sen sanan kuulumiselle kumpaankin suuntaan tuntuu olevan yhteiskunnassamme vahva. Osallistumista ja tavoitetta sen lisäämiseksi ei kuitenkaan pidä pohtia irrallisena asiana vaan tarkastella sitä koko yhteiskunnassamme, demokratiassamme, kasvatus-, koulutus- ja keskustelukulttuurissamme. Osallistuminenhan ei voi olla itsetarkoitus, joka jää sellaisenaan tyhjäksi, vaan sitä tehdään itse asian vuoksi. Vaikkapa vessojen.

ONKO TAVOITTEENA VAIN EPÄPOLIITTINEN OSALLISUUS?

Tomi Kiilakoski & Anu Gretschel

Osallisuuden käsite on läpäissyt poliittisen agendan. Sitä käytetään poliittisissa ohjelmissa korostamaan lasten ja nuorten toiminnan merkitystä. Toistaiseksi on kuitenkin epäselvää, missä määrin erilaiset ohjelmissa mainitut nuorisopoliittiset toimet tukevat osallisuuden tunteen mahdollistamista lapsille ja nuorille.

Osallisuuden edistäminen osana nuorisopolitiikkaa on tietysti riippuvainen siitä ymmärryksestä, jolla osallisuuden käsitettä käytetään. Termi itsessään on pikemminkin kiistelyn ja uudellenuotoilun kuin jaetun ja yhteisen näkemyksen kohde. Alustavasti eri näkemyksiä voi jakaa sen mukaan, mitä osallisuus on ja miten sitä tuetaan: onko se arjen toimintaa joka näkyy ja tuntuu lapsille ja nuorille vai onko se ylhäältä alaspäin tuotettua näkemystä, jossa osallisuuden raamit on jo ennalta-asetettuja ja lukittuja? Toisin nuotoillen saman asian voi esittää kysymyksenä, rakentuuko osallisuus lähtökohtaisesti sukupolvien väliselle vuoropuhelulle vai onko se toimintaa, joka saa kehyksensä aikuisnäkökulmasta ja aikuisten säätelemistä puitteista.

Osallisuuskeskustelun taustalla tässä väikky iso kysymys nuorten kansalaisuudesta ja ylipäättään demokratian luonteesta. Millaisia kansalaisten oletetaan olevan ja mikä on se areena, missä kansalaisuus näkyy? Osallistavassa demokratiassa lähtökohtana on arki ja lähiympäristö, edustuksellisessa vain vaalit ja äänestyskoppi.

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma liittyy osallisuuden koulutuksen tehtäväksi, mutta haluaa laajentaa sitä koskemaan kaikkea toimintaa: ”Kouluihin ja yleisesti kuntiin on luotava systemaattisesti menetelmiä, joiden kautta osallisuus arkipäiväistyy.”¹ Lausuma osoittaa, että tunnustetaan osallisuus potentiaalisesti kaikkia lapsia ja nuoria koskevia toimia läpäisevänä periaatteena, mutta se tavataan paikantaa kouluihin tai mieltää erilaisten vaikuttamisjärjestelmien (Lanuke, 7.2), kuten lasten parlamenttien tai nuorisovaltuustojen, kautta. Nuorisotalojen kohdalla tavoitteeksi mainitaan nuorisotalojen sisäisen käyttäjädemokratian kehittäminen, mutta esimerkiksi päiväkodit ja kirjastot näyttävät Lanuke-ohjelman lähiympäristöinä, joissa lasten ja nuorten näkökulma ajatellaan heidän puolestaan.

Vastaava osallisuuden korostus näkyy myös hallituksen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmassa. Se korostaa tarvetta uudelleenarvioida poliittista kansalaisuutta ja nostaa esiin seuraavat kaksi tavoitetta: lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksia ja heidän osallistumistaan varhaiskasvatusympäristöjen, koulujen, oppilaitosten, kirjastojen toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin on lisättävä. Lisäksi heidän mielipiteensä on otettava lisääntyvässä määrin huomioon sosiaali- ja terveyspalveluissa ja yhdyskuntasuunnittelussa. (HPO, 2.1.) Tässä vahvempi osallistuminen paikannetaan kasvatusjärjestelmään ja kirjastoihin. Muiden palveluiden yhteydessä puhutaan mielipiteiden huomioonottamisesta. Osallistuminen ja osallisuus paikannetaan koulutuksen maailmaan, ei esimerkiksi lähiympäristöjen suunnitteluun, nuorisotyöhön tai liikuntapalveluihin. Itseasiassa politiikkaohjelman luvussa 2.3 mainitaan lasten ja nuorten osallisuus liikuntaan, taiteeseen ja kulttuuriin. Tässä yhteydessä osallisuustermillä viitataan kuitenkin käsitteen toiseen käyttöympä-

1 http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/kehittaemisohjelma/liitteet/lapsi_ja_nuorisopolitiikan_kehittaemisohjelma.pdf Lanuke, 7.1.

ristöön – syrjäytymisen ehkäisyyn. Kulttuuri- ja liikuntapalveluja pyritään saattamaan kaikkien lasten ulottuville. Samaan aikaan heidän mahdollisuuttaan olla mukana ideoimassa, suunnittelemassa ja päättämässä kyseisistä palveluista ei huomioida.

Myös oikeusministeriön julkaisussa *Demokratiapolitiikan suuntaviivat*² tarkastellaan yleisen osallisuuden tukemisen sijaan vain koulujen toimia. Käsiteltäessä nuorten osallisuutta todetaan, että nuorten osallistuminen polarisoituu, mikä muodostaa merkittävän uhan kansalaisyhteiskunnan ja osallistuvan demokratian tulevaisuuden kannalta. Ratkaisujen avaimien nähdään piilevän koulun seinien sisällä: kansalaiskasvatuksessa, oppilaskunnissa ja yhteiskunnallisissa keskusteluissa. (Demokratiapolitiikan suuntaviivat, 97.)

Hyppäystä yleisestä osallisuuden tukemisesta koulun käsittelyyn voi pitää outona loikkana, jos kyse on tosiaan demokratiapolitiikan suuntaviivoista. Yleisestä periaatteesta mennään suoraan tietyn yhteiskunnallisen instituution sisäiseen toimintaan – tämän instituution sisäiset vaikutusmahdollisuudet unohtaen edustuksellista oppilaskuntatoimintaa lukuun ottamatta. Tämä kuvannee hankaluutta rakentaa kokonaisvaltaisesti kunnan eri palveluja ja niiden suunnittelukulttuuria suuntaan, jossa osallisuus näkökulmana läpäisisi kaiken. Koululla on tärkeä tehtävänsä kasvatusinstituutina ja kasvuyhteisönä, mutta kaikkea vastuuta osallisuuden edistämisestä ei voida säilyttää koululle. Koulu ei ole teknisen toimen haarakonttori, joskin koululaiset voivat osallistua elinympäristön suunnitteluun mielekkäästi koulun kautta – opetussuunnitelman mukaisessa työssä. Vastuu kunnan kaikkien hallintokuntien osallistavista suunnittelukokonaisuuksista ei kuitenkaan voi olla kouluilla. Se on kuntalain mukaan valtuustolla.

Selitystä toiminnalle, jossa osallisuus paikannetaan kouluun eikä laajasti lasten ja nuorten palveluihin, voi hakea suomalaisen osallisuustyön peruslähtökohdista. Suomea ja Saksaa vertaileessa tutkimuksessa todettiin, että Suomen osallisuustoimintaa on leimannut keskittyminen ylhäältä–alas-rakenteisiin eikä niinkään kansalaisista itsestään lähtevään alhaalta–ylös-toimintaan. Osallisuuden areenat ovat muodollisia ja valmiita puitteita pikemminkin kuin kansalaisista itsestään lähteviä arjen tiloja. (Feldmann-Wojtachina ym. 2010.) Tätä kulttuurista taustaa vasten voi pitää ymmärrettävänä, että osallisuudesta puhuttaessa hakeudutaan yhden instituution seinien suojaan ja mietitään, min-kälaisin aikuisista lähtevin toimin siellä voidaan osallisuutta edistää.

Osallisuuden teoriat voidaan jakaa sen mukaan, onko niiden tavoitteena sosiaalinen toiminta vai poliittinen toiminta. Ensimmäisen kielioppiin kuuluvat aikuisten ja lasten suhteet, verkostot ja ne uusien kohtaamisten mahdollisuudet, joita osallisuuden edistämisen myötä avautuu. Jälkimmäisen näkökulman ydintermejä ovat esimerkiksi valta ja muutos. Thomasin arvion mukaan osallisuustoiminnassa saatetaan edistää erilaisia sosiaalisia tavoitteita, mutta käytännön vaikutus merkittäviin poliittisiin päätöksiin jää ohueksi. (Thomas 2007, 206–207.) Hänen virittämänään voi tivata, konkretisoituvatko suomalaisenkin keskustelun poliittiset osallisuuden tavoitteet itse asiassa käytännöiksi, vai säilyykö näkökulmana vain sosiaalinen vahvistaminen tai kuivaharjoittelu aikuiselämää varten.

Kun osallisuustyötä tarkastellaan kriittisin silmin herää kysymys, halutaanko, osataanko tai voidaanko osallisuus nähdä poliittisena toimintana vai pyritäänkö se enemmänkin epäpolitisoiimaan ja ottamaan se teknisesti hallittavaksi menettelyksi. Voi kysyä, osallistutaanko teknisessä kuulemisen mielessä vai yhteistä todellisuutta rakentavassa hengessä, joka väistämättä pitää sisällään erilaisia näkökulmia, monenlaisia toimijuuksia sekä kiistoja, jotka osoittavat erilaisia kantoja ja tapoja suhtautua todellisuuteen. Osallistumisen kytkemistä nimenomaan kasvatukseen, koulutukseen ja valistukseen, voi kritisoida siitä, että se ikään kuin tyhjentää osallistumisesta poliittisen ulottuvuuden eikä näe

2 <http://www.kansanvalta.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURIsapptype=BlobServer&SSURIcontainer=Default&SSURIsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=Demokratiapolitiikan%20suuntaviivoja.pdf&SSURIsscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1243790820577&blobheadername1=Content-Disposition&cssbinary=true&blobheader=application/pdf>.

toimijuuksia kaikilla niillä areenoilla, joissa ihmiset toimivat:

Marjo Keränen kysyy osuvasti: “Miksi niin paljon energiaa ja toimenpide-ehdotuksia kohdennetaan juuri kasvatukseen, valistukseen ja koulutukseen. Kansalaisia halutaan kouluttaa kaikilla tasoilla, kouluissa, aikuiskoulutuksen piirissä, jopa vapaa-ajalla. Maassa jossa koulutustaso on verrattain hyvä, pyrkimys väestön kouluttamiseen ja valistamiseen herättää kysymyksen siitä, kuinka tyhmiä meidän oikeastaan nyt ajatellaan olevan.” (Keränen 2008, 57.) Mihin kuntaan hyvin koulutetut lapset ja nuoret voivat mennä valmistuttuaan osallistumaan?

Voi kuinka kaukana Lasten ja nuorten kunnat itse asiassa vielä ovatkaan...

Lähteet

Demokratiapolitiikan suuntaviivat. Mietintöjä ja lausuntoja 14/2010. Helsinki: Oikeusministeriö.

Feldman-Wojtachnia, Eva & Gretschel, Anu & Helmisaari, Vappu & Kiilakoski, Tomi & Matthies, Aila-Leena & Meinhold-Henschel, Sigrid & Roth, Roland & Tasanko, Pia (2010) *Youth Participation in Finland and in Germany. Status analysis and data based recommendations*. Helsinki: Finnish Youth Research Society & Bertelmann Stiftung & München: Forschungsgruppe Jugend & Europa am CAP, Ludwig Maximilians Universität München, Internet Publications 32. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sites/default/files/verkkojulkaisut/Youth%20participation%20in%20Finland%20and%20in%20Germany.PDF>.

Keränen, Marjo (2008) Poliittisen osallistumisen epäpolitisoituminen. Teoksessa Paul-Erik Korvela & Kia Lindroos (toim.) *Avauksia poliittiseen ajatteluun*. SoPhi 109. Jyväskylä: Minerva, 35–60.

Thomas, Nigel (2007) Towards a Theory of Children's Participation. *International Journal of Children's Rights* 15 (2007), 199–218.

INTERNET: KOLLEKTIIVINEN KAPINA VAI SUUT SUPPUUN?

Antti Veilahti

Viime vuosina internet on nostettu esille nuorekkaana ratkaisuna sekä nuorten osallistumisen että poliittisen ohjauksen ongelmiin (esim. Sassi 2000; Bennett 2008). Vaikka nuorilla on jopa voimistuvia poliittisia kantoja, laskevien äänestyslukujen ja puoluepoliittisen osallistumisen rinnalle peräänkuulutetaan uusia kanavia nuorten kuulemiseksi. Web-palveluita on tarjottu vuorovaikutuskanavaksi valtion ja kuntien sekä kansalaisten välille. Samalla erilaiset yhteisömediat ovat nousseet ruohonjuuritasolta nousevien sosiaalisten liikkeiden pelikentäksi. Suomessa porkkanamafia¹ oli ensimmäinen mediahuomiota saanut Facebook-liike, mutta palvelun merkityksestä kertoo se, että Facebookin kimpussa kuhinoi myös tunisialaisia, egyptiläisiä ja muita Pohjois-Afrikan nuoria viime talven vallankumouksaaltoa uumoillen. Sen sijaan ylhäältä päin lähtevän poliittisen ohjauksen näkökulmasta on epäselvempää, tarjoaako Internet yhtä nuorekasta ratkaisua osallistumisen ongelmiin.

Tutkin sosiologian pro gradu -työssäni poliittisen ohjauksen kysymystä Aloitekanava.fi-verkkopalvelun osalta (Veilahti 2010). Aloitekanava.fi-verkkopalvelu on yksi nuorille suunnatuista Lapsi- ja nuorisopoliittisen kehittämisohjelmaan 2007–2011² kuuluvista nuorten osallistumis- ja vaikuttamishankkeista. Aloitekanava.fi:ssä nuoret voivat esittää kunnalle ideoita sekä kommentoida ja äänestää muiden nuorten esittämistä ideoista, jotka kunta on velvollinen kuulemaan. Pyrin hahmottamaan sekä nuorten että valtion näkökulmista, toimiiko palvelu todellisen osallistumisen ja vaikuttamisen välineenä. Edustaako Aloitekanava.fi uutta käännettä poliittisen ohjauksen kulttuurissa vai onko kyse vanhojen teemojen kääntämisestä nuorekkaana pidettyyn nettiympäristöön?

Osallistumisen kulttuuri Aloitekanava.fi:ssä ei synnyttänyt mullistavia keskusteluja tai rähäköitä kamppailuja. Sen sijaan monet perinteiset suomalaista poliittisen osallistumisen kulttuuria määrittävät arvot olivat yhä tallella (vrt. Saukkonen 2003). Esimerkiksi olemassa olevaa lakia pidettiin itsestään selvänä periaatteena eikä juuri kyseenalaistettu, kiivaita poliittisia jakolinjoja kaihdettiin, ja menestystä saivat ennemminkin jokaisen nuoren etua kuin tiettyjen ryhmien erityistarpeita ajavat ideat. Kaikkien yhteisesti jakama kulttuuri sekä vastakkainasettelujen karttaminen ovat kehittyneet Henrik Steniuksen (1987; 1997) mukaan aina luterilaisen pohjoismaisen kulttuurin syntypäiviltä lähtien. Vitsien tai muiden nuorten kokemuksia ilmaisuvoimaisesti kiteyttävien ideoiden ei nähty tekevän kanavasta kiinnostavampaa, vaan kanavaan jääneet nuoret korostivat asialähtöisiä ideoita. Menestystä saaneissa ideoissa ehdotettiin pääasiassa rajattuja käytännön muutoksia eivätkä kannatusta saaneet esimerkiksi mielenilmauksiin tai muihin toiminnallisiin osallistumisen muotoihin tähtäävät ideat. Aloitekanava.fi:n toimintaperiaate moderaattorikoulutuksineen ja opasmateriaaleineen tuki tällaisen osallistumiskulttuurin kehittymistä, eikä nuorten omassa keskuudessa syntynyt riittävää painetta toisenlaisten käyttötarkoitusten kehittymiseen.

Kanavassa kehittyneen osallistumiskulttuurin arvoista poikkeavat, esimerkiksi globaalia oikeudenmukaisuutta tai sosiaalipalvelujen kehittämistä vaativat nuoret eivät kanavasta juuri innostuneet. Suurin osa kanavaa kokeilevista nuorista kävi siellä vain kerran tai kahdesti. Monissa kouluissa pide-

1 [Http://www.porkkanamafia.fi](http://www.porkkanamafia.fi).

2 [Http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/kehittaemisohjelma/liitteet/lapsi_ja_nuorisopolitiikan_kehittaemisohjelma.pdf](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/kehittaemisohjelma/liitteet/lapsi_ja_nuorisopolitiikan_kehittaemisohjelma.pdf).

tyissä esittelytilaisuuksissa kanavan kokeilemista myös vastustettiin. Poliittista vastarintaa siis löytyi, mutta Aloitekanava.fi:n kautta kyseinen vastarinta konventionaalaisia vaikuttamiskanavia kohtaan ei kantautunut ainakaan virkamiesten korviin. Vaikka osa nuorista keksi luovempia tapoja vastarinnan ilmaisemiseen vitsien, sarkasmin ja ironian kautta, tällaiset viestit jättivät aikuisten suut ammolleen yhteisymmärryksen löytymisen sijaan.

Kanavasta kiinnostuneiden kesken näytti kanavasta sen sijaan kehittyvän kahden väen portaali. Osa demokratiaan pragmaattisesti suhtautuvista nuorista ehdotti tiettyjen pienehköjen asioiden muuttamista. Sen sijaan toiset nuoret pitivät kanavaa aisoissa ja korostivat nuorten asiallisuutta, koska kokivat sen nuorten vakavasti ottamisen kannalta keskeiseksi. Kanavan aktiiviväestö torjui nuorten yleisen edun periaatteella kanavaan kriittisesti suhtautuvien nuorten mielenilmaukset. Monet heistä kuuluivat esimerkiksi nuorisovaltuustoihin ja toivat niihin kuuluvaa kulttuuria myös Aloitekanava.fi:hin. He oppivat jäljittelemään aikuisten poliittista kommunikaatiota ja intressejä, eikä varsinaista keskustelua yleensä vallasta ja politiikasta syntynyt.

Jos demokratialla tarkoitetaan keskustelua yhteisten arvojen sallimissa raameissa, Aloitekanava.fi onnistuu tehtävässään ainakin prototyypinä. Vaikka käyttäjäkunta on jäänyt toistaiseksi varsin pieneksi ja kuntien halukkuus vastata nuorten esittämiin haasteisiin on osoittautunut rajoitetuksi, palvelu tarjoaa hyvän mallin tuleville toimintaympäristöille. Mutta jos demokratia ymmärretään laajemmassa merkityksessä arvoista käytävänä keskusteluna, palvelu tarjoaa siihen vain rajalliset mahdollisuudet. Monille nuorille palvelu näyttääkin tarjoavan piilo-opetus suunnitelman, jossa perinteisiin osallistumisen arvoihin soiaalistetään pikemminkin kuin tarjottaisiin mahdollisuus syvempään artikulointiin (vrt. Tomperi & Piattoeva 2005; Aapola 2006). Nuoret kasvavatkin helposti vahvimman äänen kulttuuriin ja aikuisten politiikan jäljittelyyn. Sen sijaan, että nuoret ryhtyisivät joukolla ajamaan oikeutustaan, erottelu kääntyykin nuorten keskinäiseksi kamppailuksi. Uusilla osallistumisvälineillä tulevaisuuden poliittiset broilerit kehittyvät kamppailutaidoissaan sen sijaan että ajaisivat nuorten ääntä kokonaisuena ikäryhmänä.

Voivatko nuorista lähtevä kollektiivinen osallistuminen ja institutionaalinen vaikuttaminen kulkea käsi kädessä? Monet barometrit ilmaisevat nuorten olevan kyllä kiinnostuneita esimerkiksi sukupolvi-poliittisista kysymyksistä mutta kokevansa niihin vaikuttamisen hankalaksi (esim. Paakkunainen & Hoikkala 2007). Joko heitä ei kuulla, tai sitten ei kuunnella. Institutionaaliset välineet tarjoavat hyvin rajatun tilan nuorten vaikuttamiselle: lähinnä kyse on tilasta politiikkaan sopeutumiselle. Todelliseen keskusteluun tai isoihin kysymyksiin vaikuttamiseen, siis suureen politiikkaan ei näytä löytyvän tilaa (vrt. Rättilä 2001).

Onko sitten ihme, jos kiinnostus ylhäältä lähtevää osallistumista kohtaan tyrehtyy? Valtaosa nuorista on sitä mieltä, että muun muassa suurten ikäluokkien etuihin tulisi puuttua, jotta nuorten elinmahdollisuudet tulevaisuudessa voitaisiin säilyttää (Paakkunainen & Hoikkala 2007, 148). Kasvavan valtionvelan ja tulevien eläkkeiden maksajat on jätetty pois päätöksenteosta, vaikka niistä siunaantuu konkreettinen painolasti suomalaiskansallista perintöä nykynuorten kannettavaksi. Vaikka Aloitekanava.fi:n kaltaiset foorumit ovat esimerkki puoluepoliittisten jakolinjojen ulkopuolisesta vaikuttamisesta, ne rajaavat vaikuttamisen yksittäisiin, kollektiiviselle sukupolviliikkeelle vastakkaisiin kohteisiin.

Vuoden 1918 sisällissota puhkesi luokkakeskustelun puutteessa hyvin yllättäen, eikä keskustelemattomuus ole vierasta suomalaiselle poliittiselle kulttuurille nykyäänkään (Alapuro 1995). Nuorisotyöttömyys on kovassa kasvussa, nuorten työllistymismahdollisuudet vain heikkenevät ja nuoret palkataan töihin lähinnä määrääjäksi tai työharjoittelijoiksi, mikä huolestuttaa nuorista valtaosaa (Paakkunainen & Hoikkala 2007, 149). Kyseisen sukupolven tulisi kyetä kantamaan kasvava valtionvelka ja valtasukupolven eläkesaatavat. Tästä ei kuitenkaan todella keskustella. Nuorten ongelmat ja valtion velka pidetään erillään. Sanotaan, että nuorten on pakko sopeutua. Nuorille on annettu muka valmis maailma, josta löytyy kyllä teknologiaa ja vempaimia, mutta ei työpaikkoja tai elintilaa. Sukupolvien välisiä suhteita koskevia ilmauksia kavahdetaan. Esimerkiksi taannoin Osku

Pajamäki (2006) menetti *Abne sukupolvi* -teoksensa myötä paikkansa eduskunnassa. Näinkö meillä Suomessa keskustellaan? Pistetään suut suppuun. Hiljaisuudessa on pelottava kasvaa.

Nuorten sukupolvea on luonnehdittu yksilölliseksi, koska erityisesti vastuu selviytymisestä ja pärjäämisestä putoavat yksilön harteille (Paakkunainen & Hoikkala 2007, 153). Niin sanotulle 'yksilösukupolvelle' räätälöidyistä, nuoria yksilöllistävistä kanavista ei kuitenkaan ole vastaajiksi nuorten kollektiivisen kokemuksen suuriin haasteisiin. Yksilöllisyys tuntuukin olevan enemmän suurten ikäluokkien kuin nuorten huulilla. Ehkä avain kollektiiviseen sukupolviliikkeeseen löytyy sen sijaan juuri yksilöittämiskokemuksesta: jaetusta kokemuksesta maailmassa yksin, yksilöllisesti vastuullistettuna, yrittämään pakotettuna. Ehkä sukupolvikokemuksemme ilmaus voi lähteäkin vain meistä nuorista, omasta vastarinnastamme eikä hallituksen ohjelmapuheesta.

Näkisinpä joskus sen verkkopalvelun, jossa myös globaalista oikeudenmukaisuudesta kiinnostuneet nuoret viihtyisivät ja jota myös tietoyhteiskuntaan kuuluvat mummit ja papat oppisivat käyttämään. Näkisinpä palvelun, jossa nämä ryhmät myös keskustelisivat. Ei vain säästä tai jalkapallosta, vaan valtionyhtiöiden yksityistämisestä, koulu- ja terveydenhuoltojärjestelmästä, sosiaalipolitiikasta, eläkejärjestelmästä, ehkäpä jopa asevelvollisuusarmeijan kaventamisesta. Mutta olemassa olevilla poliittisen ohjauksen välineillä ei tällaiseen taideta ihan vielä päästä. Tarvitaanko siihen vielä yksi sukupolvi?

Lähteet

- Aapola, Sinikka (2006) Kansalaiskasvatuksen piilo-opetussuunnitelma? Teoksessa Tuuli Ojanperä (toim.) *Näkökulmia aktiiviseen kansalaisuuteen*. Helsinki: Viikki TTS Publications 2, 11–14.
- Alapuro, Risto (1995) *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Bennett, Lance W. (2008) Changing Citizenship in the Digital Age. Teoksessa Lance W. Bennett (toim.) *Civic Life Online. Learning How Digital Media Can Engage Youth*. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology, 1–24.
- Opetusministeriö (2007) *Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007–2011*. [Http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/kehittaamisohjelma/liitteet/lapsi_ja_nuorisopolitiikan_kehittaamisohjelma.pdf](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/kehittaamisohjelma/liitteet/lapsi_ja_nuorisopolitiikan_kehittaamisohjelma.pdf).
- Paakkunainen, Kari & Hoikkala, Tommi (2007) Sukupolvikamppailun kutsu – Nuorten yksilöllistynyt politiikkasuhde. Teoksessa Kari Paakkunainen (toim.) *Sukupolvipolitiikka. Nuoret ja eduskuntavaalit 2007*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura & Nuorisoasiain neuvottelukunta, 136–155.
- Pajamäki, Osku (2006) *Abne sukupolvi – suurten ikäluokkien perintö*. Helsinki: Ajatus Kirjat.
- Rättilä, Tiina (2001) Kansalaistuva politiikka? Huomioita kuntalaisaktiivisuudesta poliittisena toimijuuksena. *Politiikka* 43 (3), 190–207.
- Saukkonen, Pasi (2003) Suomalaisen yhteiskunnan historia, rakenne ja poliittinen kulttuuri. Teoksessa Pasi Saukkonen (toim.) *Paikkana politiikka. Tietoja ja tulkintoja Suomen poliittisesta järjestelmästä*. Helsinki: Helsingin yliopisto. Acta Politica 26, 9–42.
- Sassi, Sinikka (2000) *Verkko kansalaisyhteiskunnan käytössä. Tutkimus Internetistä ja uusista politiikan muodoista*. Viestinnän julkaisuja 3. Helsinki: Yliopistopaino.
- Stenius, Henrik (1987) *Frivilligt Jämlikt Samfällt. Föreningsväsendets utveckling i Finland fram till 1900-talets början med speciell hänsyn till massorganisationprincipens genombrott*. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland, Nr. 545. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Stenius, Henrik (1997) The Good Life is a Life of Conformity. The Impact of Lutheran Tradition on Nordic Political Culture. Teoksessa Oystein Sorensen & Bo Stråth (toim.) *The Cultural Construction of Norden*, Oslo: Scandinavian University Press, 161–171.
- Tomperi, Tuukka & Piattoeva, Nelli (2005) Demokraattisten juurten kasvattaminen. Teoksessa Tomi Kiilakoski, Tuukka Tomperi & Marjo Vuorikoski (toim.) *Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus*. Tampere: Vastapaino, 247–286.
- Veilahti, Antti (2010) *Political Culture in Transition – A Case Study of Young People Confronting Civic Education in the Net and Beyond*. Pro gradu -työ. Helsinki: Helsingin yliopisto, sosiologian laitos.

OSALLISTUMATTOMUUS JA AKTIVISMI NUORTEN POLIITTISINA TOIMINTAMUOTOINA

Anu-Hanna Anttila

Kansalaisuus- ja demokratiakäsitykset elävät ajassa. Viime aikoina on syntynyt paineita täydentää perinteistä demokratiaa kansalaiskeskusteluilla sekä suoran osallistumisen mahdollisuuksien lisäämisellä eli niin kutsutun deliberatiivisen demokratian vaikuttamistavoilla. Tässä katsannossa nuorten yhteiskunnallisesta osallistumisesta käyty julkinen keskustelu ilmentää erilaisia demokratiakäsityksiä, tapoja ymmärtää kansalaistoiminta ja poliittisuus. Juuri uudenlaiset demokratiakäsitykset ja suora kansalaistoiminta paitsi haastavat perinteisen, myös palauttavat mieleen sen historiallisesti rakentuneen perustan, jonka varaan suomalainen järjestelmä on rakentunut.

Nuorten poliittiseen käyttäytymiseen ja toimintaan liittyvän julkisen keskustelun aiheina ovat tyypillisesti olleet joko nuorten osallistumattomuus tai heidän vääränlaiseksi leimattu aktiivisuutensa. Osallistumattomuuteen liittyen huolena on ollut esimerkiksi nuorten äänestyskäyttäytyminen ja koulutustason jääminen peruskouluun. Vääränlaisen ”aktiivisuuden” muodoiksi on nostettu muun muassa talojen valtaus ja seinien ”töhriminen” graffiteilla. Näistä aiheista syntyy sitten ristiriitoja julkisessa keskustelussa. Käytän näitä esimerkkeinä, sillä niiden kautta tulee ymmärrettäväksi, miten päinvastaisena yksi ja sama toiminta voi näyttäytyä erilaisten demokratiakäsitysten näkökulmista.

Osallistumattomuus ongelmana

Nuorten osallistumattomuuden syyksi on monesti esitetty syrjäytyneisyyttä. Julkisuudessa osallistumattomuus määrittyy helposti yhteiskuntapoliittiseksi sukupolvikysymykseksi – ja yhä useammin myös yksilön asiaksi. Ongelman politisointi voi korostaa yhteiskuntapoliittisia toimenpiteitä, joissa nuoremmat sukupolvet nähdään politiikkaohjelmien ja niissä formuloitujen toimenpiteiden kohteina. Tämä ei liene rakentava lähtökohta, sillä nuorten – siinä missä muidenkin kansalaisten – kohdalla on pidettävä mielessä, että kansalaistoiminta tarkoittaa muutakin kuin perinteistä edustuksellisuuteen perustuvaa demokratiaa.

Perinteisessä länsimaisessa demokratiakäsityksessä kansalaisten kaksoisroolilla on kaksi lähtökohdtaa. Ensinnäkin kansalaiset ymmärretään päätöksentekijöiksi, jotka valtuuttavat vaaleissa edustajat edustamaan itseään. Toisena lähtökohdana on, että kansalaiset ovat samalla myös hallintoalamaisia eli julkishallinnon toiminnan kohteita. Tämän kaksoisroolin kohdalla politiikantutkijat ovat käyttäneet käsitettä kansanvallan komentoketju; se voi katketa luottamuksen heiketessä tai kansalaisten hukatessa motivaation osallistua perinteiseen poliittiseen toimintaan.

Erityisen kiinnostavaa tämä on nuorempien sukupolvien kohdalla. Lieneekin syytä pohtia, tarkoittaako osallistumattomuus sitä, ettei edustuksellinen demokratia enää nauti nuorten kansalaisten luottamusta. Vai eikö sitä kenties koeta riittäväksi poliittiseksi tavaksi toimia? Tai onko niin, että äänestämättä jättäminen on itsessään jo aktiivista toimintaa? Sehän voi olla tietoinen poliittinen teko, joka ilmentää toisenlaista demokratiakäsitystä ja siihen liittyviä tapoja toimia.

Nuoria pyritään aktivoimaan erilaisia politiikkaohjelmia noudattaen, mutta toimet eivät näytä erityisesti purevan. Kyse on kohtaamattomuudesta ja epäluulosta, sillä aktivointia tekevät ne, joihin

luottamusvaje kohdistuu. Lisäksi nuorempien hallintoalamaisten aktivointi voi pahimmillaan olla samalla heidän alentamistaan toimien kohteeksi, jolloin toimijuutta ohjataan tiettyyn ennalta määritelyyn suuntaan. On tiedossa, että vaikka nuorilta periaatteessa kysytään mielipiteitä heitä itseään koskevista asioista, niin nämä näkemykset eivät tule huomioiduiksi päätöksiä tehtäessä. Voidaan puhua näennäisaktivoinnista, joka liikauttaa lähinnä niitä, joille on jo ennestään kasautunut oikeanlaiseksi määriteltyä aktiivisuutta.

Tässä näkyvät myös deliberatiivisen demokratian eli keskusteludemokratian päähaasteet. Lauri Karvonen (2011) toteaa niitä olevan kaksi. Ensinnäkin hankaluutena on huono edustavuus, sillä kansalaiskeskusteluun ei osallistu edustavaa kansalaisjoukkoa. Toiseksi hahmottuu mittakaavaongelma, jolloin osallistuvaa demokratiaa ei saada toteutettua esimerkiksi koko maan tasolla, vaikka se toimisi paikallisesti hyvin. Ylipäätään deliberatiivisen demokratian ei katsota olevan vaihtoehto edustukselliselle demokratialle vaan pikemminkin täydentävän sitä.

Katse yksilöstä nuoriin

Luottamuspuolan lisäksi nuorten osallistumisintoon ja toimintaan ovat taatusti vaikuttaneet ikä ja sosiaalinen tausta sekä mahdollinen avaintapahtuma, jonka samanikäiset aikalaiset ovat kokeneet. Näin ollen yksilöllisten ominaisuuksien sijaan olisi nähdäkseen mielekäästi mieltä muita selittämisen tapoja sekä puhua osattomuuden ja syrjäytymisen rinnalla myös suoranaisesta syrjäyttämisestä. Syrjäyttäminen on nimittäin seurausta käytännössä toteutetuista yhteiskunnallisista ja poliittisista päätöksistä.

Kuitenkin myös toisenlaiset poliittiset tulokulmat ovat mahdollisia. Tarkastelutaso voidaan vaihtaa pois yksilökeskeisestä selittämisestä. Tällöin esimerkiksi peruskouluun pysähtynyttä kouluttautumista ei pidettäisi enää vain yksilöön palautettavana asiana, jossa tilanne johtuisi nuoren laiskuudesta tai muista yksin häneen liitettävistä ominaisuuksista. Sen sijaan yhteiskuntaluokkaan, sosiaaliseen taustaan ja sukupuoleen sekä niiden yhteisvaikutukseen perustuva selittäminen auttaa hahmottamaan ongelmallisen tilanteen huomattavasti monimutkaisempana syiden ja seurausten vyyhtinä.

Tätä vaihtoehtoa voidaan valottaa esimerkiksi tutkimuksesta, joka koskee vuonna 1987 Suomessa syntyneen ikäluokan elämänkulkua tilastollisten pitkittäisaineistojen perusteella. Ikäluokkaa yhdistävät lapsuudessa koettu talouslama ja sen useita sukupolvia koskevat vaikutukset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tekemä tuore tutkimus osoittaa, että talouslama ja siihen suoraan liittyvillä poliittisilla päätöksillä sinetöidyt yhteiskunnalliset ratkaisut ovat vaikuttaneet merkittävästi 1990-luvun ”lomasukupolven” elämään.

Tutkimustulokset ovat karuja: Vuonna 1987 syntyneiden ikäluokasta peruskoulun jälkeinen tutkinto puuttuu kuudesosalta, joka viides on saanut psykiatrasta hoitoa tai lääkitystä mielenterveysongelmiin, lähes neljännes on saanut toimeentulotukea ja yli neljäsosalle on kertynyt merkintöjä joko lievistä rikkomuksista tai tuomioista. Tuloksista on luettavissa yhteiskuntaluokan merkitys, sillä ongelmat kasautuvat heikoimmin toimeentulevien lapsille. Myös sukupuoli vaikuttaa, sillä vanhempien toimeentulo-ongelmat näkyvät esimerkiksi teiniraskauksien ja klamydiatartuntojen lisääntymisenä. Perustellusti voidaan puhua sekä ongelmien kasautumisesta että niiden periytymisestä.

Vastademokratia-aktivismi

Poliittista ei tule ymmärtää vain puolue- ja järjestöpolitiikkana, vaan se on yhtä lailla arjen poliittisia tekoja ja valintoja, kuten tietoista osallistumattomuutta ja tiedostavaa kuluttamista – ja kuluttamatta jättämistä. Nuorten ”vääränlaisen” aktiivisuuden muodot ovat yleensä sellaista toimintaa, josta Pierre

Rosanvallon (2008) käyttää termiä vastademokratia-aktivismi. Sen toimintamuotoja voivat olla talonvaltauksset, mielenosoitukset ja erilaiset vetoamukset. Vastademokratia on poliittinen demokratian muoto, joka haastaa perinteisen edustuksellisen demokratia-apparaatin. Tällöin ”vääränlaisen” aktiivisuuden sijaan voitaisiinkin puhua yksinkertaisesti aktivismista.

Aktivismi tapahtuu julkisessa tilassa, jolloin toiminnan luonne leimautuu kielteiseksi jostakin muualta kuin nuorten toimijoiden näkökulmasta. Tyhjillään olevien asuntojen ja muiden tilojen käyttöönoton arvostamisen ja korkeatasoisen graffititaiteen tukemisen sijaan nämä toimintatavat hahmotetaan helposti ongelmiksi. Näistä teemoista on käyty jos jonkinlaista sananvaihtoa ja otettu julkisuudessa yhteen ankarastikin. Ristiriidat eivät suinkaan ole huono asia, vaikka ne sellaisiksi suomalaisessa kompromissi- ja konsensushenkisessä ilmapiirissä usein mielletään. Yhteiskunnallinen muutos mahdollistuu vain yhteenottojen kautta.

Nykydemokratian ymmärtäminen edellyttää Eeva Luhtakallion (2010) mukaan politisaatiota eli poliittisen tilan avaamista ja ristiriitojen käsittelyn prosessia. Tällöin uudenlaisten demokratiakäsityksien ymmärtämiseksi olisi myös omaksuttava toisenlainen ymmärrys poliittisuudesta. Lienee kuitenkin aiheellista kysyä, miten deliberatiivinen demokratia ja vastademokratia sitten sopivat suomalaiseen poliittiseen kulttuuriin? Näin loppukatsantoni esitän, että erinomaisesti, siitä kertoo perinteisen ja nyt kovin kankeaksi jäähmettyneen demokratia-apparaatin historia.

Sata vuotta sitten muotoiltiin perustoja suomalaiselle demokratiakäsitykselle ja poliittiselle kulttuurille. Silloin suora toiminta oli kansalaistoiminnan arkipäivää. Vastademokratia ilmeni paitsi kansankokouksina ja -äänestyksinä, myös lakkoina, vetoamuksina ja boikotteina sekä muina suorina mielipiteen ilmaisuina. Esimerkiksi kun 1900-luvun alussa Venäjän armeijaan järjestettiin yleisen asevelvollisuuslain mukaisia kutsuntoja, Suomessa reagoitiin vahvasti: velvollisuudesta kieltäydyttiin ja järjestettiin kutsuntalakkoja. Tai kun naisten äänioikeusasiaa käsiteltiin, säätytalon ympäröi kovääninen naisasiaa puolustanut kansanjoukko. Moniääninen mielipiteen ilmaisu näkyi myös silloisessa mediassa ja ilmensi kansalaisten näkemyksiä, mobilisoitumista ja järjestymistä. Toisin sanottuna keskusteludemokratiaa ja vastademokratia-aktivismia.

Nykykatsannossa edustuksellisen demokratian kriisin ohella olisi katse syytä kääntää niin rosanvallonlaisen vastademokratian kuin deliberatiivisen demokratian suuntiin. Tällöin väränlaiseksi leimatun aktiivisuuden muotoja voidaan ajatella etenkin sellaisena nuoren sukupolven kansalaistoimintana, aktivismina, joka haastaa paitsi vakiintuneet politiikan tavat myös näennäisaktiivoinnin. Myös tilan avaaminen yhä laajemmin kansalaiskeskustelulle edistäisi deliberatiivisen demokratian toteutumista. Toisenlaiset demokratiakäsitykset voivat näin täydentää edustuksellista demokratiaa sekä olla sen legitimoinnin perusehtoina. Tässä katsannossa politiikan käsittäminen laajempuna kansalaistoiminnan kenttänä voisi kantaa hedelmää, ja suoran kansalaistoiminnan muodot voitaisiin nekin mieltää demokratiakäsityksiä ilmentäväksi poliittiseksi toiminnaksi.

Lähteet

- Karvonen, Lauri (2011) *Demokratian kehitys ja demokratiakäsitykset kulkevat käsi kädessä*. Turun kaupunki, Kaupunkitutkimus- ja tietoyksikkö, Tutkimuskatsauksia 2/2011. [Http://www.turku.fi/kaupunkitutkimus/julkaisut/tutkimuskatsauksia/2_2011](http://www.turku.fi/kaupunkitutkimus/julkaisut/tutkimuskatsauksia/2_2011).
- Luhtakallio, Eeva (2010) *Politicizations – A Comparison of Finns and French Practicing Democracy*. Sociology Research Reports No. 265. Helsinki: University of Helsinki.
- Rosanvallon, Pierre (2008) *Vastademokratia: Poliittikka epaluulon aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.

OSALLISTUMISEN TARINOITA LASTENSUOJELUSTA

Tarja Heino

Viime vuosien poliittishallinnollisessa retoriikassa on toistuvasti ollut esillä sekä lasten ja nuorten osallisuuden vahvistaminen että syrjäytymisen ehkäiseminen. Asetettujen tavoitteiden toteutumista pyritään seuraamaan indikaattorien avulla, mutta kokemustiedollakin on paikkansa. Pohdin kirjoituksessani osallisuuden tarinoita kahden lähestymistavan avulla. Esittelen lastensuojelun asiakkaina ja huostassa olleiden lasten ja nuorten tekemän analyysin selviytymisestä ja syrjäytymisestä sekä kokemustiedon tuottamia ehdotuksia toiminnan kehittämiseen. Sen jälkeen kuvaan hallinnon tapaa kuulla asiakkaana olevia lapsia ja nuoria kuntatason lastensuojelusuunnitelmien valmisteluprosessissa. Näin tulee samalla kuvatuksi osallistumisen heikot ja vahvat äänet.

Lasten ja nuorten selviytymisen kokemukset

Siinä missä tutkimuksen ja hallinnon edustajat ovat puhuneet syrjäytymisestä, Selviytyjät-ryhmä (2010) puhuu luovuttamisesta ja murtumisesta: ”Se joka pärjää, selviytyy. Se joka murtuu, luovuttaa.” Selviytyjät-ryhmä on toiminut kolmisen vuotta valtakunnallisen lastensuojelun erityisosaamisen keskuksen, Pesäpuu ry:n¹, suojissa. Ryhmä koostuu lastensuojelun sijaishuollossa olleista nuorista, joilla on kokemus huostaanotosta sekä perhehoidon ja laitoshuollon sijoituspaikoista. Ryhmä on halunnut kertoa kokemuksistaan ja osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä käytäntöjen kehittämiseen.

Nuorten analyysi perustuu heidän yksilöllisiin kokemuksiinsa, niiden sanoittamiseen ja yhteisölliseen jakamiseen vertais- ja kehittäjäryhmässä sekä esille tulleiden asioiden ja havaintojen yhteiseen analyysiin ryhmän vetäjän opastamana. (Barkman 2010 ja Barkman & Selviytyjät 2009; ks. myös Pinnalla 2009.) Ryhmä on etsinyt ja paikantanut tärkeitä tekijöitä elämässään. Se on myös pohtinut, miten nämä tärkeät tekijät ryhmittyvät selviytymisen ja luovuttamisen prosessien yhteyteen. Ryhmä katsoo, että selviytyminen riippuu turvallisuuden tunteesta, eteenpäin katsomisesta, toivosta, vimmasta sekä siitä että nuori uskoo itseensä ja että nuoreen luotetaan. Selviytymiseen liittyy rohkeus käsitellä vaikeitakin asioita. (Selviytyjät 2010.)

Selviytyjät-ryhmä on määritellyt nuoren selviytyneeksi, kun hän kykenee

- nauttimaan elämästään
- olemaan ylpeä itsestään menneisyydestään huolimatta
- arvostamaan itseään
- asettamaan omalle toiminnalleen tavoitteita ja saavuttamaan niitä
- pärjäämään omassa arjessaan
- rakastamaan
- kohtaamaan menneisyytensä asiat
- ja uskaltaa luottaa toisiin ihmisiin
- katsomaan tulevaisuuteen luottavaisena.

¹ [Http://www.pesapuu.fi](http://www.pesapuu.fi).

Aika ja tila:

Selviytyminen vaati aikaa. Sijoituksestani ehti kulua jotain pari vuotta, ennen ku mä olin valmis käsittelemään koko asiaa millään tavalla. Se et pysty puhumaan asioista oli varmasti se suurin tekijä, joka on auttanu mua selviytymään. Mulla on onnekseni saanut olla muutama tosi hyvä ja luotettava ystävä, perheen ulkopuolelta, jotka ovat olleet kärsivällisiä ja luotettavia kuuntelijoita. Antaneet mulle tilaa ja aikaa puhua omaan tahtiini.

Pysyvyys ja jatkuvuus:

...et oon saanu asua koko kaheksan vuotta samassa sijaisperheessä, oon oppinu luottamaan perheen vanhempiin ja tuntenu itteni osaks tätä perhettä.

Laitos- ja kotikierto pois:

...olen rakentanut elämäni pienistä palasista uudelleen linnaksi monta kertaa, jokaisen sijoituksen jälkeen.

Lojaliteetti:

...ihan äärettömän iso juttu selviytymisessä on ollu se, ku oon kasvaessani tajunnu, et se ei oo mun vika, et mun vanhemmat on alkoholisteja. Ku oon ymmärtäny sen, et mussa ei oo vikaa tai et mä en oo vastuussa siitä, et mun vanhemmat ei pystyny huolehtimaan musta, niin se on auttanu mua pääsemään irti syyllisyydestä ja vapauttanu mut menemään elämässäni eteenpäin.

Hyväksyntä:

... se et oon hyväksyny elämässäni tapahtuneet asiat on ollu tärkeitä.

Jos nuorten viestit otetaan vakavasti, se tarkoittaisi, että sijaishuollossa kehittämistyö kohdennetaan sijoitusten hyvään valmisteluun ja hoitosuhteiden jatkuvuuden turvaamiseen. Jos tämä toive kuuluu, jokaiselle lapselle nimetään aikuinen, johon hän voi turvata. Aikuisen ei tarvitse olla sosiaalialan ammattilainen, vaan sen voi löytää nuoren sukulaisten ja läheisten joukosta. Tällaisen etsiminen olisi tarpeen aloittaa jo ennen sijoitusta, jotta lapsella olisi koko ajan sama aikuinen käytettävissä ja tavoitettavissa, aina omaan aikuisuuteen asti. Läheisneuvonpito voisi olla hyvä käytäntö omaksuttavaksi siirtymävaiheissa.

Nuoret kuvaavat, miten eri elämänvaiheissa tulee eteen tilanteita, jotka elvyttävät vanhoja muistoja ja kokemuksia. Suhdetta vanhempiin työstetään läpi elämän, ja huostaan otetulla nuorella suhteen työstämättä jättäminen vaikeuttaa selviytymistä. Valtio, erityisesti Kela, voisi ottaa vakavasti ajatuksen yhteiskunnan velvollisuudesta antaa niin sanottu terapiatiketti jokaiselle huostaan ottamalleen lapselle jälkihuoltona. Jokaisella huostassa olleella tulisi olla elinikäinen oikeus terapiaan siten, että tämä oikeus ei vanhene ja että sen voi käyttää kun tarve tulee; parasta ennen -päivämäärää ei ole. Vain teoillaan yhteiskunta voi rakentaa tai palauttaa nuorten luottamusta systeemiin, joka on käyttänyt suurta valtaa heidän elämässään.

Lastensuojelun asiakkaiden osallisuus lastensuojelusuunnitelmien valmistelussa

Lastensuojelulain mukaan kunnan on palveluja kehittäessä kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin (8§). Vuonna 2008 voimaan tulleessa laissa (12 §) säädetään myös, että kunnan tai useamman kunnan yhdessä on laadittava lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi suunnitelma, joka hyväksytään kunkin kunnan kunnanvaltuustossa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa. Näiden suunnitelmien laadintaprosessia ja sisältöä kattavasti selvittänyt kysely tehtiin kesällä 2010, ja tässä esitetyt tulokset perustuvat tähän aineistoon².

Lastensuojelusuunnitelmien valmistelutyöhön osallistuivat kunnan eri toimialat, mutta myös seurakunnat sekä lapsi- ja nuorisojärjestöt olivat usein mukana. Kysyttäessä, puuttuiko valmisteluryhmästä jokin olennainen taho, olisi yleisimmin kaivattu poliisia sekä kaavoitus- ja teknistä tointa mukaan. Vain neljä vastaajaa kaipasi asiakasnäkökulmaa; lasten, nuorten sekä vanhempien ryhmiä olisi haluttu kuulla enemmän.

Kyselyssä selvitettiin myös lasten, nuorten ja vanhempien osallistumista suunnitelmien valmisteluun. Heikoimmat mahdollisuudet osallistua suunnitelman valmisteluun oli lastensuojelun asiakkailla ja alle 13-vuotiailla lapsilla. Vastaajista yli puolet arvioi, että alle 13-vuotiaille lapsille ei annettu mahdollisuutta osallistua. Silloin kun lastensuojelun asiakkaana olevat lapset ja heidän vanhempansa osallistuivat suunnitelman valmisteluun, oli yleensä käytetty opinnäytetyön tekijöitä tai tieto oli kerätty haastattelemalla asiakasta asioinnin yhteydessä. Kunnissa koettiin vaikeaksi löytää tapoja organisoida lasten, nuorten ja vanhempien osallistuminen. Eniten olikin käytetty erilaisia nettipohjaisia kyselyjä, joiden osalta pulmalliseksi nähtiin yhtäältä alhainen vastausprosentti ja toisaalta vastausten vinoutuminen: samojen aktiivisten vanhempien arveltiin vastanneen useissa rooleissa.

Tulokset osoittavat selvän eron siinä, keitä kuullaan palvelujen suunnittelu- ja kehittämisvaiheessa ja keitä päätöksenteossa. Suunnitelman valmisteluvaiheessa korostuvat yhteistyökumppaneiden näkemykset ja tutkimustiedon osuus, mutta myös valtakunnallisilla ohjeilla ja suosituksilla on merkitystä. Sen sijaan näillä tekijöillä ei enää ole yhtä suurta painoarvoa, kun edetään päätöksentekovaiheeseen. Päätöstä tehtäessä painaa kunnan taloudellinen tilanne ja luottamushenkilöiden näkemykset eniten. Asiakkaiden ja lapsiperheiden näkemyksillä ei ole erityistä painoarvoa kummassakaan vaiheessa.

Pohdintaa

Kunnan on lain mukaan palveluja kehittäessään ja järjestäessään kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin. Näyttää siltä, että palveluja suunniteltaessa ainakin lastensuojelun asiakasryhmän toivomukset jäävät kuntapäätäjiltä piiloon, eikä niitä juurikaan erikseen selvitetä lastensuojelusuunnitelmaa valmisteltaessa. Kysymys on paitsi lapsista ja nuorista myös heidän vanhemmistaan. Kyse on vuonna 2009 koko maassa yhteensä 70 753 lastensuojelun avohuollon asiakkaana olevasta lapsesta ja nuoresta ja heidän noin 150 000 vanhemmastaan ja läheisestään. Ehkäisevän lastensuojeluin piirissä normaalipalvelujen erityistä tukea saavia lapsia, nuoria ja vanhempia lienee tätäkin enemmän, mutta siitä ei ole tilastotietoa. Lisäksi oman kodin

2 Aineisto on Kuntaliiton extranetissä tutkijoiden käytettävissä. Käytän tätä aineistoa siltä osin kuin se oli toimitettu määräaikaan mennessä perille ja jonka osalta webropolista muokattu kooste on käytössäni. Puheenvuoron pohjana lakisääteisiä suunnitelmia koskevat tiedot ovat 217 kunnasta. Kyselyn tuloksia on laajemmin esitelty Kuntaliiton ja THL:n järjestämässä seminaarissa 15.2.2011. (Kuntaliiton seminaari 2011.)

ulkopuolelle sijoitettuna ja huostaanotettuna on 16 643 lasta ja nuorta, joiden kokemukset erityisen hoidon ja kasvatuksen paikoista jäävät suunnitelma-asiakirjojen tietopohjan ulottumattomiin. Juuri näiden lasten hyvinvoinnista ja terveydestä julkinen valta on ottanut erityisen vastuun, mutta sen toteutumisen seurannan ja arvioinnin suhteen ei ole otettu sellaista vastuuta, että näitä lapsia ja nuoria aivan erityisesti kuultaisiin palvelujen laadun kohentamisen tarkoituksessa.

Hyödyllisimpänä tietona suunnitelman valmistelutyössä pidettiin valtakunnallista tilastotietoa. Laadullisen tiedon käyttöä ei koettu riittävän hyödylliseksi. Toimialajohto kaipaa valmiiksi pureskeltuja ja selkeitä indikaattoreita. Indikaattoritietoon perustuvan palvelujärjestelmän kehittäytyössä on totuttu tiettyihin käsitteisiin, joiden sisältöä voidaan kuvata numerolla. Lapset ja nuoret tuovat mukaan uusia käsitteitä, joiden aito kuuleminen edellyttää vaihtoehtoisia ja rinnakkaisia kuulemisen ja huomioimisen tapoja. Indikaattori- ja kokemustieto tuottavat ainakin yhden yhteisen havainnon: huostaan otetut lapset ovat keskenään eri asemassa, ja kuntien käytännöt paitsi ylläpitävät myös tuottavat eriarvoisuutta.

Yhteiskunnan tulee turvata mahdollisuudet lastensuojelun asiakkaana olleelle lapselle psyykkiseen eheytymiseen. Tarpeita ei kuitenkaan ole syytä psykologisoida, vaan nähdä murtumisen rakenteet ja katsoa myös selviytymisen yhteiskunnalliseen tehtävään: koulutuksen, työllistymisen, asumisen ja toimeentulon järjestymisen. Kuten kuntakysely osoitti, hyvinvointipalvelujen tuottajien on vaikea käyttää laadullisia aineksia suunnitteluprosessissa hyväksi. Jopa asiakaslapsen asiointipalautteen pyytämisessä on havaittu esteitä. (Paaso 2010.)

Se miten kunkin lapsen ja nuoren osallisuus omassa asiassaan toteutuu, on kohtaamisen ja amatillisen asiantuntemuksen alueella. Se, miten kokemuksia kuullaan yhteiskunnallisella tasolla, palvelujärjestelmän ja lainsäädännön tasolla, on asian toinen puoli. Millaisesta osallisuudesta ja demokratiasta voi tässä yhteydessä puhua? Mitä oikeusvaltiomme ohjauksesta voi ajatella kun fokuksessa on lastensuojelu? Kuinka tosissaan ja vakavasti otamme lasten ja nuorten kokemukseen ja elettyyn elämään perustuvat viestit? Vielä riittää työtä seuraavallakin hallituskaudella.

Lähteet

- Barkman, Johanna (2010) Nuoret puhuvat asioista niiden oikeilla nimillä. *Pesäpuun lehti* 1/2010, 24–25.
- Barkman, Johanna & Selviytyjät (2009) Tie asiakkaasta asiantuntijaksi. *Selviytyjät – nuoret kehittämistyön ytimessä. Pesäpuun lehti* 2/2009, 12–14.
- Kuntaliiton seminaari (2011) [Http://www.kunnat.net/fi/tietopankit/tapahtumat/Sivut/singleitem.aspx?URL=fi/tietopankit/tapahtumat/kuntaliitto/Lists/Tapahtumakalenteri/11_000&related](http://www.kunnat.net/fi/tietopankit/tapahtumat/Sivut/singleitem.aspx?URL=fi/tietopankit/tapahtumat/kuntaliitto/Lists/Tapahtumakalenteri/11_000&related).
- Paaso, Sari-Anne (2010) Kysyttäisiinkö myös lapsilta? *Sosiaalitieto* 5, 22.
- Selviytyjät-ryhmä (2010) *Arjen ankkurit – selviytymisen mittarit. Emmekö ymmärrä nuoria?* Nuoret sijaishuollossa -seminaari. 15.6.2010 Kouvola. Pesäpuu ry.
- Pinnalla – tarinoita selviytymiseen nuorilta nuorille.* Pesäpuu ry 2009.

Sä maailmaa paranna,
mut muista että ihmiselämään
riittää kun selviydytään...

Sä maailmaa paranna,
mut muista että ihmiselämässä
vaikeinta on nyt ja tässä.

Hymypoika/ Maarit Hurmerinta. San. Mikko Alatalo, säv. Sami Hurmerinta.

VAKAUTTAVAA VAI RAVISTELEVAA OSALLISTUMISTA EUROOPASSA?

Tiina-Maria Levamo

Pohdin tässä kirjoituksessa Euroopan unionin ja Euroopan neuvoston viimeaikaisia toimia lasten ja nuorten¹ osallistamiseksi heitä koskevaan päätöksentekoon Euroopassa. Istuuko lasten ja nuorten osallistuminen hallitusten väliseen poliittiseen päätöksentekoon? Mitä eri osapuolille jää käteen näistä prosesseista, jotka ovat usein poliittisilta voimasuhteiltaan ristiriitaisia ja päätöksenteoltaan hitaita ja jäyksiä? Mitä mahdollisesti jää näkyvän osallistumisen varjoon?

Monet nuoret Euroopassa kokevat luonnollisimmiksi osallistumisympäristöikseen sosiaalisen median kuten blogit ja online-yhteisöt. Osalle osallistuminen koulun ja nuorisoryhmien toimintaan on mielekäs vaikuttamisen tapa. Sen sijaan kansainvälisten organisaatioiden järjestämiin konsultaatioihin ja delegaatioihin osallistumista ei yleisesti koeta riittävän kiinnostavaksi ja vaikuttavaksi väyläksi omien asioiden edistämiseen. (Ks. esim. UNICEF: Nordic Study on Child's Right to Participate 2009–2010.)

Silti osa nuorista on mukana jäsenvaltioiden välisten poliittisten organisaatioiden, kuten Yhdistyneiden kansakuntien, Euroopan neuvoston ja Euroopan unionin, lapsi- ja nuorisokonsultaatioissa. Joko osallistutaan oma-aloitteisesti, nuorisojärjestötoiminnan tai osallistumiseen luotujen kansallisten tai paikallisten, kuten koulun osallistumisrakenteiden kautta massakyselyihin, erilaisiin asiantuntijakuulemisiin ja delegaatioihin.

Lasten ja nuorten osallistumista tukevien globaalien, kansallisten ja paikallisten rakenteiden, prosessien, mallien ja työkalujen kehittämisen aallon voi katsoa alkaneen 1990-luvun lopulla ja voimistuneen vuosituhannen alkuvuosista aina tähän päivään asti. Myös akateemisen tutkimuksen voi katsoa olleen sekä veturina että aktiivisena ja passiivisena matkustajana näissä hallinnollisissa liikkeissä. Globaalilla hallituksia ohjaavalla tasolla tähän aaltoon on tuonut suuntaa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen vahva eetos.

Euroopan unionia, kuten muitakin kansainvälisiä hallitusten välisiä organisaatioita, on kritisoitu siitä, ettei se ole politiikkansa ohjaamisen tueksi kuullut lapsia ja nuoria tarpeeksi laajasti. EU on viime vuosien aikana toteutetuilla lapsi- ja nuorisokonsultaatioilla ja ohjeistuksilla pyrkinyt korjaamaan toimiaan.

Mikä rooli lasten ja nuorten osallistumisella on ollut esimerkiksi Euroopan unionin lapsen oikeuksien strategiaa laadittaessa? Vuoden 2006 Euroopan unionin jäsenmaita koskevassa julkilausumassa *Communication from the Commission: Towards an EU Strategy on the Rights of the Child* (COM 82006 367) sitouduttiin laatimaan EU:lle yhtenäinen lapsen oikeuksien strategia. Sen oli määrä valmistua vuoden 2010 lopussa, mutta dokumenttia ei ole vielä saatu valmiiksi. Strategian sijaan Euroopan komissio julkisti 11 kohdan toimenpideohjelman lapsen oikeuksien edistämiseksi helmikuussa 2011.

Strategian valmistumista ei nähdäkseni ole hidastanut se, ettei lasten ja nuorten näkemyksiä ja mielipiteitä olisi ollut saatavilla. Euroopan unionin omien barometrien lisäksi ovat myös monet kansalliset ja kansainväliset järjestöt keränneet näkemyksiä lapsilta ja nuorilta ja välittäneet niitä strategiaa valmisteleville virkamiehille.

¹ Artikkelin pääasiallinen painopiste on YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen piiriin kuuluvissa alle 18-vuotiaissa lapsissa ja nuorissa, mutta huomiot koskevat myös nuorten osallistumista laajemmassa ikäkategoriassa.

Strategia ei ole mahdollisesti nähnyt päivänvaloa, koska sisä- ja ulkosuhteita koskevan ihmisoikeus- ja talouspolitiikan yhteensovittaminen on haastava tehtävä. Strategia jäi pöytälaatikkoon, koska Lissabonin sopimuksen syntyminen kesti pidempään kuin uumoiltiin. Strategia jäi odotuslistalle europarlamenttivaalien ylitse. Ollaan edelleen siis odottelevalla kannalla.

EU:n lapsen oikeuksien strategian laatimisen hidas taival on yksi esimerkki siitä, miten monimutkaiseen kansainvälisen poliittisen päätöksenteon mosaiikkiin lasten ja nuorten osallistumista omista asioistaan vaikuttamiseen pyritään sijoittamaan. Se herättää monenlaisia kysymyksiä toiminnan mielekkyydestä kaikkien osapuolten, mutta ennen kaikkea lasten ja nuorten kannalta.

Huomio kiinnittyy myös siihen, saavatko lapset ja nuoret näistä prosesseista tarpeeksi tietoa ja palautetta. Onko myös aihetta kehittää parempia mittareita arvioimaan sitä, miten lasten ja nuorten osallistuminen tämänkaltaiseen päätöksentekoon on huomioitu?

Suosituksista kohti merkityksellistä osallistumista

Euroopan neuvostossa laaditaan parhaillaan ministerineuvostolle hyväksyttäväksi jätettävää suositusta lasten ja nuorten osallistumisen edistämiseksi 47 jäsenmaassa. Suositus pohjaa YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen ja sen yleiskommenttiin (No: 12) lasten oikeudesta tulla kuulluksi sekä kaikkiin merkittäviin Euroopan neuvoston jäsenmaita koskeviin ihmisoikeuksia, aktiivista kansalaisuutta ja ihmisoikeuskasvatusta edistäviin instrumentteihin, asiakirjoihin ja suosituksiin. Näistä ajankohtaisin on Euroopan neuvoston jäsenmaita ohjaava *The Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education*, joka hyväksyttiin toukokuussa 2010. Sen tarkoitus on tukea YK:ssa vuoden 2011 aikana laadittavaa julistusta (*The United Nations Declaration on Human Rights Education and Training*).

Sopimuksessa alle 18-vuotiaat lapset ja nuoret tunnustetaan tasavertaisiksi yhteiskunnan jäseniksi, joilla on oikeus tuoda esille näkemyksiään ja ottaa osaa heitä koskeviin päätöksiin. Tähän tavoitteeseen pääsemiseksi ovat sopimuksen ratifioineet valtiot olleet velvoitettuja tarjoamaan lapsille ja nuorille tietoa, osallistumisen mahdollisuuksia sekä aktiivisen kansalaisen taitoja. Tämä on tapahtunut rinnakkain osallistumisen hallinnollisen ohjaamisen kehittämisen kanssa. Tämänkaltaisen hallinta vaatii sisäisiä ohjeistuksia, sääntöjä, suosituksia ja prosessikuvauksia siitä, miten lapsia ja nuoria voidaan ja tulee osallistaa erilaisissa hallinnollisissa elimissä tapahtuvaan päätöksentekoon ja virkamiestyöhön.

Euroopan neuvoston tämänhetkistä työtä ohjaavan Lapsen oikeuksien strategian yksi temaattinen ja ajankohtainen pilari on lasten ja nuorten osallistuminen heitä koskevista asioista päättämiseen. Sitä halutaan edistää Euroopan neuvoston kaikkea työtä läpileikkaavana tavoitteena.

Lasten ja nuorten osallistaminen eurooppalaiseen päätöksentekoon ei ole uutta. Euroopan neuvosto on vuosien varrella onnistunut muodostamaan merkittävän yhteistyörakenteen erityisesti nuorten kanssa. Lisäksi Euroopan neuvoston ja Euroopan unionin sopimuksen myötä eurooppalaisten nuorten oikeuksien edistämiseen ja nuorisopolitiikkaan on tullut kaivattua synergiaa ja on välttytty päällekkäiseltä työltä.

Vuosien varrella arviolta 50 000 nuorta on Euroopan neuvoston puitteissa saanut monenlaista koulutusta ja parantanut kansalaistaitojaan erilaisissa ohjelmissa ja projekteissa. Eurooppalaisilla nuorisjärjestöillä on ollut mahdollisuus osallistua jäsenvaltioiden väliseen dialogiin ja komiteatyöskentelyyn esittämällä suosituksiaan nuorisopolitiikan ohjelmapainopisteiksi ja budjetiksi. Nuorten näkemykset ovat saaneet näkyvyyttä internetissä ja julkaisuissa, mutta kuten sanottu: painopisteenä on ensisijaisesti ollut nuorisopolitiikan alaan kuuluvat kysymykset.

Tulevien vuosien toivoisi näyttävän, ymmärrämmekö riittävästi, mitä Euroopan neuvoston ja Euroopan unionin kaltaisten instituutioiden virkamiestyönä tehdyissä osallistumisprosesseissa tapah-

tuu tai pitäisi tapahtua. On kysyttävä myös, mitä pysyvää tästä toiminnasta voi ja on tarkoitus jäädä rakenteiden sisälle, kuten esimerkiksi instituutioiden toimintaan ja -kulttuuriin? Pystyvätkö nuoret aidosti haastamaan näitä instituutioita ja niiden toimintatapoja? Rakennetaanko osallistumisprosessit ylipäätään niin, että instituutiot ovat ravisteltavissa? Miten kaikki tämä työ tehdään järjestelmässä, jonka napana ovat poliittiset voimasuhteet?

Ydinkysymyksenä on ennen kaikkea, mihin tämän kaiken on pitkällä tähtäimellä tarkoitus johtaa päätöksentekoon osallistuvien lasten ja nuorten oikeuksien tasapuolisen ja merkityksellisen toteutumisen kannalta heidän omissa maissaan ja yhteisöissään.

Huomio siihen, mikä ei ole näkyvää

Moni meistä on läsnäolijoina saattanut kokea kansainvälisissä hallitusten välisissä lapsia ja nuoria osallistavissa konsultaatioissa ja tapaamisissa sen innostuksen ja palon, jolla lapset ja nuoret puhuvat asioistaan poliittisille päättäjille ja virkamiehille. Olemme saattaneet myös nähdä sen pettymyksen, kun aikaa tällaiseen dialogiin on liian vähän, tapaaminen saatetaan päättää kiireellä, ja ilmaan jää yleinen tietämättömyys siitä, miten lasten ja nuorten asioita konsultaation jälkeen viedään eteenpäin.

Miksi silti löytyy uusia lapsia ja nuoria, jotka haluavat pettymystenkin uhalla olla mukana? Heidän motiivejaan on pyritty selittämään muun muassa sosiaalisen navigoinnin käsitteellä: päätöksissä osallistumisesta ja itse osallistumisesta on läsnä nykyhetkessä piilevä mahdollisuus edistää kaukaisia toiveita kuvitellussa tulevaisuudessa.

Päästäkseen vastavuoroiseen suhteeseen päättäjien ja virkamiesten kanssa tiedostetaan ja hyväksytään se, että osallistumista saatetaan käyttää hyväksi muihin toissijaisiin tarkoituksiin. Osallistumisesta tulee eräänlainen peli, jossa se, mitä asioita ajetaan voi jäädä toissijaiseen asemaan sen suhteen, mitä mahdollisuuksia itse osallistumisprosessi tuo tullessaan. Silti ei pidä tehdä sitä johtopäätöstä, etteivätkö lasten ja nuorten näissä konsultaatioissa ja delegaatioissa ajamat asiat olisi heille itselleen äärimmäisen tärkeitä, ja etteivätkö vajavaisiksi ja epäselviksi jääneet konsultaatiot tuottaisi aitoja pettymyksiä.

Näitä tunteita kuvataan hyvin Euroopan neuvoston vuonna 2010 toteutetussa suomalaisten lasten ja nuorten osallistumista koskevassa selvityksessä. Kun siihen osallistuneen fokusryhmän 10–21-vuotiailta lapsilta ja nuorilta kysyttiin, miltä heistä tuntuu, jos aikuinen ei kuuntele, he vastasivat: turhautavalta, ärsyntyneeltä, vihaiselta, arvottomalta, että olen pieni, olen muita huonompi, syrjään jätetyltä, ettei mielipiteilläni ole merkitystä, tunnen etten osaa.

Ymmärtääksemme ilmiönä paremmin lasten ja nuorten osallistumista niin paikalliseen, kansalliseen kuin kansainväliseenkin poliittiseen päätöksentekoon keskiössä tulisi olla pyrkimykset tunnistaa osallistumisrakenteissa ja -prosesseissa sellaista, mikä ei ole näkyvää.

Tarvitaan laadullista ja sensitiivisempää tutkimusta, menetelmiä ja mittareita, joilla päästään lähelle niitä kokemuksia ja tuntemuksia, jotka syvimmillään vaikuttavat siihen, miten lapset ja nuoret kokevat heille tarjotun julkisen poliittisen päätöksenteon tilan ja ympäristön, ja mitä vaikutuksia näistä kokemuksista seuraa heidän yhteiskunnallisen toimintansa kannalta nyt ja tulevaisuudessa. Toivottavaa on, että viime vuosien aikana alkaneessa lasten ja nuorten osallistumisen laatua arvioivien mittareiden kehittämistyössä otetaan tarmolla tämä haaste vastaan².

2 Myös indikaattorityössä järjestöt näyttävät esimerkiksi kansainvälisellä tasolla olevan merkittäviä edelläkävijöitä. Katso esim. Gerison Lansdown (2010) *A Framework for Measuring the Participation of Children and Adolescents*. Valmisteilla on myös saman kirjoittajan laatimana yleiskommentin No: 12 toimeenpanoa ohjaava käsikirja: *Handbook to General Comment No: 12: The Right of the Child to be Heard* (Save the Children, UNICEF).

Lähteet

- Christiansen, Catherine, Utas, Mats, Vigh, E Henrik (toim.) (2006) *Navigating Youth. Generating Adulthood. Social becoming in an African context*. Stockholm: Nordiska Afrikainstitutet. Elanders Gotab AB.
- Child and Youth Participation in Finland*. A Council of Europe policy review (2011) Programme “Building a Europe for and with Children”. Strasbourg: The Council of Europe.
- Communication from the Commission: *Towards an EU Strategy on the Rights of the Child* (COM 82006 367).
- The Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education. <http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Downloads/6898-6-ID10009-Recommendation%20on%20Charter%20EDC-HRE%20-%20assembl%C3%A9.pdf>.
- Lansdown, Gerison (2010) *A Framework for Measuring the Participation of Children and Adolescents*. UNICEF.
- Nordic Study on Child's Right to Participate 2009–2010*. UNICEF. http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/Joint_report_UNICEF_-_Nordic_Study_on_Child_Rights_to_Participate_2010.pdf.

NUORET, RAUHA JA TURVALLISUUS ULKOPOLITIIKAN KESKIÖÖN

Johan Ekman

Heinäkuun 20. päivänä 2010 valmistauduin esiintymään arvovaltaisen joukon edessä Tunisissa. Ennen puheeni alkamista kokoushuone alkoi huolestuttavasti huojua silmiäni edessä. Mustaani pukuun ja solmioon pukeutuminen 45 asteen lämpötilassa ei ollut luontainen asuvalinta kylmempiin olosuhteisiin tottuneelle, mutta Tunisian hallituksen ja Arabiliiton järjestämässä tilaisuudessa vaatteet olivat uskottavuuden ehtona – oltiin sitä kuinka radikaalilla asialla tahansa, tai ehkäpä varsinkin sen takia. Tehtävä ei ollut helppo hotellin pesupalvelun kadotettua monen eurooppalaisen edustajan pyykit, mutta pienellä kekseliäisyydellä ja tiiviillä yhteistyöllä olimme sukineet itsestämme kelvollisia kansallisia. Paikalliset nuorisovaikuttajat olivat silminnähdessä helpottuneita huomattaessaan eurooppalaisten asiallisen ulkomuodon. Edellisen päivän valmistelukokoukseen olimme marssineet lyhytlahkeisissa housuissa, mikä nostatti kulmakarvoja kokousväen parissa.

Heinäkuinen Euro-Arab-nuorisotapahtuma Välimeren kahdella laidalla, Tunisissa ja Ragusassa, on yhä kirkkaana mielessäni helmikuussa 2011. Muutamia viikkoja sitten Tunisian nuoret ajoivat maan presidentin maanpakoon. Pian levottomuudet levisivätkin valmiiksi kiehuvaan Egyptiin, ja yhtäkkiä koko Arabimaailman poliittinen tila oli spekulatiivisen kohteena. Mutta mitä tapahtuu kun Mubarakit ovat pakotettu lähtemään? Ja mitä on odotettavissa muualla maailmassa, ellei nuorten yhteiskunnallisia ongelmia oteta vakavasti?

Merkille pantavaa niin Tunisian kuin Egyptin kuohunnassa on nuorten joukkoturhautuminen poliittiseen, sosiaaliseen ja taloudelliseen näköalattomuuteen. Erityispiirteinä on kumouksellisten voimien johtajattomuus. Vaikuttaa siltä, että Tunisian ja Egyptin tapahtumat eivät jää yksittäistapauksiksi. Työmarkkinoille tulee seuraavan kymmenen vuoden sisällä arvioiden mukaan pyrkimään 1,3 miljardia nuorta tarjolla olevien työpaikkojen määrän jäädessä noin 300 miljoonaan. Yksistään Pohjois-Afrikassa ja Lähi-idässä pitäisi luoda noin 100 miljoonaa uutta työpaikkaa nuoria varten. Euroopassa ongelma on päinvastainen: nuoria on liian vähän talouskasvun ja hyvinvoinnin ylläpitämiseen entiseen tapaan. On suuri tarve kehittää globaalilla tasolla ratkaisuja nuorten osallisuuteen, koulutukseen ja työllisyyteen liittyen. Tämä on tärkeää paitsi inhimillisestä näkökulmasta myös yhteiskuntien vakauden ja turvallisuuden ylläpitämiseksi sekä yleisen taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen takaamiseksi. Ilmastomuutoksen ohella nuorten oikeudet ja heidän osallisuutensa on suurin poliittinen ja yhteiskunnallinen, seuraavan vuosikymmenen aikana ratkaistava dilemma.

Pienenä valtiona Suomi on viisaasti pyrkinyt niihin kansainvälisen politiikan ytimiin, joissa päätöksiä tehdään. Nyt olisikin mainio tilaisuus profiloitua peräänkuuluttamalla globaaleja toimia nuorten elinolojen ja osallisuuden parantamiseksi. YK:n turvallisuusneuvosto-kampanjassa Suomi voisi hyvin ottaa vahvan roolin nuorten oikeuksien puolustajana. Tästä olisi myös varmasti hyötyä Suomi-brändiä kehitellessä. Konkreettisesti asiaa voitaisiin edistää esittämällä YK:n turvallisuusneuvostolle päätöslauselmaa aiheesta nuoret ja turvallisuus. Toinen ajatus, jota voitaisiin Euroopassa viedä eteenpäin, on nuorten oikeuksien sopimuksen valmistelu. Aloite aiheesta on jo tehty Euroopan Neuvostossa kansanedustaja Antti Kaikkosen ja Euroopan Nuorisofoorumin suunnalta. Jos poliittista tahtoa on, voitaisiin neuvotella myös globaali nuorten oikeuksien sopimus.

Monet nuorisojärjestöt – maailmanlaajuinen partioliike WOSM etunenässä – ovat kansainvälisellä tasolla useamman vuoden ajan ajaneet nuorten oikeuksia poliittisen agendan keskiöön. WOSM:in

maailmankonferenssi Brasiliassa 2011 vahvisti uudelleen järjestön sitoumuksen aktiivisena nuorisopoliittisena toimijana hyväksymällä yksimielisesti Suomen Partiolaisten esittämän aloitteen Youth, Peace and Security, joka vaatii muun muassa YK:n turvallisuusneuvostolta toimia nuorten elinolojen parantamiseen. Turvallisuusneuvosto on aikaisemmin hyväksynyt päätöslauselmat 1325 (Women, Peace and Security) sekä 1612 (War Affected Children).

Nuorten oikeuksien suhteen tuloksia on jo saavutettu. Esimerkiksi Etelä-Amerikassa suuri edistysaskel on vuonna 2008 voimaan astunut Ibero-American Convention on Rights of Youth. Afrikassa valtiot ovat sopineet African Youth Charterista. Euroopassa etupäässä Pohjoismaiden hallitukset ovat kuitenkin suhtautuneet penseästi eurooppalaiseen nuorten oikeuksien sopimukseen, viitaten nuorisopoliittikan kansalliseen luonteeseen. Euroopan ihmisoikeuskomissaari Thomas Hammarberg pitää ihmisoikeuksien universaalisuuteen viitaten nuorten erillisoikeuksia vääränä tapana lähestyä kysymystä. Tämä on kuitenkin hieman kapea lähtökohta, sillä kansainvälisen tason ratkaisut ohjaa tai määrää jo kansallisen tason ratkaisuja nuorten oikeuksien toteutumisesta. Lapsen oikeuksien sopimus on esimerkki siitä, että kansainvälisellä sääntelyllä on vakiintunut käytäntö lasten ja nuorten oikeuksien tason määrittelyssä. Keskustelua on myös herättänyt kysymys siitä, minkä ikäisiin nuoriin kansainvälistä nuorten oikeuksien sopimusta sovellettaisiin. Lapsen oikeuksien sopimus määrittelee lapsen 0–18-vuotiaaksi. Monet nuorisjärjestöt ovat aikaisemmin vastustaneet nuorison kategorisoimista, mutta selvää on, että tämä lähestymistapa jättää oikeudellisen aukon, johon myös Euroopassa monet nuoret todistetusti tippuvat. Ihmisoikeussopimuksissa ei nuoria mainita, vaikka esimerkiksi lapsen oikeuksien sopimus on saavuttanut ennenakemättömän laajan tuen maailmassa. Esimerkkinä oikeuksien puuttumisesta mainittakoon nuorten työharjoittelijoiden kestämaton työoikeudellinen tilanne sekä asunnottomuus. Useassa Euroopan maassa nuorten on vaikea itsenäistyä, koska jo kotoa pois muuttaminen ja riittävän palkkatason saavuttaminen uran alkuvaiheessa on taloudellisten ja sosiaalisten esteiden takana. Kyseisten ongelmien ratkaiseminen vaatii poliittisia päätöksiä, mutta maanosamme demografinen kehitys jättää väistämättä nuoret vähemmistöön päätöksentekijöitä valittaessa: Suomessa nuorten edustus eduskunnassa on lähes olematon. Italiassa vuorostaan senaattiin voivat tulla valituksi ainoastaan 40 vuotta täyttäneet kansalaiset. Ongelman ratkaisemiseksi oikeudellista normijärjestelmää on muutettava niin, että yhä nuoremmat pääsevät osallistumaan päätöksentekoon. Nuorten oikeuksien laajentaminen ja niiden kodifointi takaisivat paremmat vaikutusmahdollisuudet nuorille. Itse ehdottaisin kansainvälisen sopimuksen kattavuudeksi nuorisolain ikähaarukkaa joka on 0–29 vuotta.

Nuorten vaikutusmahdollisuuksien luominen ja vahvan kansalaisyhteiskunnan rakentaminen ovat kaksi jo ennestään tuttua nuorisopoliittista peruspilaria, jotka pitää huomioida kansainvälisiä ratkaisuja etsittäessä. Olisikin jo aika ymmärtää, että puhuminen ja kuunteleminen eivät enää riitä. Ratkaisuja on tarjottu, ja ainoastaan poliittinen tahto edistää asioita konkreettisesti vaikuttaa puuttuvan. Nuorten poliittisten oikeuksien lisääminen – esimerkiksi äänestysikärajan laskeminen ja ehdolle asettumisen mahdollistaminen – olisi toimenpide, joka valtioiden pitäisi toteuttaa kotimaassa ja edistää kansainvälisellä tasolla. Jotta yhteiskuntia pystytään kehittämään myös nuorten ehdoilla, ovat poliittisten ja kansalaisoikeuksien takaaminen ja lisääminen sekä elinvoimainen kansalaisyhteiskunta nuorten vieraantumisen ehkäisemisen kannalta välttämättömiä. Työpaikkojen luominen, koulutusmahdollisuuksien takaaminen ja sosiaalisten oikeuksien ja aktiivisen kansalaisuuden turvaaminen kuuluvat myös kestävän yhteiskunnan rakentamisen peruspakettiin.

Nuorten voimaannuttamista on vaarallista pelätä kahdesta syystä. Ensinnäkin voimme historian valossa todeta, että vaikuttamishalua ei ikinä pystytä tukahduttamaan, kun tarpeeksi suuri joukko kokee päättäjien ja byrokraattien elävän omassa tornissaan kaukana ihmisten todellisuudesta. Tämä pitää paikkansa varsinkin silloin kun tulevaisuuden näkymät ovat pessimistiset ja hyväksyttävän elintason saavuttaminen koetaan mahdottomaksi. Vaihtoehtoja osallisuuden lisäämiselle ja sosiaaliselle nousulle ovat pysähtyneisyyttä seuraavat väkivalta, mellakat ja poliittinen epävakaus.

Johtajuuden puute aikaansaa valtatyhjiön, joihin vanhojen rakenteiden vanhat edustajat tunkevat uudestaan tilanteen rauhoituttua. Silloin päädytään Tommaso di Lampedusan romaanin Tiikerikissan kuuluisaan paradoksiin, josta keskustelimme myös heinäkuussa 2010 Tunisissa ja Ragusassa: ”Jos haluamme, että kaikki pysyy ennallaan, kaiken on muututtava... Ja silloin kaikki on toisin, mutta vain huonommin.”

NUORISOTYÖ

VAATIMUSTEN TASA-ARVO JA ALUEIDEN ERILAISUUS – POLITIIKKAOHJELMAN JUHLAVUUS JA REUNA-ALUEEN ARKI

Seppo Körkkö

Ensivaikutelmani vuoden 2006 nuorisolain ennakoimista lapsi- ja nuorisopoliittisista kehittämishajelmista oli varauksellinen. Aavistelin, että tulossa on tavoitteisto, joka ei ole realistinen kaikkialla. Epäily viipyili myös siinä, että erilaista hanke- ja muuta rahoitusta ohjaillaan jatkossa tätä kautta. Kun syksyllä 2007 sitten käytiin ensimmäisen politiikkaohjelman valmistelu- ja kommenttikierrosta, loiva epäluulo lisääntyi entisestään.

Miksi näin? Olen toiminut 30 vuotta nuorisosihteerinä maan suurimmassa kunnassa Inarissa ja niinpä olen katsellut suomalaisen nuorisotyön kehitystä paitsi pitkään myös etäällä ministeriöistä, Allianssi-taloista, Nuorisotutkimusseuroista sekä vastaavista – ja kasvukeskuksista ylipäänsä. Oma kuntani on laaja, neliökilometrejä löytyy runsaat 15 000 ja nykyinen asukasmäärä 6800 tarkoittaa sitä, että neliökilometriä asuttaa normioloissa 0,4 inarilaista. Runsaas, pääosin Saariselän matkailukaupunkiin keskittyvä turismi nostaa tosin tuota teoreettista lukua sesonkiaikoina ihan huomattavastikin.

Inari on kuntataloudeltaan sekä luonnon- ja kulttuuriympäristöltään varsin vahva ja monipuolinen. Niinpä on pärjälty hyvin. Inarin monikulttuurisuudella on ihan omat, perinteisestä monikulttuurisuudesta nousevat lähtökohtansa. Väestöstä kolmannes on saamelaisia, ja kunta on ainoa, jonka alueella puhutaan lähtökohtaisesti kaikkia kolmea saamenkieltä. Inari on eittämättä maan saamelaiskulttuurin keskus; Saamelaiskäräjät¹ toimii Inarissa, ja myös pitkään odotettu Saamelaiskulttuurikeskus Sajos sijoittuu Inarin kirkonkylään.

Maahanmuuttajiakin löytyy, mutta varsin vähän. Ainoa merkittävä sisäänmuutto on koettu toisen maailmansodan jälkeen Petsamon alueen tyhjennyttyä väestöltään Suomeen. Ortodoksien merkittävä osuus on noita peruja, ja kolttien ohella kunnassa on vahva venäläistaustaisten sukujen keskittymä. Kunta on myös muuten kiintoisa sekoitus paikallisia kantasukuja ja postiauton tuomia muu paikkakuntalaisia.

Alueet tasa-arvoisia, mutta toiset alueet ovat tasa-arvoisempia kuin toiset

Maan pohjois- ja itäosista löytyy lukuisia kuntia, joilla on paljon yhteistä. Moni asia yhdistää Inaria näihin. Ovi on käynyt ja väki valunut tiuhaan tahtiin kasvukeskuksiin, jotka usein sijaitsevat etelässä. Poismuutto ei koske pelkästään nuoria, jotka pääosin häipyvät opintojen teille jo 16-vuotiaina peruskoulun käyneinä tai viimeistään 19-vuotiaina ylioppilaina.

Poismuutto on kiusallista, sillä se kohdistuu aktiiviväestöön. Nuorten osalta on sentään toivoa siitä, että mikäli pyrkimykset elinkeinojen kehittämiseen onnistuvat, löytyy lähtijöistä ajan myötä myös kaivattuja paluumuuttajia. Inarin menetykset 15 vuodessa ovat noin tuhannen hengen luokkaa.

¹ [Http://www.samediggi.fi](http://www.samediggi.fi).

Lapin mittapuussa kunta on menettänyt merkittävästi, mutta kuitenkin vähän verrattuna useaan muuhun kuntaan.

Kun lueskelin syksyllä 2007 maata kiertävälle kommenttiradalle lähetettyä ensimmäistä ohjelma-versiota, ärtymys ja epäily kasvoivat sivu sivulta. Ensivilkaisun jälkeinen tunnelma: isojen väestökeskusten ohjelma. Poliittisessa ohjelmassa pitää toki olla ylevät tavoitteet, mutta sanamuodot ”Kaikkiällä maassa, jokainen lapsi...” sekä yleinen kaikkien asioiden kaikenkattavuus eivät suuremmin riemastuttaneet. Pakko oli kysyä mielessään, miten ihmeessä tähän kaikkeen voidaan tasapuolisesti edellyttää edes pyrkimistä kaikkiällä. Hengästytti erityisesti pienten kuntien puolesta.

Nuorisotyöläiselle oli jännittävää havaita myös se, että perinteiselle ja perustyöksi luettavalle nuorisotila- ja nuorisotalotoiminnalle ei ollut juurikaan sijaa uudessa ohjelmaesityksessä. Onneksi valtakunnallisessa Säätytalon starttiseminaarissa läsnä oli Helsingin nuorisoasiainkeskuksen edustaja sekä Humakin tutkija, jotka kyseenalaistivat puutteen ja penäsivät perusteita. Rovaniemen Lappi-seminaarissa kyselin tuota samaa ja kuulin, että itsestäänselvyyksiä ei ohjelmaan ollut ajateltu sisällyttää. Kiintoisa peruste. Pakko pisti kysymään, että mitä ihmeen itsestään selvyyksiä ja jo saavutettua tarkoitettiin. Lopulliseen versioon mainintoja tuli, hyvä niin. Vuosien saatossa on joutunut toteamaan, että kaiken puolesta on taisteltava koko ajan, itsestään selviä asioita on tosi vähän, ja on virhe jättää jo saavutettu arvokas pois poliittisista ohjelmista.

Tavoitteiden tasapäisyys hirvitti, sillä reuna-alueiden arkitodellisuudessa eläminen johtaa ihan muihin johtopäätöksiin: alueellista tasa-arvoa ei ole. On erilaisia alueita ja erilaisten alueiden erilaisia pulmia. Ihannetilataavoitteilla ja keskiarvoilla voidaan pelata keskuksissa, ei periferioissa, joissa haasteet ovat toiset. Oma huoli kohdistui enenevästi myös politiikkaohjelman ohjausvaikutukseen: mitä arvotetaan ja mihin tuiki tarpeellisia tukieuroja ohjautuu? Onko pieni kaunista? Vievätkö keskuksat käytännössä kaiken? Ajetaanko kunnat itsetarkoitukselliseen kehittämiskiarteeseen, joka lopulta palvelee menestyksekkäästi vain resursseiltaan vahvoja?

En hae vastakkainasettelua. Ei se hyödytä ketään. Ymmärrän oikein hyvin esimerkiksi maahanmuuttotyön tarpeen isoissa kaupungeissa. Tarpeen on tietysti myös se, että siihen panostetaan. En muutenkaan kiistä niitä haasteita, joita kasvukeskukset kohtaavat.

Mutta se, joka on todellista Helsingissä, on useilta osin täysin vierasta Savukoskella. Se taas, mikä on totta Savukoskella, on jotain täysin vierasta Helsingissä. Palaan Inariin ja koko saamelaisalueelle: on myös perinteistä monikulttuurisuutta, joka ansaitsee huomion. Sitä paitsi se täkäläinen perinteinen näkyy maassamuuton osalta kaikkiällä: Helsinki on maan kolmanneksi suurin kolttakylä.

Edunvalvonnan järjestämisen sietämätön haaste

Olen seurannut mielenkiinnolla kaupunkimaisen nuorisotyön kehittämiseen panostavan Kanuunaverkoston² kehitystä. Loistoidea. Jos olisin ison kaupungin nuorisotoimenjohtaja, pitäisin itsestäänselvyytenä osallistumista. Edunvalvonta, kehitystyö, hyvien käytäntöjen vaihto: synergialuettelo on pitkä kuin ajomatka Ivalosta Sevettijärvelle.

Loivaa epävarmuutta tunnen siitä, että Kanuuna onnistuu viestinviemisessä ja edunvalvonnassaan hyvin. Kahden ja puolen miljoonan suomalaisen ääntä ei voi tietysti ohittaa.

Kysymykseni kuuluu: kuka erilaisten ohjelmien ja suunnitelmien laadinnan yhteydessä puhuu reuna-alueiden ja pienten kuntien puolesta. Kenellä on siihen mandaatti? Miten pinta-alaltaan ylivoimainen, alueeltaan hajanainen ja väestöltään vähäinen nuorisotyön Suomi järjestäytyy? Onko se edes käytännössä mahdollista, ja jääkö jäljelle se, että syntyisi useita alueellisia verkostoja ja kehittämishankkeita?

2 [Http://www.nuorisokanuuna.fi/uutiset.php](http://www.nuorisokanuuna.fi/uutiset.php).

Joku voi kysyä, että onko yhteinen edunvalvonta edes tarpeen. On se. Omaa kuntaansa ristiin rastiin sukkuloivia monikärkiohjuksia riittää vielä. Aikataulutettu arki ei tarjoile liiemmin sijaa pohdiskelulle, ja tiukka talous jättää monet pienet kunnat ulos hankerahoitusten mahdollistamista kehittämistoimista. Reuna-alueiden maantieteelliset mittasuhteet ovat usein myös sellaisia, että ratkaisuja on pakko etsiä muualta kuin kuntaliitoksista tai kuntien välisestä yhteistyöstä. Kaikkea ei sentään voi tehdä verkkoyhteisöjen virtuaalimaailmassakaan, ei vaikka kuinka politiikkaohjelmat niiden tärkeyttä korostaisivatkin.

Miten homma toimi ja mitä tulisi huomioida jatkossa

Poliittisen ohjauksen käytäntö on onneksi saanut minut rauhoittumaan. Hyvinhän tässä on selvitty, ainakin omassa kehityksessä. Pitää soveltaa ja uskaltaa jättää joutilaat korulauseet arvoonsa.

Kuitenkin kannan huolta tulevaisuudesta ja niistä pienimmistä ja reunimmaisista kunnista ja alueista. Poliitiikkaohjelmien linjauksia ja käytännön toimintaohjeita valmistellaan kaukana reuna-alueiden arjesta. Kun ohjelmien tarkistustyötä tehdään, oma toivomukseni on se, että alueiden erillaisuus hyväksytään yhdeksi työn lähtökohdaksi. On hyväksyttävä myös positiivinen diskriminaatio: vahvoilta voi vaatia enemmän.

Etsivän työn ilmestyminen nuorisotyökenttään voisi olla hyvä, riittävän yksinkertainen ja havainnollistava esimerkki siitä mitä tarkoitan. Osallistuin marraskuussa 2010 Nuorisokeskus Vasatokassa Lapin etsivien kokoontumisajoihin. Mahtavan kiintoisaa oli seurata Utsjoen puolikkaan etsijän sekä Lahden nuorisopalveluiden Etsimen työparin vuoropuhelua.

Menemättä yksityiskohtiin on todettava, että toimintakehyksissä on valovuosien ero. Työssä on toki samaa, mutta ääriympäristöissä se saa lopulta aivan toisenlaisen perusluonteen. Karkeasti: mitä pienempi kehys, sen suurempi on ennaltaehkäisevä lähtökohta ja ote.

Minä toivon, että etsivän työn rahoittaja, opetus- ja kulttuuriministeriö, ei ryhdy laatimaan etsivälle työlle yhtenäisiä laatukriteerejä – sellaisia, joilla työ ja sen tuloksellisuus käytännössä määritellään pitkälti korjaavaan suuntaan painottuvasti. Jos näin tapahtuu, keskittyy työmuoto ja siihen varattu taloudellinen tuki sinne missä väkeä on paljon ja mitattavat ongelmat suurimmat.

Pohjoisen nuorisotyön lähtökohta (arvelen, että näin on myös muualla reunoilla, siellä minne ei lähdetä vaan mistä lähdetään) on asiakasnäkökulmasta periaatteessa selkeän yksinkertainen: kotiseudulla toimitaan niin, että nuoren itsetunto on riittävän vahva kohtaamaan väistämättä tapahtuvan ja etupäässä opiskeluun liittyvän poismuuton. Etsivä työ tulisikin nähdä tässä mielessä laaja-alaisena ja reuna-alueiden osalta satsauksena tuleviin vuosiin. Mikäli toisiin tulkintoihin päädytään, kehitys lisää entisestään polarisoitumista: vahvat vahvistuvat – jotkut yrittävät selvittää jotenkin ja ihan pienimmiltä lähtee se teoreettinenkin mahdollisuus vahvistaa lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa ennaltaehkäisevää työtä.

Niin. Mitä sitten tapahtuu ihannetilassa. Jos etsivä Kaisa Utsjoella onnistuu tehtävässään, niin näiltä osin Lahden Etsimen Mikan ja Tonin ei tarvitse kantaa huolta mahdollisista Utsjoelta Lahteen muuttavista nuorista. Ylipäänsä: mitä laadukkaampaa on ennaltaehkäisy reunoilla, niin sitä vähemmän niiltä osin muuttaa etsijöitä ja muita asiantuntijoita työllistäviä nuoria kasvukeskuksiin. Sen tähden ihan perustyöksi luettavan ennaltaehkäisevän työn tukea tarvitaan kohdennettavaksi sinne missä nuorten maailmalle saattohoitoa tehdään, pois kotiseuduiltaan.

Yksinkertaista.

KUNTIEN NUORISOPOLIITTINEN OHJAUS – SIIS MIKÄ?

Jorma Mertanen

Voiko kuntien nuorisopoliittinen ohjaus olla vaikuttamassa nuorten elämään? Menneisyys ja totut toimintatavat ohjaavat tulevaisuuteen, mutta tuoko se nuorisopoliittikkaa vai hajautettuja käytäntöjä? Uusi nuorisolaki haastaa uudella näkökulmalla yksilötyön suuntaan. Vastaako kunnallinen nuorisotyö näihin haasteisiin? Nuorisotyön vaikuttavuuskysymyksiä on pohdittu viime aikoina kriittisinä menestystekijöinä. Yritän antaa joitakin kommentteja ja huomioita edellisiin kysymyksiin.

Nuorisotyön tehtävä

Nuorisotyön menneisyydestä kiteytyy kaksi vahvaa tehtävää tai juurta: nuorten oppiminen ja nuorisongelmien ehkäiseminen. Viime vuosina on noussut esiin myös kolmas tehtävä: nuorten osallisuus ja vaikuttaminen.

Erilaiset harrastukset ja niiden kautta oppimien ovat tukeneet ja kasvattaneet nuorisoa menneinä vuosikymmeninä. Nuorisoseuran talolla maaseudun nuori väki kokoontui harrastuksien pariin. Poliittiset nuorisojärjestöt ovat johdattaneet nuoria aikuisten saappaisiin samalla tavoin kuin postimerkkienkerääjät tai vapaapalokuntalaiset. On vietetty aikaa yhdessä yhteisten asioiden parissa, opittu toisilta, viihdytty ja virkistytty. Monille nuorille on löytynyt harrastuksista koko elämän kestävä toiminta tai ammatti.

Nuorisongelmien ehkäisyyn jouduttiin sotien jälkeen. Alkoholi ja päihteet, rikollisuus, huonot käytöstavat, kadulla lorvailu olivat uhkana nuorten tulevaisuudelle, miksei myös vanhempien. Vahingot yhteisölle ja myös nuorille itselleen olivat syy tuottaa nuorille suunnattuja palveluja, tiloja ja tekemistä: ennaltaehkäistä ongelmien syntyä.

Osallisuuden ja vaikuttamisen taustalta löytyy monimutkaisempi tarkoitus. Toisaalla kytee pelko vähenevästä nuorten äänestysinnosta ja kiinnostuksesta politiikkaan ja yhteiskunnallisiin asioihin. Toisaalla näkyy tarve luoda aktiivisia kansalaisia, jotka kehittävät tulevaisuuden elämää ja ympäristöä.

Edellä mainituista tehtävistä täysin erilainen näkökulma on nuorisopoliittikka, nuorten elinolojen parantaminen, nuorten elämään vaikuttaminen. 1970-luvun alkupuolella alettiin tarkastella nuorten elämää kokonaisvaltaisemmin nuorisopoliittisesta näkökulmasta (mm. Rantalaiho). Tuli esille vaatimuksia huomioida nuorten elämää työelämän, koulutuksen, asumisen ja vapaa-ajan näkökulmasta. Käytännössä näitä politiikkänäkökulmia toteutettiin kuitenkin varsin vähän. Nuorisopoliittikka on saanut vauhtia vasta 90-luvulla, jolloin sekä valtiovallan taholta että isoimmissa kaupungeissa alettiin tehdä nuorisopoliittisia ohjelmia ja strategioita. Suunta on oikea, toteutus ja vaikutukset ovat ensi askelia.

Nuorisolaki (nuorisotyölaki) kunnallisena nuorisotyön ohjaajana

Nuorisolaki on ollut osana kehittämässä suomalaista nuorisotyötä. Nuorisotyö on tullut viralliseksi kunnan tehtäväksi. Nuorisolautakuntia on perustettu. Valtion varoja on suunnattu kuntien nuor-

risotyöhön porkkanaksi. On tuettu virkojen perustamista, järjestöjen tukemista ja nuorisotilojen rakentamista. Kunnissa käytiin 1980-luvulla terävää keskustelua siitä, pitäisikö ensisijaisesti tukea nuorisjärjestöjen toimintaa vai kuntien omaa nuorisotyötä. Jälkeenpäin katsottuna kunnan oma nuorisotyö otti vahvan aseman, koska katsottiin, että nuorisopalvelut pitää tuottaa ”kaikille” nuorille. Samoihin aikoihin alkoi hidas järjestökentän näivettyminen.

Nuorisolain nykytilan hyviä puolia on nuorisotyön erilaisten tehtävien listaaminen. Laki sanoo, että näitä asioita nuorisotyön tulee kunnassa tehdä. Se on raami ja selkäranka, jonka pohjalta kunnallinen nuorisotyö voi toteuttaa tehtäväänsä. Nuorisolain myötä kuntiin on kohonnut toimitiloja, työpajoja, tiedotuspisteitä, ehkäiseviä hankkeita, vaikuttamiselimitä. Kunta voi kuitenkin toteuttaa näitä tehtäviään haluamallaan tavalla. Se on lain heikkous. Kunta voi tiedottaa nuorille vuorovaihteisesti verkkosivujen ja nuorisotiedottajan kautta. Tai pitää kunnantalon nurkassa esitehyllyä, josta jokainen nuori voi itse hakea esitteitä. Molemmat ovat nuorisotiedotusta ja laki toteutuu. Näin myös muiden tehtävien osalta. Nuorisolain ohjaava merkitys on vähäisempi isoissa kaupungeissa. Luetellut tehtävät toteutuvat ilman lain voimaakin. Niiden vaikuttavuus on sitten asia erikseen. Uskon, että lain merkitys on ohjaavampi keskisuurissa kunnissa ja kaupungeissa. Kenties myös osassa pieniä kuntia.

Suomessa kunnallisen nuorisotyön yhteinen budjetti oli 2008 166 miljoonaa euroa. Se tuntuu suurelta. Mutta perspektiiviä muuttamalla paljastuu karu totuus. Se on sama summa, jonka Tampereen kaupunki käyttää vuosittain perusopetukseen ja päivähoitoon. Laskennallisten ja kohdennettujen valtionapujen suuruus esimerkiksi Tampereella on yhteensä 13 prosenttia nuorisopalvelujen budjetista. Se ei suuremmin ohjaa nuorisotyön sisältöä.

Kunnallisen nuorisotyön vaikuttavuus

Viime vuosina on alettu keskustella nuorisotyön vaikuttavuudesta. Kun kunnallinen itsehallintolaki antaa kunnille oikeuden toteuttaa nuorisolakia omien intressien mukaan, sitä myös toteutetaan niin. Valtuustot ja lautakunnat painottavat omia näkemyksiään. Lisäksi meillä vastuullisilla viranhaltijoillakin on omia erilaisia näkemyksiämme. Voiko nuorisotyö olla valtakunnallisesti vaikuttavaa, jos sitä toteutetaan eri paikkakunnilla eri tavoin? On syytä kysyä, toteutuuko nuorisolain tarkoitus todella. Ymmärrän, että Kuntaliitto kuntien puolestapuhujana ei halua kunnille uusia velvoitteita. Nuorten kuntalaisten näkökulmasta ei voi olla perusteltua, että jossakin kunnassa saa tiettyä palvelua ja toisessa ei mitään tai aivan toisenlaista. Sama vaara on yksilötyössä. On enemmän tai vähemmän sattumaa, ketkä nuoret saavat erityistä palvelua, huomiota tai tukea, keitä aktivoidaan tai ohjataan. Systemaattista tai subjektiivista palvelua, ohjausta tai vierellä kulkemista ei ole mittavassa määrin. Toisaalta pitäisikö olla? Eikö palvelujen tarjoaminen riitä? Ottakoon vastaan kuka haluaa. Nuorisotyö vaikuttaa niihin nuoriin jotka syystä tai toisesta tulevat mukaan, itsensä tai kaveripiirin mukana. Tampereen nuorisopalvelujen budjetti on neljä prosenttia perusopetuksen budjetista. Heti voidaan ymmärtää, kummalla on suurempi merkitys nuorten kasvun tukemisessa. Edellä mainittu rahoituksen suuruus on myös syy ja selitys, miksi systemaattista nuorisotyötä tai kaikille nuorille tuotettua toimintaa ei voida toteuttaa. Voi vain arvailla, minkälaisia vaikutuksia Tampereen nuorisopalvelut tuottaisi sadan miljoonan budjetilla. Pienistä määrärahoista huolimatta voidaan saada aikaan vaikuttavuutta. Tampereen nuorisopalvelut käynnisti hankkeen, jonka myötä kaikessa toiminnassa keskitytään oppimiseen, nuorten osallisuuteen ja oikeaan kohderyhmään.

Vaikuttavuutta voidaan tarkastella myös yksilön näkökulmasta ja siinä voidaan nähdä yksittäisten nuorten huimaavia kokemuksia ja kehitystarinoita. Nuorisotyön merkitys on suuri niiden nuorten elämässä, jotka ovat toiminnan piirissä. Yhteisillä retkillä, leireillä, nuorisotalolla, tapahtumien järjestämisessä, ulkomaan matkoilla on aikaa olla yhdessä ja toimia yhdessä ohjaajan kanssa. Näiden

kokemusten merkitys on parhaimmillaan pysyvää ja suuntaa nuoren tulevaa elämää. Nuoriso-ohjaaja luo omalla persoonallaan esimerkkiä aikuisesta ihmisestä, kenties jopa tulevasta ammatista. Aikuinen kumppani antaa perspektiiviä asioille ja vahvistaa nuoren kehityspolkuja. Nuori oppii vastuuta kokeilemalla ja yhteistyössä muiden nuorten parissa. Se on nuorisotyön vaikuttavuutta. Työn kohdistaminen oikeaan kohderyhmään on myös vaikuttavuutta. Usein toimintaa on helpompi toteuttaa tutun ryhmän kanssa. Vaativuus – ehkä myös vaikuttavuus – kasvaa uuden kohderyhmän myötä. Vaikuttavuutta ei aina mitata rahassa. Elämän laatu ja sisältö ovat omia arvoja.

Nuorisotyö on parhaimmillaan, kun kehitellään uusia toimintamuotoja. Kunnallinen nuorisotyö on ollut vastamassa nopeasti erilaisten nuorisokulttuurillisten ilmiöiden kohtaamiseen, bänditoiminnan, nuorten työpajojen, aamu- ja iltapäivätoiminnan, nuorisoasunnot, katupartiointi, nuorisotyö verkossa, etsivä työparitoiminta. Nuorisotyö toimii notkeasti pilottina. Sitä eivät säätele lait, tarkat normit tai periaatteet. Lisäksi nuorisotyö innostuu uusista aiheista ja haasteista, vaikka ne siirrettäisiinkin myöhemmin muiden hallinnonalojen yhteyteen.

Kuntien nuorisopoliittinen ohjaus

Kunnissa on tehty lapsi- ja nuorisopoliittisia ohjelmia. Niihin on kerätty tietoa nuorten elämän tilasta ja toimenpide-ehdotuksia elämän parantamiseksi. Ohjelmien toteuttaminen ja kunnallisen työn ohjaaminen ovat jääneet vähemmälle. Ohjelman aikaansaaminen on yhteinen puristus, vaikka sen jälkeen tosityön vasta pitäisi alkaa. Tässä me nuorisotyön ammattilaiset olemme vasta alkupoluilla. Paikallinen nuorisopoliittikka vaatii laajakatseisuutta ja sinnikkyyttä. Poliitikot kaipaavat omia nuorisoteemojaan neljän vuoden välein tai parhaimmillaan syksyn budjettineuvotteluissa. Virkamiehet välittävät useimmiten omista lohkoistaan ja ellei ole näköpiirissä yhteistä hyötyä, ohjelmat pölyttyvät nuorisotyön kaapeissa. Mieluummin pari toteuttamiskelpoista asiaa, jotka saadaan aikaan kuin sadan ehdotuksen tarjotin ”jokaiselle jotakin”.

Tärkeä asia on kuitenkin nuorten elämän tarkastelu kokonaisuutena. Ikäjakso 13–25 vuosien välillä on kovin moninainen. Lapsuudesta lähdetään liikkeelle ja muutaman vuoden sisällä käydään läpi sekä fyysisiä että mentaalisia myllerryksiä. Valmiiksi aikuiseksi pitäisi tulla. Henkinen muutos turvatusta koti- ja kouluelämästä kohti itsestään huolehtivaa aikuista on valtava. Oman identiteetin pitäisi kehittyä ohjaamaan elämän kulkua.

Miten nuorisopoliittikka tai hyvinvointipoliittinen ohjelma voi olla tässä muutoksessa mukana? Väistämättä joudutaan sirpalemaisiiin asiakokonaisuuksiin. Yhtäältä eri ikävaiheissa tarvitaan hyvin erilaisia tukitoimia ja järjestelmiä. Toisaalta olemassa olevien rakenteiden ja hallintokuntien näkökulmat ja tavoitteet kerätään suunnitelmiin. Niiden niputtaminen yhdeksi kokonaisuudeksi on taitolaji, jossa helposti päästään runsaaseen lopputulokseen. Vaarana on, että toteutetaan vähän ja ohjelmat päätyvät hyllylle lepäämään. Ohjelmissa käsitellään lisääntyvässä määrin ”kipupisteitä” kuten koulujen nivelvaiheita, päihteiden käytön vähentämistä tai nuorten asuntotilannetta. Kohdentaminen lienee välttämätöntä ja saa parhaimmillaan aikaan huomiota ja ratkaisuja ongelmatilanteisiin. Varsinkin lastensuojeluohjelmien näkökulma jää usein lapsikeskeiseksi tai sosiaalityöpainotteiseksi. Dynaaminen luovuuden ja oppimisen nuorisonäkökulma jää toissijaiseksi toiveeksi.

Uuden nuorisolain velvoittama monialainen yhteistyö on ajatus oikeaan suuntaan. Isoissa kaupungeissa toimii lukuisia yhteistyöryhmiä, olkoonkin, että ne ovat usein yhden asian liikkeitä. Useimmiten ne ovat myös muiden kuin nuorisotyön ”omistamia” hankkeita. Kokonaisuuden tarkasteleminen kuuluu kunnassa kaupunginvaltuustolle ja -hallitukselle. Tampereen kaupungin toimintamallissa lasten ja nuorten palvelujen tilaaja (tilaajalautakunta) tarkastelee yhden ikäryhmän kokonaisuutta. Se on sinällään rakenteellinen ratkaisu, mutta tuottaa väijäämättä uudenlaisia kehityskohteita, yhteistyötä ja kokonaisuuden hallintaa. Se vahvistaa myös paikallisen nuorisopoliittikan suunnittelua.

Eteenpäin

Nuorisotyön kehitys on ollut merkittävää, kun tarkastelee sitä neljän vuosikymmenen perspektiivillä koko maassa. Nuorisotyö on kehittynyt systemaattisempaan ja ammatillisempaan suuntaan. Työntekijät ovat koulutettuja ammattilaisia. Erilaisia nuorille suunnattuja palveluja on moninkertaisesti. Vapaa-ajantoiminnasta on suuntauduttu koulu- työllisyys- ja sosiaali- ja terveysaloille, nuorisotyö on haluttu yhteistyökumppani sekä kunnan hallintokunnille että järjestöille. Monenlaiset hankkeet haastavat tämän päivän nuorisotyötä. Valtaosa kuntien nuorisotyön voimavaroista kohdistuu kuitenkin edelleen vapaa-aikaan ja talotyöhön. Siihen nuorisolaki ei tarjoa suurempaa panostusta. Nuorisopolitiikan eteenpäinviemisessä tarvitaan intressien ja näkökulmien tuomista valtuustojen ja johdon piiriin. Nuorten potentiaalinen merkitys on saatava kunnan voimavaraksi käytännön teoissa.

Uusin suuntaus, nuorisolain kohdentaminen yhteen työmuotoon ja yksilötyöhön, on muutos aiempaan. Oletan sen olevan alku uudelleen kohdennetun yksilötyön aikakaudelle. Nuorisotyön menetelmät saattavat tuoda lisäarvoa paitsi yksilötyöhön myös kumppaneiden toimialoille. Sen vaarana on perinteisen ryhmäohjauksen ja -toiminnan väheneminen ja volyymien pieneneminen. Suuret joukot jäävät edelleen tavoittamatta. Vaikuttavuus kasvaa kohdennetuille nuorille.

HIILEN JA TUHKAN RAJAMAILLA

Pirjo Mattila

Sanotaan, että kaikkien pitäisi puhaltaa yhteen hiileen – saada nuorten asema paranemaan. Mielikuvissani näen konkreettisia vaihtoehtoja yhteen hiileen puhaltamisessa. Yhden kylmän hiilen ja joukon puhkumassa siihen – turhaan. Tuhkapölyä ja keskellä heikosti hehkuvan hiilimurun, johon eri suunnista puhallettaessa kaikki saavat silmilleen tuhkaa. Läjän hiiliä, jotka hehkuvat ja puhaltajat, jotka saavat ne sytyttämään.

Keskustelu nuorten poliittisesta ohjauksesta tuo nämä mielikuvat vahvasti mieleeni. Ajatus siitä, että olemme yhteisen asian äärellä sytyttämässä tulta, jolla on merkitys, tuntuu kuitenkin epäuskottavalta. En aina näe hiiltä enkä siksi yllä siihen puhaltamaan.

Nuorten poliittisen ohjauksen mekanismien epämääräisyys ja vieraus, siitä johtuva nuorisotyön kentän etäisyys niihin ja oma ammatillinen tehtävä nuorten oman roolin tukijana herättää hämmennystä nuorisotyöntekijässä. Erityisen haastavaa käytännön työssä on löytää nuorten mielipiteiden yhteys poliittisen ohjauksen rakenteisiin ja niiden käytäntöihin.

2000-luvulla YK:n lasten oikeuksien sopimuksen kolme P:tä (protection, provision ja participation) ovat lapsi- ja perhepoliittisen ohjelmatyön kirjoittajien ja erilaisten yhteiskunnallis-kasvatuksellisten toimijoiden tiedossa entistä paremmin. Erityisesti lapsi- ja perhepolitiikan sekä syrjäytymisen ehkäisytoimijat eri tasoilla ottavat käyttöön P:t perusteluina. Suojelusta ja osallisuudesta on tullut kelpo mantroja. Lasten ja nuorten palveluihin liittyvä rahapuhe (provision) jää mielikuvieni mukaan ilman vastaavia perusteluja. Lapsuuteen ja nuoruuteen sijoitettu resurssi ja sen osuus kaikesta yhteiskunnan resursseista puhuttavat kuitenkin yhteiskunnan eri tahoilla. Toiminnan, asiakkuuden ja tuloksen hintaa lasketaan yhä useammalla kentällä.

Puhkujia ja puhaltajia nuoruuteen poliittisena kysymyksenä on monia. Tärkeimmät nuoruuden politiikkojen toimijat eivät sijaitsekaan nuorisotyön kentällä vaan toimivat talouselämän ja yhteiskunnan muilla kentillä. Nuorisotyö ei kuitenkaan ole yhteiskunnan ulkopuolella – tai sen ei pitäisi olla. Talouden kentälle puhaltamaan pääseminen on haastavaa, mutta toisaalta sille ominaiset hallintamekanismit tuntuvat valuvan ja uusintavan itsensä eri organisaatioihin sopiviksi samalla kun organisaatiot pyrkivät lunastamaan paikkansa rakenteissa ja järjestelmissä.

Suomessa evankelisluterilaisen kirkon nuorisotyö, järjestöjen nuorisotyö ja nuorisojärjestöjen toiminta sekä kunnallinen nuorisotyö ovat mukana keskustelemassa ja puhaltamassa yhteen hiileen. Ringin etulaidalla ovat oikeutuksensa jo lunastaneet, vakiintuneet organisaatiot: ne, joiden tiedetään nostavan keskusteluun tuttuja näkökulmia, useimmiten oikeassa vaiheessa ja harkitulla volyyymilla. Nämä toimijat tuntevat rakenteen ja osaavat sen kielen. Mutta ulottuvatko tähän keskusteluun uudet toimijat tai heidän edustajansa? Uudet järjestöt ja ryhmät? Takarivistä tai ilman kutsua grillille on vaikea puhaltaa.

Tahtotilat hyvästä nuoruudesta ja nuoren sukupolven tilasta näyttävät julkisuudessa pääosin yhdenmukaisina, vaikka sävyeroja toki on hiilten hehkuessa. Nuoret opiskelemaan ja töihin! Tervein! Se on yhteiskunnallisesti ajatellen tärkeintä. Huoli on vain siitä, ettei tämä täysin toteudu halutussa ajassa.

Huoltosuhteen häilyvyyden tietävät lukiolaiset, sen he oppivat yhteiskuntaopin tunnilla. - Meistä tulee maksajia! Siksi meidät tarvitaan tähän yhteiskuntaan sen jäseniksi. Meidän ammattiin opiskelijoiden tulee siirtyä täyttämään eläköityvien työpaikat, yhteiskunnan jäsenyydestä sen syvemmin viis.

Nuorisotyön ydin rakentuu kahdesta juonteesta ja niiden välisestä jännitteestä: nuoren kasvun ja identiteettityön tukemisesta ja nuorten sosiaalistamisesta yhteiskuntaan sen kelpo jäseniksi.

Riippuen toimijoiden taustaorientaatiosta näiden kahden juonteen painoarvot ja sisällöt vaihtelevat, samoin kuin se, missä määrin nuorisotyön avulla nuorten ajatellaan itse voivan muuttaa yhteiskuntaa ja maailmaa haluamaansa suuntaan jo nuorena, toiminnassa mukana ollessaan. Millaisia palkeita toimijat käyttävät sytyttääkseen roihun?

Nuorisotyön kasvatuksellisen orientaation kohteena voi ajatella olevan yksittäinen nuori ja hänen kasvunsa tukeminen – kenties ryhmässä. Yhteiskunnallisemmassa orientaatioissa työn painotuksen voi ajatella olevan ilmiöissä, joihin nuoret luovat suhteensa ja joihin he vaikuttavat halutessaan jo suhdetta luodessaan. Jossain näiden välissä on yhteisöllinen tapa nähdä nuorisotyö, jossa tässä ja nyt pyritään yhdessä yhteiseen hyvään. Siellä nuotio on läsnä usein konkreettisestikin.

Kunnallisen nuorisotyön ajatellaan ja toivotaan eri yhteyksissä olevan kasvatuksellista, kaikille sopivaa ja siksi myös neutraalia. Se ei villitse eikä manipuloi, sen avulla levitetään yleispätevää arvo-maailmaa: hyvyttä, kauneutta ja viisautta. Se välittää laillista tapaa toimia ja auttaa nuoria liittymään toisiinsa ja toimintaan, ellei juuri nyt toiminnassa ole tarpeen keskittyä konkreettisempiin tavoitteisiin. Se kertoo mahdollisuuksista. Nuorisotyö antaa välineitä ilmaista itseään ja onnistumisen kokemuksia. Se liittyy toimintaympäristönsä usein annettuihin, mutta toivottavasti yhdessä tulkittuihin arvoihin. Sen tulee osaltaan ohjata nuoret kohti aikuisuutta, jonka sisällöstä puhutaan vähän.

Yksittäisen kunnallisen nuorisotyöntekijän henkilökohtaisena haasteena ei ole tarttua poliittisen ohjauksen dokumenteissa esille nouseviin aihekokonaisuuksiin. Niitä ei olekaan tarkoitettu yksittäisen työntekijän vaan organisaatioiden toiminnan ohjauksen välineiksi. Varsinaiset työn linjaukset tehdään organisaatioiden sisällä, osin poliittisen ohjauksen kautta.

Toisaalta monet nuoria kiinnostavat ilmiöt ja heidän reaktionsa niihin voivat näyttää jopa poliittisilta maailmassa, jonka keskiössä on puhe yksilöiden identiteetistä ja jossa TV esittelee oman elämänsä, ammattinsa tai taitonsa sankareita ja tärkeää on näyttäytyminen. Teemat voivat nousta arjesta, pienistä kokemuksista, jotka on jaettavissa ryhmässä – ellei muuta niin netin kautta.

Toisaalta vakavien asioiden ja ilmiöiden nostaminen julkisuuteen voidaan sekin tulkita vain nuorten haluksi näyttäytyä, johon on helppo suhtautua skeptisesti. Yksilölliseen näyttäytymiseen kannustaminen ei aina ole ammatillisen työn kannalta relevanttia. Nuoria halutaan opastaa vastuulliseen mediaesiintymiseen ja -harkintaan. Vakavista asioista sopii keskustella niitä varten jo olemassa olevissa ryhmissä, vaikkapa nuorisojärjestöissä.

Ilmiöt ja keskusteluteemat voivat myös johtaa nuorisotoimialan ja oman organisaation ulkopuolelle, jonne ei ole tapana, saati korrektia, heittää haasteita. Jokainen hoitaa oman toimialansa ja perustehtävänsä parhaalla tavalla ja olemassa olevilla resursseilla. Rajapinnoilla toimiminen ja niiden muokkaaminen yhteiseksi toiminnan kentäksi vaatii käsitykseni mukaan joko ohjelmallista yhteistyötä tai todella matalaa organisaatiota paikallisesti.

Nuorisotyön yhteiskunnallisemmän ammatillisen orientaation pohjavireenä on kuitenkin nuorten ja erilaisten ilmiöiden välisen suhteen tukeminen. Sen osana voi herätä kysymys, voiko tähän ilmiöön vaikuttaa ja jos voi, niin miten Joillekin nuorille voi myös herätä kysymys, ellei niin miksi ja mitä sitten.

Esimerkiksi keskusteltaessa nuorten kanssa kesätöistä käydään läpi monia teemoja. Osa on käytännön ohjausta: hyvä että opit hakemaan töitä, hyvä että saat työpaikan, rahaa ja työkokemusta, josta on sinulle hyötyä jatkossa, muistathan että työelämään liittyy pelisääntöjä, ja joo työsopimus on hyvä tehdä ja palkkitili tarvitaan.

Mutta keskustelussa voi nousta myös toisenlaisia kysymyksiä: miksi nuoret eivät saa tehdä kuin tietyn määrän tunteja tai työtä johonkin aikaan, miksi emme voi olla kassalla, miksi meille tehdään ”joustavia työvuoroja, joista ei makseta”, miksi meidät suojellaan ulos työelämästä, jossa voisimme kokea olevamme tasa-arvoisia työyhteisön jäseniä ja omaksua nuoren aikuisen roolin? Eikö meidän haluta itsenäistyvän, saavan omaa rahaa ja lunastavan paikkaamme aikuisena? Vai pitääkö keskittyä valmistumaan ilman työkokemusta? Mitä siitä seuraa? Kuka meitä ei halua työelämään ja miksi? Keneltä se olisi pois?

Keskustelu toisen tason kysymyksistä haastaa työntekijän. Jatkanko keskustelua näistä vai sivutanko ne työhöni kuulumattomina? Vastaanko faktoilla ja mistä ne haen? Mikä on mielipiteeni, voinko jakaa sen nuorten kanssa? Mistä ohjaan nuoret hakemaan tietoa ja keskustelukumppaneita?

Nuorisotyön toimijuutta rajoittaa osin sen itsemäärittely – käsitys kunnallisesta nuorisotyöstä pääosin kasvatuksellisena, alaikäisten teinien vapaa-ajantoiminnan ja lapsi- ja varhaisnuorisotoiminnan organisoijana sekä etsivän nuorisotyön toimijana. Kurottuminen yhteiskunnallisten toimijoiden yhteyteen nuorten kanssa on kuin naapurihillokselle huutelua. Puhaltamaan ei yllä.

Nuorten aikuisten omaehtoinen kansalaistoiminta nuoriso- tai muiden järjestöjen kautta pystyy kurkottamaan rakenteidenkin kautta poliittisen ohjauksen kentille. Kunnallisen nuorisotyön kentällä on perinteitä ja käytäntöjä nuorten omaehtoisen toiminnan tukemiseen. Vaarana on, että ne katoavat työn sisällöllisen suuntaamisen ja ammatillisen koulutuksen painopisteiden muutosten myötä. Osa nuorisotoiminnasta haluttaisiin siirtää puoluerahoituksen piiriin. Tässä ajattelutavassa kunnalliselle nuorisotyölle ei jäisi tilaa olla tukemassa poliittisten nuorisojärjestöjen yhteisiä oppilaitoskierroksia. Näin vaikka kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen on käsittäkseni yksi niistä yhteiskunnallisista tavoitteista, jota viime vuosina on poliittisen ohjauksen kautta haettu.

Ammattialan oppilaitokset tarkastelevat nuorten poliittista ohjausta taas ammatin ytimen etsimisen ja sen oppimisen kautta koettaen koko ajan pysyä mukana muutoksissa, joissa kenties on kyse välineiden ja sanaston muuttumista – ei ehkä nuorisotyön ytimen muutoksesta tai kyseenalaistamisesta. Peruseetoksen määrittely pysynee aina riippuvaisena organisaation taustaorientaatiosta. Tämä on myös nuorisotyön moniarvoisuuden ja -muotoisuuden peruspilareita.

Suhdetta nuorisoon ei kenties saakaan puserrettua yhdeksi hiileksi, johon kaikki puhaltavat, eikä pitkällisenkään puhkumisen tuloksena timantiksi. On vaikea ajatella, että yhteiskunnalliset muutokset tapahtuvat nopeasti. Ohjausjärjestelmät toimivat omassa tahdissaan. Kysymys siitä, mitä tarkoittaa demokratia, edustuksellisuus, kuuleminen ja kuulluksi tuleminen pyörisi esillä nuorten roolin vahvistuessa sukupolvensa ydinryhmän suulla. Mutta eikö yhteiskunta rakennu tällaisen sekavaltakin vaikuttavan prosessin kautta – eikö siinä ole myös avoimen koordinaation kiinnostava mahdollisuus? Kaikille osallisille? Jos niin halutaan.

NUORTEN OHJAUKSESTA NUORISOPOLITIIKAN OHJAUKSEEN – KERTOMUS TOIMIJASTA, JOSTA TULI NUORISOPOLIITIKKO

Liisa Sahi

Nuorisopoliittiset silmälasini ovat alun perin värittyneet nuorisotoiminnan kautta. Sitä kuvaa kokemus omaehtoisesta toiminnasta ja yhdessä tekemisestä. Joskus tarjolla oli myös ohjattua toimintaa: draamaryhmää, ohjattuja matkoja tai kursseja. Niihinkin osallistuttiin, mutta itse järjestetyt jutut taisivat kuitenkin nousta pääasiaan. Oli mahdollisuus rikkoa omia rajojaan niin ihmisten ilmoilla kuin metsässä. Oli mahdollisuus testaila omaa osaamistaan ihmisten ohjaajana tai lehden tekijänä. Vapaus valita mitä, missä ja milloin tekee. Vapaus ottaa vastuuta omista tekemisistään tai tekemättä jättämisistään. Vapaus kasvaa vastuullisuuteen.

Matkan varrella takkiin on tarttunut muutakin. Jossain vaiheessa syntyi ymmärrys siitä, että koko rakennelma olikin vaatinut taustatyötä: Tilat, jossa kokoontua. Laavu, jota sai lainata. Kirja, josta sai ideoita. Kurssi, joka kehitti valmiuksia.

Nuorisotoiminta sai nuorisotyön väriskaalan. Näkemys muuttui laajemmaksi kuin se toiminta, jossa oli itse ollut kavereiden kanssa sopimassa (nykykielellä päättämässä) mitä tehdään tänään tai viikonloppuna. Jossain olikin aikuisia tai vain iäkkäämpiä nuoria tekemässä taustatyötä, ohjaamassa ja auttamassa suuntimisessa.

Nuorisotyö kellokkaana

Niin vapaaehtoista kuin palkallista nuorisotyötä tehdessäni aloin huomata erilaisia tarpeita. Se, mikä tuki minua tai meitä, ei olekaan kaikkien juttu. Miten toimintaa voidaan laajentaa ja kehittää erilaisten nuorten tarpeisiin? Mistä voisi löytää resurssit – aikaa, ihmisiä tai rahaa?

Nuorisotyö on aikojen alusta asti ollut kiinnostunut nuorista ja myös tottunut nuoriin. Eräs järjestöjohtajaystäväni taannoin sanoi, että resurssien keskittäminen vaikkapa yläkouluikäisiin tyttöihin näkyy ulkoisessa kuvassa. Kilttien koululaisten tilalle tulevat lävistyksen, minihameet, Ibizan biletyskuvat, rajut meikit ja mustat kynsilakat. Nuorisotyön peruseriaatteina on avoimuus, yhdenvertaisuus ja muut hyveet. Nuori on tervetullut ihan sellaisena kuin on. Juuri tämä on nuorisotyön kuva ja arena.

Todellisuus on tosin joskus toisenlainen. Tutkimusten mukaan harrastuksissa kiusataan, nuorisotiloilla syrjitään. Onneksi ei aina, mutta yksikin tapaus on liikaa. Tarvitaan avointa keskustelua syistä sekä toimintatapoja, joilla voidaan estää huonot käytännöt. Asia on tietenkin hankala, sillä kiusaamisen tai syrjinnän olemassaoloa on vaikea myöntää. Uskon silti, että juuri nuorisotyössä on hyvät eväät käydä keskustelua ja laajentaa ymmärrystä. Nuorisotyön tulisikin olla se linnake, joka liputtaa saavutettavuuden nimissä. Nuorisotyön on oltava hyvä kellokas, joka muistuttaa muille nuoren kuulemisen, kuuntelemisen ja tilan antamisen välttämättömyydestä.

Kaikesta edellä olevasta huolimatta nuoren kasvun kunnollinen tuki ei sittenkään ole kiinni vain mielekkäistä toimintamahdollisuuksista. Perustassa voi olla sellaisia puutteita, joissa ystävien ja hyvän

hengen voimaannuttava vaikutus ei riitä. Uskoni nuorisotoimintaan ja -työhön on vankkumatonta, mutta kaikkeen eivät sen vipuvarret riitä. Nuorisotoiminta ja nuorisotyö tarvitsevat muitakin raameja ja nuorten elinoloja muuttavia katerpillareita.

Asiakkaita vai kansalaisia?

Lasten hyvinvoinnin edistäminen näyttäytyy usein joko lastensuojeluna tai perheiden tukiasioina. Harvemmin puhutaan lasten koulutuksesta, joka kuitenkin luo perustan tulevalle hyvinvoinnille. Se on mielestäni sääli, sillä koulutus toisi kuvaan kasvatuksen ja nimenomaan kansalaiseksi ja toimijaksi kasvamisen. Sosiaali- ja terveyspalvelut ovat tänä päivänä yhä enemmän palvelulähtöisiä, jolloin käsitellään asiakkaan asioita.

Nuorisopolitiikkaa ollaan lyömässä yhteen lapsi- ja perhepolitiikan kanssa. Olisiko siitä hyötyä ja iloa nuorille? Uskon, että murojen mukana syntyisi myös myönteistä muutosta. Toisaalta pelkään, että nuoret jäävät jalkoihin. Heidät voitaisiin jättää ihan samalla lailla ulkopuolelle kuin muulloinkin.

Lapsi- ja perhepolitiikan erottaminen omaksi toimialakseen vaatisi joka tapauksessa poikkihallinnollisuutta, sillä sisällöt kaiki jäivät alkuperäisille asioiden omistajille. Mikäli lapsi- ja perhepolitiikan oma hallinto muodostuisi sosiaalipolitiikasta, ei nuorisopolitiikan laaja ymmärrys kasvu- ja elinolojen tukemista toteutuisi automaattisesti, vaan se vaatisi juurikin poikkihallinnollisuutta ihan jokaiseen suuntaan.

Entä jos kansalaisuus olisikin lapsi- ja perhepolitiikan lähtökohtana asiakkuuden sijaan? Jos lapsi- ja perhepolitiikkaa ajateltaisiin enemmän kasvatuksen, koulutuksen ja työllisyyden kautta kuin sosiaalityön silmälasein? Toki lasten osallisuudesta puhuminen on saanut palveluissakin jalansijaa, mutta silloinkin asioita helposti kysytään vain lapsen vanhemmilta, ei lapselta tai nuorelta.

Miten voitaisiin rakentaa sellainen poikkihallinnollinen johtajuus, joka ei jäisi vanhojen asetelmien vangiksi vaan yhdistäisi luovasti asiakkuuden ja kansalaisuuden? Tämä olisi jossain määrin se tulevaisuuden tila, johon olisi hyvä tähdätä. En haluaisi mennä sinne asiakkuuksien ehdoilla. Mieluummin jatkaisin käytännön toimissa yhteistyön harjoittelua lapsi-, nuoris- ja perhepolitiikan toimijoiden kesken.

Nuorisopolitiikan kehittämisohjelma edellä

Nuorisolaki määrittelee nuorisopolitiikan nuorten kasvu- ja elinolojen parantamiseksi. Nuorisolaki kertoo nuorisopolitiikan kehittämisohjelman pitävän sisällään valtakunnalliset nuorisopoliittiset tavoitteet. Nykyinen ja lajissaan ensimmäinen valtioneuvoston hyväksymä lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma koskee sekä lapsi- että nuorisopolitiikkaa ja on kaiken kaikkiaan varsin laaja. Keskeistä siinä on yli hallinnonrajojen hakeutuva toiminta lasten ja nuorten kasvu- ja elinolojen parantamiseksi.

Nuorisolain perusviestiksi voi lukea vaikka sen, että yhden hallinnonalan, yhden siilon, toimin ei riittävän pitkiä edistysaskeleita oteta. Pureutuminen vuonna 2008 räjähtäneeseen nuorisotyöttömyyteen vaati muidenkin kuin työhallinnon toimia. Koulutuksen nivelvaiheiden tuki ei kunnissa ole pelkästään opetustoimen asia.

Nuoret ovat erityinen ryhmä, joka tulee ottaa huomioon yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Tämä voidaan katsoa selkeäksi nuorisolain viestiksi. Käytännössä asia sen sijaan näyttäytyy helposti päinvastaisena: nuoret ovat erityinen ryhmä, joka on helppo sivuuttaa. Se ei aina taida tapahtua tuottamuksellisesti vaan on pikemminkin ajattelemattomuutta. Tosin se on laiha lohtu.

Oma käsitykseni on, että juuri nuorisopolitiikan kehittämisohjelma – oli se nimeltään sitten

Lanko tai Jumbo – voisi parantaa monialaisuutta ja poikkihallinnollisuutta. Meillä on kokemus nykyisen ohjelman vahvuuksista ja heikkouksista. Tällä ymmärryksellä voimme rakentaa uudenlaisen kehittämisohjelman, jossa suunnittelu, toteutus ja tekemisten raportointi olisi nykyistä pitemmälle viety toiminnallisiin, hallintorajat ylittäviin ryhmiin. Kehittämisohjelman johtaminen olisi ministeriryhmän tai vähintään jonkun ministerin tehtävä.

Nuorten kasvu- ja elinoloja tulee edistää tavoitteista ja asiasisällöistä lähtien. Siksi näen, että nimenomaan kehittämisohjelman tulee määrittää ne tavoitteet, joita kunakin aikana edistetään sekä rakenteet, joiden avulla pusketaan toimenpiteitä eteenpäin. Kauniiksi lopuksi: kaikki tämä tulee tehdä avoimesti, nuoria ja kansalaisyhteiskuntaa kuullen. Kuten tapana onneksi on ollut.

Kaiken keskustelun melskeessä jonkun on pidettävä huolta siitä, että nuoriso ei jää sukupolvien rattaiden väliin tai pelkiksi asiakkaiksi palvelujonoihin. Yksinkertaisesti: tarvitaan aktiivisia nuoria, ohjaavia ja kuuntelevia nuorisotyön ammattilaisia (niin viroissa kuin vapaaehtoisina) sekä osaavia nuorten ja nuorisotyön edunvalvoja.

OSALLISUUS KIRKON NUORISOTYÖSSÄ – OPPIMISIA JA JATKOPOHDINTOJA

Jarmo Kokkonen & Pekka Tukeva

Vantaalla maaliskuun alussa 2011 pidettiin rippikoulun vanhempainilta leirin jälkeen. Leirillä nuoret koettelivat työntekijöiden ammatillisuutta monin tavoin. Vanhempainillan jälkeen yksi äiti halasi pappia ja sanoi: ”Ensimmäisestä luokasta lähtien meidän Paavosta (nimi muutettu) olemme kuulleet vain vaikeita asioita. Tämän viikon aikana kuulin toistamiseen, että meidän Paavo on hieno mies. Sydämellinen kiitos!”

Tarkastelemme kirjoituksessamme muutamien esimerkkien valossa osallisuuden toteutumista ja toteutumattomuutta luterilaisen kirkon nuorisotyössä ja pohdimme, mitä siitä mahdollisesti voitaisiin oppia yhteiskunnassa laajemminkin. Visioimme myös lyhyesti nuorisotyön osallisuutta kymmenen vuoden päähän.

Mistä puhumme, kun puhumme osallisuudesta? Termin alle kelpaa melkein mikä vain myönteinen asia, teema tai hanke. Osallisuus on 2000-luvun taikasana ja muotioikku. Sellaisena se voi johtaa subjektien rakentamiseen tavalla, joka unohtaa subjektiviteetin. Toinen haaste liittyy siihen yksinkertaiseen tosiasiaan, että lasten ja nuorten yksilölliset ja paikalliset tarpeet eroavat suuresti toisistaan.

On selvää, että pienissä seurakunnissa (alle 3000 jäsentä) osallisuuden rakentuminen on helpompaa kuin suurissa seurakunnissa. Isoissa yksiköissä osallisuuden puute on kipeimmin koettu asia, ja siksi toimenpiteitä on enemmän. Näiden haaste on siinä, että ne helposti painottuvat rakenteellisiin uudistuksiin, joista aidon osallisuuden toteutumiseen on vielä matkaa. Myönteistä on se, että seurakunnissa on ainakin jossakin määrin sekä edustuksellisia että suoria vaikuttamismahdollisuuksia.

Seurakunnilla on hyvät mahdollisuudet osallisuuden edistämiseen muun muassa siksi, että niiden yhteistyö alueen muiden toimijoiden kanssa on keskimäärin hyvällä mallilla. Rajapintaa seurakuntien yleisen nuorisotyön ja etsivän nuorisotyön välillä voi pitää liukuvana.

Rippikoulussa osallisuus toteutuu varsinkin silloin kun kokonaisvaltainen, riittävän pitkä ja intensiivinen yhdessä oleminen ja eläminen leirillä johtavat siihen, että nuoret kasvavat osaksi sitä yhteisöä, jonka jäseniä he ovat rippikoulun alusta saakka olleet. Nuorilähtöisenä ja aikuisjohtoisena suomalainen rippikoulu on lähtökohdiltaan joustava ja salliva yhteisö.

Jos ymmärrämme osallisuuden kokemukseksi siitä, että nuorelle itselleen tärkeät asiat tulevat kuulluiksi ja niillä on aikuisille merkitystä, on rippikoulun osallisuus keskimäärin korkeaa luokkaa. Leirillä näistä nuorelle tärkeistä asioista on aikaa ja mahdollisuutta keskustella. Leirielämälle on tyypillistä olemisen ja kohtaamisen mahdollisuus kiireen, tekemisen ja suorittamisen sijaan. Aikuisille kirkko ei leirielämän mahdollisuuksia juuri tarjoa, eikä aikuisten osallisuutta kirkossa ole vielä kunnolla löydetty.

Suomalaisessa nuorisotyössä kannattaa pohtia uudelleen sosiaalisten ryhmien (myös verkko- ja uusimuotoisten) merkitystä ja voimaa perinteisten ryhmien ja yhteisöjen (koti, suku, koululuokka, naapurusto) jatkuvasti ohentuessa. Hyväksytyksi tuleminen yhteisön jäsenenä on sitä tärkeämpää, mitä enemmän nuorelta puuttuu kantavia yhteisöllisiä kokemuksia. Osalle nuorista rippikoulu muodostuu korjaavaksi kokemukseksi ilman, että tähän päämäärään kukaan on tietoisesti pyrkinyt. Ero koulukokemukseen on melkoinen, erään nuoren sanoin: ”koulussa täytyy tietää oikeat vastaukset, riparilla jutellaan”.

16-vuotiaat uurnille – eikä suotta

Kirkossa nuorten ja nuorten aikuisten osallisuuteen herättiin vähitellen 2000-luvulla. Vuonna 2004 Nuorten Keskus ja Kirkkohallitus järjestivät *Kirkko 2015* -seminaarin, johon kutsuttiin jokaisesta seurakunnasta kaksi 15–17-vuotiasta nuorta. Nuoret pääsivät unelmoimaan tulevaisuuden kirkosta. Silloin puhuttiin ensimmäisiä kertoja äänioikeusikärajan laskemisesta seurakuntavaaleissa. Vuonna 2006 arkkipiispa Jukka Paarma toivoi asian selvittämistä. Aika oli kypsä kirkolliskokousaloitteelle äänioikeusikärajan laskemisesta.

Aloite hyväksyttiin, ja historian lehti kääntyi vuoden 2010 seurakuntavaaleissa. Vaalit saivat paljon julkisuutta, ja äänestysaktiivisuus nousi kolme prosenttia, 17 prosenttiin. Tähän vaikutti paitsi nuorten äänioikeus myös syksyllä käyty vilkas julkinen keskustelu seksuaalivähemmistöjen asemasta kirkossa ja yhteiskunnassa. Mediahäly nostatti pintaan osallisuuden näkökulmasta keskeisen kysymyksen aitoudesta: kun kirkon ei koeta elävän niin kuin se opettaa, siihen ei haluta sitoutua. Yhteisöllisen viestin uskottavuus on sen aitouudessa ja oikeudenmukaisuudessa. Ennätyksellisen suuri kirkosta eronneiden määrä (joista suuri enemmistö nuoria aikuisia) kertoo aitouden ja oikeudenmukaisuuden vajeesta, ei niinkään ihmisten hengellisyydessä tapahtuneesta muutoksesta. Toisaalta juuri mediahäly herätti passiivisia jäseniä ilmaisemaan oman kantansa.

Toivottavasti yhteiskunta seuraa perässä ja salli äänioikeuden 16-vuotiaille kunnallisissa vaaleissa. Seurakuntavaaleissa opittiin, kuinka tärkeää on tuoda äänestämismahdollisuus lähelle nuoria. Siellä, missä annettiin mahdollisuus äänestää kouluissa ja oppilaitoksissa, äänestettiin myös vilkkaimmin. Muita tärkeitä tekijöitä ovat vaalikoneen mahdollisuus ja vaaliviestinnän avoimuus. Avoimuuden saralla riittää vielä tekemistä: edelleen äänestäjän on seurakuntavaaleissa vaikea saada selvää siitä, mitä asioita se ryhmää ajaa ja edistää, jolle ääni annetaan.

Kirkon päättävien elinten ikärakenne on edelleen vinoutunut suhteessa kirkon jäsenten ikärakenteeseen. Vuoden 2010 seurakuntavaaleissa valituista luottamushenkilöistä vain 8,7 prosenttia on alle 30-vuotiaita. Vastaavasti yli 60-vuotiaita on noin 37 prosenttia.

Nuorten osallisuuden rakeneremontti

Kokonaiskirkon tasolla *Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö* -strategia julkaistiin 2008. Kirkosta halutaan osallisuuden yhteisö. Strategia ulottuu vuoteen 2015. Kirkolliskokous antoi 2009 Kirkkohallituksen tehtäväksi valmistella esitys nuorten osallisuuden vahvistamiseksi. Esitys sisältää tällä hetkellä kolme kohtaa: 1. Kirkkolakiin kirjataan velvoite nuorten kuulemisesta ja osallisuudesta nuorisolain tapaan. 2. Seurakuntien nykyiset osallisuutta tukevat toimintatavat kartoitetaan ja kehitetään uusia toteuttamismalleja. 3. Nuorten kirkolliskokouksen perustamisesta ja aloiteoikeudesta laaditaan selvitys kirkolliskokoukselle. Samaan aikaan Kirkkohallituksessa selvitetään lapsivaikutusten arviointia päätöksenteossa.

Kirkkohallituksen selvityksen mukaan nuoret eivät juuri tule kuulluiksi seurakuntien päätöksenteossa. Nuorisotyönohjaajien mukaan nuoren ääni kuuluu nuorisotyössä kohtuullisen hyvin. Nuoret ovat seurakuntien aktiivisimpia osallistujia ja toimijoita, joten on kohtuullista, että heidän äänensä kantaisi rakenteissa nuorisotyötä pidemmälle. Osassa seurakuntia toimii nuorten parlamentteja (jo 1980-luvulta alkaen) ja vastaavia nuorten omia ryhmiä, mutta niiden yhteys päätöksentekoon on satunnaista. Koko kirkon taloudessa lapsi- ja nuorisotyöhön käytetään kolmasosa kaikista varoista. Satsaus on erittäin suuri, joten voidaan oikeutetusti kysyä, miksi nuoria kuullaan niin vähän.

Seurakuntien varhaiskasvatuksessa tilanne on samankaltainen. Joidenkin havaintojen mukaan seurakuntien kerhoissa lasten toiveet huomioidaan, mutta itse suunnitteluun lapset osallistuvat useimmiten vain satunnaisesti. Lisäksi lasten leikkejä ja ajatuksia tulisi kirjata nykyistä enemmän, jotta ne varmasti tulisivat huomioiduiksi toimintaa suunniteltaessa.

Äänestysikärajalla ja kirkkolailla ei osallisuus vielä toteudu. Tarvitaan myös työntekijöiden koulutusta, aktiivista vuorovaikutusta työntekijöiden, luottamushenkilöiden ja nuorten välillä sekä määrätietoista toimintakulttuurin muutosta. Muutoksen ytimessä ovat työntekijöiden asenteet. Seurakuntien nuorisotyön pohja on edelleen kokoavassa toiminnassa. Leirit, retket, tapahtumat, kerho- ja isostoiminta kokoavat edelleen, mutta isostoimintaa lukuun ottamatta määrät ovat olleet laskevia koko 2000-luvun.

Isostoiminta paljastaa kirkon nuorisotyön osallisuuden – miksei myös yhteiskunnan – haasteen: nuorten tieto, osaaminen, osallistuminen ja vaikuttaminen kasautuvat. Osallisuudesta nauttivat he, joilla on muutoinkin paljon, isostoiminnassa nauttijoita ovat koulussa loistavat ja monessa mukana olevat, sosiaalisesti taitavat lukiolaistytöt. Kasautuminen on myös sisällöllistä: on helppoa kuulla nuoria myönteisissä asioissa. Sen sijaan kritiikki, erimielisyys tai konfrontaatio jäävät helposti osallisuuskäytäntöjen ulkopuolelle.

Järjestöjen kanssa tehtävällä yhteistyöllä on kirkossa pitkä perinne. Tällä hetkellä vauhdissa oleva *Tyttöjen ja poikien oikeudet kirkossa* -osallisuushanke (2008–2011) nousee lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman ja sitä toteuttavan lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelman taustasta ja tavoitteista. Hanke pyrkii vaikuttamaan lapsivaikutusten arvioinnin toteutumiseen sekä yhteiskunnallisessa että kirkollisessa elämässä ja lainsäädännössä. Tätä hanketta koordinoi Suomen Poikien ja Tyttöjen Keskus – PTK ry.

Kohti 2020-lukua

Yksi tekijä rippikoulun suosiolle on se, että se koskettaa nuoren ohella myös hänen perhettään, isovanhempiaan ja kummejaan, kuten alun esimerkki osoittaa. Nuorisotyössä on pitkä perinne nuoren itsenäistymistä tukevalla henkilökohtaisella työotteella. Meidän on siirryttävä kaikessa nuorisotyössä Suomessa yksilösparrauksesta ja nuorilähtöisyydestä perhelähtöisyyteen ja sukupolvilähtöisyyteen. Monikulttuurisessa nuorisotyössä koko perheen kohtaaminen on usein välttämätöntä. Rippikouluissa on välillä mukana riparimummoja ja -vaareja, joiden tehtävänä on ”pelkästään” istua kiikkustuolissa ja jututtaa nuoria ja kuunnella heitä. Toivottavasti 2020-luvulla heitä on mukana moninkertaisesti.

Kirkon kasvatustyössä on melko hyvin onnistuttu madaltamaan lapsi- ja nuorisotyön välistä raja-aitaa. Tämän on mahdollistanut kasvatuksen näkeminen – myös koulutuksessa – laajasti ja elämänkaaren näkökulmasta. Kokonaiskirkollisella ohjauksella on ollut myös pitkäjänteistä merkitystä. Ikäluokkien pienentyessä lastenohjaajien työpanosta on suunnattu varhaisnuorten suuntaan ja rippikouluun. Varsinkin pienissä seurakunnissa on ollut pakkokin toimia yhdessä. Siirtyminen lapsi- ja nuorisotyöstä kohti perhetyötä on tarpeellinen suunta myös sosiaalisten ryhmien ja yhteisöllisyyden näkökulmasta. Monenmuotoisten perheiden hyvinvointi on yhteiskunnan hyvinvointia. Usein perhetyö nähdään vain kapeassa pikkulapsiperheen kehyksessä, vaikka näin ei välttämättä tarvitsisi olla.

Ryhmien ja yhteisöllisyyden uuteen tulemiseen on mahdollisuuksia myös uuden teknologian kehyksissä. Kirkkohallituksen *Hengellinen elämä verkossa* -hanke keskittyy jäsenyyden vahvistamiseen verkossa. Koulutamme 3000 työntekijää mieltämään sosiaalinen media osaksi työtään. Yhteistyötä tehdään muun muassa IRC-gallerian, Suomi24.fi:n ja City.fi:n kanssa. Kirkossa ei ole keskusteltu siitä, pitäisikö Facebookin käyttöä rajoittaa työajalla, käyttöön on enemmänkin rohkaistu. Kirkon nuorisotyön ohjaajat päivystävät sunnuntai-iltaisina IRC-galleriassa ja chatissa. Verkon yhteisö- ja ryhmämahdollisuuksien suhdetta kasvokkain kohtauksiin voidaan lähestyä joko-tai -asetelmalla tai sekä-että -asetelmalla. Kirkko on valinnut kasvatustyössään jälkimmäisen.

Sekä perhetyön näkökulma että ryhmien ja yhteisöllisyyden näkökulma asettuvat vastarintaan sellaisen yltyöyksilöllisen kuluttajamentaliteetin kanssa, johon koululaitos lapsia ja nuoria tehokkaasti valmentaa ja aikuisten työelämä tarjoaa samastumisen mallin. Kyse on lähinnä heitteillejätöstä. Yksilöllistä kilpailustrategiaa toteuttava nuori jää loppupeleissä yksin.

NUORISOPOLITIikka KOULUTUKSEN NUORISOTYÖN JA NUORISOTUTKIMUKSEN KOLMIOSSA

Helena Helve

Lähestyn otsikon aihetta nuorisotutkijana sekä nuorisotyön ja nuorisotutkimuksen kouluttajana. Tätä ehkä maagiseltakin vaikuttavaa nuorisoalan kolmikulmiota on pyritty hiomaan jo yli kymmenen vuoden aikana järjestetyissä TUHTI-seminaareissa. Viimeisimmässä (joulukuussa 2010) Tampereella järjestetyssä seminaarissa pohdinnan aiheena oli nuorisotyö, sen rajapinnat ja identiteetti sekä koulutus, tutkimus ja osaaminen¹. Tätä aihepiiriä käsittelen myös kirjoituksessani, jossa pohdin nuorisotyön, nuorisotutkimuksen ja koulutuksen siltoja, linkkejä ja yhteyksiä kansalliseen ja kansainväliseen nuorisopolitiikkaan.

Nuorisolaki uudistaa nuorisotyötä ja sen koulutusta

Vuoden 2011 alussa tullut nuorisolain uudistus edellyttää kunnilta edellyttää kunnilta paikallisten viranomaisten monialaista verkostoitumista yhteistyöhön ja etsivää nuorisotyötä.² Lain tulkinnasta kunnissa ei ole vielä riittävästi tietoja, jotta voitaisiin analysoida lain vaikutuksia. Laki velvoittaa nuorisotyön, koulun, työhallinnon sekä sosiaali- ja terveystoimen yhteistyötä nuorten syrjäytymisen ennaltaehkäisemiseksi. Nuorisotyötä määrittävät nuorisolakien (2006 ja 2011) lisäksi monet muut lait³ ja myös YK:n yleissopimus lasten oikeuksista sekä laki lapsiasiainvaltuutetusta (2004). Näihin lakeihin vertautuu hallituksen lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma (2007–2011).

Meneillään on jo kolmannen hallituksen politiikkaohjelma, jota toteutetaan niin sanotulla monialaisella mallilla. Sen mukaan nuorten koulutusta, syrjäytymistä, työllistymistä ja muita nuoria koskevia asioita pyritään koordinoimaan lapsi- ja perhepolitiikan, koulutus-, tasa-arvo-, työllisyys- ja asuntopolitiikan sekä terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa (pääministeri Mari Kiviniemen hallituksen ohjelma 22.6.2010). Edellä mainitut politiikkaohjelmat korostavat ehkäisevää työtä ja varhaista ongelmiin puuttumista muun muassa tukemalla lasten ja nuorten osallistumista ja kuulemista sekä lasten oikeuksista tiedottamista. Syrjäytymisvaarassa olevia nuoria pyritään saamaan mukaan työpajatoimintaan ja nuoria ohjataan tukipalveluihin. Nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä nuorisotyöllä on jatkuvasti kasvava rooli.

Lastensuojelulain ja nuorisolain lasten ja nuorten kasvua ja hyvinvointia edistävien yleisten säännösten kehittämistyöryhmä ehdottaa lasten, nuorten ja perheiden asioiden koordinoimiseksi seuraavallakin hallituskaudella valtioneuvostotason yhteistyötä yli hallinnonalarajojen (Lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikan koordinaatio, 2010⁴). Valtiohallinnon yhteistyötä tarvitaan erityisesti lasten ja nuorten

1 [Http://www.uta.fi/laitokset/sostyo/tuhti](http://www.uta.fi/laitokset/sostyo/tuhti).

2 Etsivään nuorisotyöhön liittyy myös tietojen luovuttamista.

3 Lastensuojelulaki (2008), Suomen perustuslaki (1999), kuntalaki (1995), kirkkolaki (1993) ja yhdistyslaki (1989) sekä niihin liittyvät valtioneuvoston asetukset ja muut sitovat julkista toimintaa koskevat lait ja asetukset, jotka määrittelevät osaltaan nuorisotyön toimintaedellytyksiä. Valtion, kirkon, kuntien ja seurakuntien toimintaa ohjaavat useat julkisyhteisöjä koskevat säädökset.

4 [Http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/okmtr3.pdf?lang=fi](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/okmtr3.pdf?lang=fi).

elämänkaareen liittyvissä nivelkohdissa kuten päivähoitossa, koulussa sekä opintoihin ja työelämään siirtymisen vaiheissa. Päivähoidolle, koululle ja nuorisotyölle lankeaa tässä keskeinen rooli. Hyvin toimiva yhteistyö luo pohjaa palvelutoimintojen kehittämiseksi. Päiväkotien, koulujen ja nuorisotyön yhteistyöllä voidaan lisätä myös lasten ja nuorten kuulemistä ja osallisuutta. Yhteistyön kautta koulut eivät ole vain oppilaiden formaalia kognitiivista oppimista varten. Yhteistyö nuorisotyön kanssa vahvistaa koulujen nonformaalia oppimista, joka tukee nuorten sosiaalisuuden, yhteisöllisyyden, osallistumisen ja vaikuttamisen kehittymistä. Nuorisotyöntekijältä vaaditaan yhteistyössä myös uudenlaista professionaalisuutta. Etsivä nuorisotyö sijoittuu sosiaali- ja terveystyön sekä nuorisotyön välimaastoon. Se vaatii nuorten arkielämän kohtaamista ja ongelmatilanteissa matalakynnyksisiä palvelupisteitä. Etsivää nuorisotyötä tekevän on löydettävä ne nuoret, jotka ovat jääneet koulutuksen, työelämän ja yhteiskunnan ulkopuolelle.

Nuoret koulutukseen

Suomen nuorisopolitiikka noudattaa Eurooppa 2020 -strategian⁵ päämääriä. Nuorten syrjäytymistä pyritään ehkäisemään korkeatasoisen koulutuksen tukemisella ja nuorten aktivoimisella yhteiskuntaelämään. Nuorten koulutukseen ohjaaminen on tärkeää: EU-maiden (27) väestöstä lähes viidesosa (96 miljoonaa) on 15–29-vuotiaita. Viisi miljoonaa nuorta etsii töitä Euroopassa, ja nuorten työttömyysaste on 21 prosenttia (Eurooppa 2020 -strategian lippulaivahanke *Nuoret liikkeellä*⁶). Lähes 40 prosenttia työtä löytäneistä nuorista on väliaikaisissa työsuhteissa ja niin sanottuja NEETejä (Not in Education, Employment or Training) on lähes kolmannes 15–24-vuotiaista. Yli neljännes työttömistä nuorista on ollut työttömänä yli vuoden. Köyhyysrajan alapuolella on lähes joka viides nuori eurooppalainen. (EU Youth Report 2009.)

Poliittisena ohjelmalla *Nuoret liikkeellä* sisältää monia hyviä ehdotuksia, joiden avulla koulutusta voidaan paremmin muokata nuorten tarpeita vastaavaksi ja joilla voidaan kannustaa nuoria hyödyntämään EU:n apurahoja ulkomailla opiskelua tai harjoittelua varten. Näin voidaan parantaa työmarkkinoille pääsyä. Euroopalla ei vanhenevan väestörakenteen vuoksi ole varaa koulunsa keskeyttäneisiin ja kouluttautumattomiin nuoriin.

Koulutuksen vastattava työelämän vaatimuksia

Pisa-tutkimukset osoittavat, että Suomessa nuorten koulutustilanne näyttää paremmalta ja tasa-arvoisemmalta kuin monissa muissa maissa. Kuitenkin meillä nuorisotyöttömyysluvut ovat olleet korkeita taloudellisen nousukaudenkin aikana, mikä kertoo osaltaan siitä, että koulutus ei vastaa tai vastaa huonosti työnantajien tarpeita. Korkeakoulukoulutus ei vielä tarpeeksi huomioi ja hyväksy työelämässä hankittuja taitoja osana opintosuorituksia. Osaamista ei synny ainoastaan muodollisessa koulutuksessa vaan myös työelämässä, vapaaehtoistyössä ja järjestötoiminnassa (vrt. AHOT eli aikaisemmin hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen osana elinikäistä oppimista). Työelämän taitoja tulisi hyväksyä osaksi korkeakoulututkintojen vaatimuksia ja opintosuorituksia. Tämä lisäisi yliopistokoulutuksen houkuttelevuutta ja saisi yhä useamman nuoren suorittamaan korkeakoulututkinnon.

5 [Http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_FL_ACT_part1_v1.pdf](http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_FL_ACT_part1_v1.pdf).

6 [Http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=fi&catId=950](http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=fi&catId=950).

Nuorisotyön koulutusta on kehitettävä

Nuorisotyön koulutus etsii identiteettiään. Lainsäädäntöuudistus, palvelurakenteiden muuttuminen, sosiaalisten ongelmien ja asiakkuuksien muuttuminen sekä tutkintojen kansalliset ja kansainväliset uudistukset luovat uusia kehittämishaasteita myös nuorisoalan koulutukselle. Nuorisotyön koulutuksessa ei ole (kuten esimerkiksi sosiaalityön koulutuksessa) pätevyyden määrittelyä. Asiasta keskusteltiin viimeksi vuoden 2010 Allianssi-risteilyllä järjestetyssä paneelikeskustelussa, jossa ei yksimielisyyttä asiaan löytynyt. Olisikin puntaroitava tarkkaan nuorisotyön ammatillisen henkilöstön pätevyyksien määrittelyä. Nuorisotyön yliopistollisen tutkinnon voi suorittaa Tampereen yliopiston yhteiskunta ja kulttuuritieteiden yksikössä, jossa on Nuorisotyön ja nuorisotutkimuksen maisterikoulutus (tutkintonimike on yhteiskuntatieteiden maisteri). Nuorisotyön tutkimus ja tohtoriopintojen tarjoaminen ovat kehittämässä ja nostamassa koko nuorisoalan profilia yhdessä ammattikorkeakoulujen kanssa (ylempi ammattikorkeakoulututkinto). Tampereen yliopiston nuorisotyön ja nuorisotutkimuksen maisteriopinnot voidaan suorittaa joustavasti työelämästä käsin, sillä opetus tapahtuu tiettyinä ”lähipäivinä” ja paljolti myös verkko-oppimisympäristössä. Maisteritutkinnon laajuus on 120 opintopistettä. Monialainen yhteistyö haastaa kysymään, eikö ainakin johtavissa asemissa olevilta nuorisotyöntekijöiltä olisi vaadittava maisterin tutkintoa kuten opettajilta ja sosiaalityöntekijöiltä? Nuorisoalan yliopistokoulutuksen tarpeesta kertoo 11 eurooppalaisen yliopiston muodostama konsortio, joka parhaillaan pilotoi eurooppalaista nuorisoalan M.A. EYS maisterikoulutusta Erasmus *Life Long Learning* -ohjelman sekä EU:n ja EN:n yhteistyöohjelmien tukemina (ks. http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/about/MA_presentation.html). Yliopistollinen nuorisotyön koulutus antaa valmiudet vaatimaan nuorisoalan asiakastyöhön, monialaiseen yhteiskunnalliseen muutos- ja kehitystyöhön, tutkimukseen ja laajalaan nuorisotyön asiantuntijatehtäviin. Kelpoisuusehtoja pohdittaessa on kuitenkin tiedostettava, että esimerkiksi sosiaalityön puolella on suuri pula kelpoisuusehdoista täyttävistä sosiaalityöntekijöistä. Sama toistuisi oletettavasti myös nuorisotyöntekijöiden kohdalla.

Yhteistyöstä yhteisvastuullisuuteen

Globalisoituvan Euroopan nuorisokysymykset koskevat suomalaistakin nuorisopolitiikkaa, nuorisotyötä ja sen koulutusta. Miten ne ottavat huomioon nuorten erilaiset kieli- ja kulttuuritaustat, ja miten formaali kouluopetus ja nonformaali nuorisotyö voivat yhdessä kehittää kulttuurienvälisiä kanssakäymisen taitoja? Opettajat ja nuorisotyöntekijät tarvitsevat uusia tietoja ja taitoja, jotta heidän työnsä vastaisi nuorten tarpeisiin. Näihin opettajien ja nuorisotyön ammattilaisten kasvatus- ja koulutushaasteisiin kuuluu muun muassa se, että heidän on osattava luoda yhteyksiä maahanmuuttajaperheisiin ja -yhteisöihin. Uusin nuorisotutkimus tuo tietoa siitä, miten lisätä sukupuolten tasa-arvoa monikulttuuristuvissa nuorisotyön ympäristöissä (Honkasalo 2011), ja miten arkipäivän rasismi näkyy koulussa ja millaisia rasisminvastaisia toimenpiteitä koululta voi odottaa (Souto 2011).

Nuorten poliittisessa ohjauksessa ei voida ohittaa nuorisotyön, nuorisotutkimuksen ja koulutuksen kolmiota. Keskeiseksi nousee lasten ja nuorten koulutus, jonka kautta varmistetaan sekä kansallisella että eurooppalaisella tasolla se, että nuoret oppivat ne taidot, joita tulevaisuudessa tarvitaan. EU-strategia 2020 pyrkii takaamaan sen, että nuorista tulee osaavia, kielitaitoisia ja monikulttuurisia eurooppalaisia.

Nuorisotyön, nuorisotutkimuksen ja koulutuksen yhteistyömuotoja ja menetelmiä on kehitettävä. Nuorisotutkimusta ja sen opetusta antavat korkeakoulut ovat jo lisänneet yhteistyötä (esim. YUNET yliopistoverkosto) sekä tutkimuksen ja opetuksen profiloimisessa että opetuksen kehittämisessä. Viimeaikaisista yhteistyöverkostoista hyvinä esimerkkeinä ovat epävirallisesti yhteistyön tarpeen mukaan perustetut NUKO, nuorisoalan korkeakouluverkosto ja nuorisotyön kehittämisverkosto.

Lähteet

- Honkasalo, Veronika (2011) *Tyttöjen kesken. Monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 109.
- Souto, Anne-Mari (2011) *Etnografinen tutkimus suomalais- ja maahanmuuttajanuorten ryhmäsuhteista*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 110.
- Youth Report* (2009) European Communities. Brussel: European Commission Directorate-General for education and culture.

NUORISOTYÖN PAIKKA NUORISOPOLIITTISESSA TIETÄMISESSÄ

Katja Komonen

Nuorisokysymykset samoin kuin lasten ja nuorten hyvinvointiin kohdentuva suunnittelu ja koordinaatio – nuorisopoliittinen ohjaus – ovat voimistuneet 1990-luvun lopulta lähtien sekä EU-tasolla että kansallisesti. Samalla nuorisopoliittikan merkitys muiden yhteiskuntapolitiikkojen joukossa on vahvistunut. Nuorisopoliittikan painoarvon nousu perustuu suurelta osin väestökehitykseen. Väestön ikääntyminen ja muut demografiset muutokset haastavat – tai suorastaan pakottavat – yhteiskunnan luomaan edellytyksiä, joiden avulla mahdollisimman moni nuori jokaisesta ikäluokasta selviytyy ja on valmis tuottavaan työelämään. Nuorisopoliittikka on siten entistä vahvemmin koulutus- ja työvoimapolitiikkaa, jossa osallisuuteen, yhteiskuntaan kiinnittymiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen liittyvät kysymykset korostuvat ehkä aiemmin hallitsevampina olleiden vapaa-ajan viettoon ja nuorisokulttuureihin liittyvien teemoja sijasta.

Lapsi- ja nuorisopoliittisella suunnittelulla on myös oikeudellinen tausta, kansainvälisesti YK:n lapsen oikeuksien julistus, kansallisesti vuonna nuorisolaki (2006/72) ja lastensuojelulaki (2007/417) velvoittavat laajaan lasten ja nuorten kasvu ympäristöjen kehittämiseen. Ne antavat myös konkreettisia ohjausvälineitä kansalliseen ja paikalliseen nuorisopoliittiseen toimintaan. Nuorisolaki velvoittaa valtioneuvostoa laatimaan lapsi- ja nuorisopoliittisen kehittämisohjelman lastensuojelulain edellyttäessä puolestaan kunnallisia lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmia.

Nuorisopoliittisen ohjauksen käsite ei ole vakiintunut. Se voidaan ymmärtää konkreettisena nuorisolain 4§ osoittamana nuorisopoliittisena ohjelmatyötä, joka konkretisoituu valtakunnallisissa ja paikallisissa lapsi- ja nuorisopoliittisissa ohjelmissa. Tässä puheenvuorossa hahmotan sen laajemmin monialaisena lasten ja nuorten kasvu- ja elinolojen kehittämisenä. Tämä työ kattaa koulutukseen, työllisyyteen, asumiseen, toimeentuloon, perheeseen, vapaa-aikaan ja aktiiviseen kansalaisuuteen liittyvät teemat, joihin tulee vastata strategisen suunnittelun ohella erilaisissa kasvu- ja elinympäristöissä.

2000-luvun poliittisen ohjauksen yhtenä keskeisenä ulottuvuutena korostuu voimakkaasti niin sanottu tietoon pohjautuva päätöksenteko (*knowledge based policy making*), millä tarkoitetaan sitä, että kaikkien päätösten pitäisi perustua oletusten tai käsitysten sijasta tietoon. Kyseessä on laajempi informaatio-ohjaukseen kiinnittyvä yhteiskunnallinen trendi, jossa poliittista ohjausta pyritään tekemään yhä intensiivisemmin juuri tietoon perustuen. Tiedosta on tullut nuorten kasvatuksellisen hallinnan väline ja samalla myös poliittinen ase, jolla rakennetaan nuorisopoliittista kulttuuria ja legitimoidaan nuorisopoliittista päätöksentekoa (ks. Nuoria koskeva syrjäytymistieto, 2009, 28).

Puheenvuorossani tarkastelen, mitä tietoon pohjautuvan nuorisopoliittikan vaade tarkoittaa nuorisotyön näkökulmasta. Mitä haasteita se nuorisotyölle asettaa? Ja toisaalta, millaisia mahdollisuuksia se nuorisotyön asemoitumiselle nuoren elinolojen asiantuntijana avaa? Vaikka nuorisopoliittisten ratkaisujen painopiste ja hyvinvoinnin paikallinen suunnittelu onkin uudella tavalla siirtynyt paikalliselle ja seudulliselle tasolle, jäsenän nuorisopoliittisen ohjauksen nuorisotyön tietämiselle asettamia kehyksiä kansallisella tasolla tiedostaen, että paikallisesti tietämisen tavat ja käytännöt voivat saada tästä poikkeavia muotoja.

Nuorisopolitiikan tarvitsema tieto

Tietoon pohjautuvaa ohjausta korostetaan yhä äänekkäämmin ja lasten ja nuorten hyvinvoinnin tietopohjaa ja hyvinvointia koskevaa perustutkimusta vaaditaan kehitettäväksi (esim. lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma, lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämisohjelma 2007–2011). Tästä huolimatta nuorisopoliittisten toimijoiden keskuudessa ei itse asiassa vallitse mitään yhtä selkeää käsitystä siitä, millaista ja mitä koskevaa tietoa valtionhallinnossa tai kunnissa todella tarvitaan tai kenen sitä tulisi tuottaa.

Jonkinlaista kehystä tiedonmuodostukselle voidaan hakea nuorisolain ja lastensuojelulain uudistuneesta lainsäädännöstä, jossa kunnille asetetaan velvoitteita seurata lasten ja nuorten hyvinvointia ja kasvuympäristössä tapahtuneita muutoksia ja *koota niistä tietoa*. Lastensuojelulaki on tässä(kin) nuorisolakia tarkempi. Lastensuojelulain mukaan (12§) kunnan tai useamman kunnan yhdessä on laadittava suunnitelma lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi sekä lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Suunnitelman tulee sisältää *tiedot lasten ja nuorten kasvuoloista ja hyvinvoinnin tilasta* sekä näitä edistäviä ja ongelmia ehkäiseviä *toimista ja palveluista*.

Kärjistetysti voisi sanoa, että edellä kuvattu lainsäädäntö on luonut tietynlaisen minimikriteeristön nuorisopoliittisen tiedon tuottamiselle. Tämä nuorisopolitiikan tieto jakautuu siten yksilöä samoin kuin erilaisia kasvu- ja kehitysympäristöjä ja palveluja koskevaan trenditietoon samoin kuin itse suunnitelmien (tai laajemmin erilaisten strategioiden ja ohjelmien) seuranta- ja arviointitietoon. Kysymyksinä tämä tarkoittaa seuraavia:

- Miten lapset, nuoret ja heidän perheensä voivat ja miten hyvinvointi on kehittynyt?
- Miten lasten, nuorten ja perheiden palvelut toimivat ja miten lasten ja nuorten kasvuympäristö on kehittynyt?
- Miten erilaisissa ohjelmissa ja suunnitelmissa esitetyt tavoitteet ja toimenpiteet ovat toteutuneet?

Nuorisopoliittisen tiedon tuottaminen edellyttää eri hallinnonalojen yhteistyötä. Nuorisotyön näkökulmasta tietämisen ja tiedontuotannon kohteeksi asettuvat ainakin nuorten toiminta erilaisissa vapaa-ajan ympäristöissä ja kasvua tukevissa kasvuyhteisöissä (esimerkiksi nuorten työpajoilla) samoin kuin osallisuutta ja osallistumista vahvistavissa yhteisöissä (esimerkiksi vertaisryhmissä, harrastustoiminnassa, järjestöissä), joiden merkitys syrjäytymisen ehkäisemisessä on keskeinen. Lisäksi nuorisotyön tulee arvioida nuorisotyön palvelujen toimivuutta samoin kuin nuorten elinolojen kehittämisessä onnistumistaan.

Tietoon pohjautuva nuorisopolitiikka avaa nähdäkseni nuorisotyölle uudenlaisia mahdollisuuksia vahvistaa asemaansa nuorten elämän ja arjen asiantuntijana ja elinolojen kehittäjänä, mutta myös perustella pätevästi koko toimialan merkitystä. Samalla voidaan – niin halutessa – luoda omaa profilia suhteessa esimerkiksi sosiaalitoimintaan, joka monella tasolla on ottamassa itselleen nuorisopoliittisiakin tehtäviä. Esimerkkinä voidaan mainita konkreettinen nuoriso- ja hyvinvointipoliittinen ohjelmatyö, jossa nuorisotyön asema on ollut paikoitellen hyvinkin haasteellinen. Koska nuorisotoimilla ei yleensä ole valtuutusta aloitteelliseen, koordinoivaan rooliin nuorisopolitiikassa, on tuo rooli langennut esimerkiksi sosiaalitoimelle. Nuorisotyön tehtäväksi on jäänyt kapeimmillaan osallistaa nuoria ohjelmatoimintaan tai arvioida esimerkiksi nuorten vapaa-ajanviettomahdollisuuksia.

Nuorisotyö toimii nykyisin monialaisena yhteistyökumppanina lastensuojelussa, kouluissa ja työpajatoiminnassa kohdataen nuoria mitä moninaisimmissa formaaleissa, nonformaaleissa ja informaaleissa kasvu- ja oppimisympäristöissä. Olisi olennaista, että nuorisotyön tieto tulisi laajamittaisesti hyödynnettyä ohjelmatyössä samoin kuin yleisesti elinolojen kehittämisessä.

Ottamalla tietoisin analyysin kohteeksi esimerkiksi nuorten ryhmätoiminnan dynamiikan, nuoren vapaa-ajan monet ympäristöt ja merkitykset, hyvinvointia ja selviytymistä tuottavat mekanismit,

vaikuttamisen paikalliset rakenteet tai nonformaalin oppimisen toteutumisen erilaisissa ympäristöissä (esim. koulussa) voidaan nostaa esiin sellaisia nuorisopoliittisen toiminnan kannalta olennaisia kysymyksiä, joita muut ammattikunnat eivät lähtökohtaisesti tavoita. Tähän dialogiseen, monellakin tapaa tutkivaan nuorisotyöhön on luontevaa ja mahdollista osallistaa mukaan myös nuoret itse.

Toistaiseksi vakiintuneita tiedontuotannon tai tiedon hyödyntämisen tapoja ei nuorisotyön kentällä ole olemassa. Hieman kärjistäen voisi todeta, että nuorisotutkimus ja muu nuoria koskeva tiedonmuodostus, nuorisotyö ja nuorisopoliittikka ovat eriytyneet toisistaan. Mistä tiedon ja toiminnan irrallisuus johtuu – ajan vai osaamisen puutteesta? Selitystä voidaan hakea kahdestakin suunnasta.

Ensinnäkin selitys löytyy osaltaan suomalaisen nuorisotyön ja nuorisotutkimuksen löyhästä suhteesta. Vielä 1960–1970-luvuilla nuorisotutkimus oli pitkälti nuorisotyön tutkimusta ja palvelen samalla myös nuorisopoliittisia päämääriä. Sitten nuorisotutkimus ”katosi” yliopistoissa eri tieteenalojen intresseistä tehtäväksi akateemiseksi työksi, johon nuorisotyö ammatti- ja toimialana ei enää mahtunut. Vasta viime vuosina – pitkälti Nuorisotutkimusverkoston ja sen innokkaiden tutkijoiden työn tuloksena – nuorisotyölle keskeiset kysymykset on nostettu taas tarkastelun keskiöön. Toinen teorian ja käytännön löyhää liitäntää taustoittava tekijä löytynee nuorisotyön traditiosta ja itseymmärryksestä: nuorisotyössä teorioilla ja tutkimustiedolla on usein katsottu olevan suhteellisen vähän merkitystä nuorisotyön perustehtäväksi määritetyn nuoren kohtaamisen näkökulmasta. Nuorisotyön ammatillistuminen ja alan koulutuksen kehittyminen on tuonut kentälle tutkimuksellisen kehittämistoiminnan osaamista. Uskaltanen kuitenkin väittää, että edelleen osa nuorisotyön toimijoista kokee, että oman työn ja työkentän tutkiminen on perustyöstä – nuorten kohtaamisesta – irrallista ja sitä ehkä häiritsevääkin toimintaa.

Jotta nuorisopoliittinen tietäminen sisältäisi myös nuorisotyöllisen ulottuvuuden, tarvitaan nuorisotyön kentällä tiedonkeruun teemojen kirkastamista, sellaisten menetelmien kehittämistä, joilla tietoa nuorisotyön toimintaympäristöissä ja toimintaympäristöistä voidaan tuottaa samoin kuin mekanismeja, joilla tieto saadaan kytkeytymään nuorisopoliittiseen päätöksentekoon. Edellisiä isompi, nuorisotyön itseymmärrystä ja ammatillisuutta koetteleva asia on keskustelun käynnistäminen siitä, mikä on tiedon ja tietämisen merkitys nuorisotyössä, kenen tietäjän ääni on arvokas ja legitiimi ja miten akateeminen tieto, asiantuntijatieto ja sekä työntekijöiden – ja nuorten itsensä – kokemustieto suhteutuvat tietämisessä. Tällainen keskustelu pitkälti puuttuu nykyiseltä nuorisotyön kentältä.

Varovaisesti uskaltaisinkin esittää, että kehittämistä tukee parhaiten vuorovaikutteinen ja moniääninen tieto. Nuorisotyön näkökulmasta tämä tarkoittaa esimerkiksi sellaista sensitiivistä tutkimusotetta, jossa tietoa tuotetaan pitkälti käytännön kehittämistarpeista ja nuorisopoliittikan hallinnon(kin) odotuksista käsin, käytännön kehittämisen tueksi. Teorian ja käytännön, tiedon ja toiminnan vuorovaikutteisuus ohjaa tällöin myös tiedon ja tietämisen määrittämistä uudella tavalla. Nuorten elinolojen kehittämiseksi tuotettu nuorisopoliittinen tieto tuotetaan tällöin akateemisten tutkijankammioiden sijasta – tai ainakin ohella – aidoissa toimintaympäristöissä esimerkiksi nuorten, nuorisotyöntekijöiden ja tutkijoiden dialogissa. Tämä kentällä tuotettu tieto, olipa se sitten tutkimustietoa tai praktista, kokemuksellista arkitietämistä tulee tulevaisuudessa haastamaan nyt nuorisopoliittikkaa hallitsevan virkamiestietämisen.

Lähteet

Lastensuojelulaki (2007/417).

Nuorisolaki (2006/72).

Suurpää, Leena ym. (2009) *Nuoria koskeva syrjäytymistieto. Avauksia tietämisen politiikkaan*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 27. [Http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/syrjaytymistieto.pdf](http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/syrjaytymistieto.pdf).

KIRJOITTAJAT

- ANTTILA, ANU-HANNA. Dosentti, Turun yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos/sosiologia
AULA, MARIA KAISA. Lapsiasiavaltuutettu, Lapsiasiavaltuutetun toimisto
AUTIO, MINNA. Yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto, Taloustieteen laitos
BARDY, MARJATTA. Tutkimusprofessori, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos
CEDERLÖF, PETRI. Tutkija, Humanistinen ammattikorkeakoulu
GRETSCHER, ANU. Tutkija, Nuorisotutkimusverkosto, Lasten ja nuorten kunta -tutkijaverkoston koordinaattori
HEINO, TARJA. Erikoistutkija, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos
HELVE, HELENA. Professori, Tampereen yliopisto, nuorisotyön ja nuorisotutkimuksen maisteriopinnot
HETEMÄKI, INKA. Ohjelmajohtaja, Suomen UNICEF
EKMAN, JOHAN. Partiojohtaja, Suomen Partiolaisten yhteiskuntaryhmä, Valtion nuorisoasiain neuvottelukunnan jäsen
JAAKOLA, VESA. Kehittämissuunnittelija, Helsingin nuorisoasiainkeskus
KIILAKOSKI, TOMI. Tutkija, Nuorisotutkimusverkosto, Lasten ja nuorten kunta -tutkijaverkoston koordinaattori
KOKKONEN, JARMO. Seurakuntakasvatussihteeri, Kirkkohallitus
KOMONEN, KATJA. Yliopettaja, Mikkelin ammattikorkeakoulu
KURTTILA, TUOMAS. Toiminnanjohtaja, Suomen Vanhempainliitto ry
KYLÄKOSKI, MERJA. Yliopettaja, Humanistinen ammattikorkeakoulu, järjestö- ja nuorisotyön yksikkö
KÖRKÖ, SEPPO. Nuorisosihteeri, Inarin kunta
LAINE, SOFIA. Tutkija, jatko-opiskelija, Helsingin yliopisto, Nuorisotutkimusverkosto
LEHTORANTA, PIIRJO. Tutkija, Kuntoutussäätiö
LEVAMO, TIINA-MARIA. Erityisneuvonantaja, Euroopan neuvosto, jatko-opiskelija, Helsingin yliopisto
LINNAKANGAS, RITVA. Tutkija, Lapin yliopisto, Sosiologian laitos
MATTILA, PIIRJO. Nuorisotyöntekijä, Helsingin nuorisoasiainkeskus
MERTANEN, JORMA. Nuorisopalvelujohtaja, Tampereen nuorisopalvelut
MÄKI, SARI. Jatko-opiskelija, Helsingin yliopisto, Taloustieteen laitos
MÄÄTTÄ, MIRJA. Tutkija, Nuorisotutkimusverkosto
PAAKKUNAINEN, KARI. Valtio-opin yliopistonlehtori, Helsingin yliopiston Avoin yliopisto
PAATERO, SIRPA. Kansanedustaja, Valtion nuorisoasiain neuvottelukunnan jäsen
PALOLA, ELINA. Tutkija, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos
RANTALA, KATI. Erikoistutkija, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
SAHI, LIISA. Pääsihteeri, Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta
SEPPÄLÄ, ULLAMAIIJA. Professori (ma), Helsingin yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos
STRANIUS, LEO. Pääsihteeri, Luonto-Liitto
SÖDERLUND, MARKUS. Kehittämisohtaja, Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry
SUIKKANEN, ASKO. Professori, Lapin yliopisto, Sosiologian laitos
SUURPÄÄ, LEENA. Tutkimusjohtaja, Nuorisotutkimusverkosto
TAHVANAINEN, JUKKA. Pääsihteeri, Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry
TUKEVA, PEKKA. Työalasihteeri, Kirkkohallitus
VEILAHTI, ANTTI. Jatko-opiskelija, Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos
VIITANEN, REIJO. Yliopettaja, Humanistinen ammattikorkeakoulu, järjestö- ja nuorisotyön yksikkö
WREDE, GEORG HENRIK. Ohjelmajohtaja, Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma

**Nuorisotutkimusverkosto
Nuorisotutkimusseura
ISBN: 978-952-5464-91-7**